

**KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AKTÜERYA VE RİSK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDE RİSK YÖNETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

İRİS KALKAN ÖZEL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Fazıl ALİOĞLU

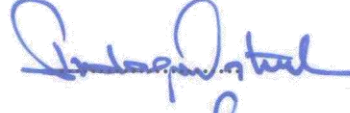
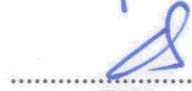

Karabük

Haziran 2017

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

İris Kalkan ÖZEL'e ait "Türk Bankacılık Sisteminde Risk Yönetimi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Aktüerya ve Risk Yönetimi Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	:Doç Dr. Erdoğan ÖZTÜRK	
Danışman Üye	:Prof. Dr. Fazıl ALİOĞLU	
Üye	:Yrd. Doç. Dr. Burcu Kılınc SAVRUL	

Tez Sınavı Tarihi : 05.06.2017

**KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ AKTÜERYA VE
RİSK YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, ve bu eserleri her kullanışımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

05 / 06 / 2017

İris kalkan ÖZEL

ÖNSÖZ

Finansal piyasalar ülke ekonomileri için önemli bir yerdedir. Bankacılık sistemi ise finansal piyasaların temel yapı taşıdır. Bankacılık sisteminin karşılaştığı riskler, küreselleşme süreci içerisinde artmış ve çeşitlenmiştir. Bu çalışmanın ilk bölümünde dünyada ve Türkiye’de bankacılık sisteminin gelişimi tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde risk, risk yönetimi, risk unsurları konularına değinilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise ekonomik değişkenlerin takipteki krediler üzerine etkileri incelenmiştir.

Tez çalışmam sırasındaki destek ve katkılarından dolayı danışmanım sayın Prof. Dr. Fazıl ALİOĞLU başta olmak üzere değerli hocalarım Doç Dr. Erdoğan ÖZTÜRK ve Yrd. Doç. Dr. Burcu Kılınç SAVRUL’a teşekkür ederim. Ayrıca Yüksek Lisans eğitimim süresince manevi desteğini sürekli hissettiğim eşim Hasan Alp ÖZEL ve kızım Defne ÖZEL’e de teşekkürü bir borç bilirim

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
DOĞRULUK BEYANI.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL	
GELİŞİMİ	
1.1. DÜNYADA BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
1.2. CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ.....	6
1.3. CUMHURİYET SONRASI TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ.....	8
1.3.1. Türk Bankacılık Sektöründe 1923-1979 dönemi.....	9
1.3.2. Türk Bankacılık Sektöründe 1980 Sonrası Dönem.....	12
İKİNCİ BÖLÜM	
BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ	
2.1. RİSK VE RİSK YÖNETİMİ KAVRAMLARI.....	27
2.2. RİSK YÖNETİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	30
2.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ.....	32
2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİM SÜRECİ.....	34
2.5. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TEMEL RİSK UNSURLARI.....	36
2.5.1. Piyasa Riskleri.....	36
2.5.1.1. Faiz Haddi Riski.....	36

2.5.1.2. Döviz Kuru Riski.....	38
2.5.1.3. Likidite Riski.....	39
2.5.1.4. Yasal Risk.....	40
2.5.1.5. İtibar Riski.....	40
2.5.2. Kredi Riski.....	41
2.5.3. Operasyonel Risk.....	42
2.6. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KÜRESELLEŞME VE FİNANSAL SERBESTLEŞMENİN GETİRDİĞİ EK RİSKLER.....	44
2.6.1. McKinnon-Shaw Teorisi.....	45
2.6.2. Yapısalcı Teori.....	47
2.6.3. Neo-Keynesyen Teori.....	47
2.6.3.1. Yanlış Seçim.....	49
2.6.3.2. Ahlaki Tehlike.....	50
2.6.3.3. Kredi Sınırlaması.....	50
2.6.4. Post-Keynesyen Teori.....	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ İÇİN BİR UYGULAMA: KREDİ RİSKİ MODELLEMESİ	
3.1. KAPSAM VE VERİ SETİ.....	52
3.2. YÖNTEM.....	57
3.3. DEĞİŞKENLER İÇİN BİRİM KÖK ANALİZİ.....	58
3.4. DEĞİŞKENLERİÇINKOENTTEGRASYON (EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ).....	59
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA.....	76
ÖZET.....	84
ABSTRACT.....	87
ÖZGEÇMİŞ.....	90

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ADF	:Augmented Dickey-Fuller
BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	:Bank for International Settlements
BYKP	:Beş Yıllık Kalkınma Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EVDS	:TCMB Elektronik Veri dağıtım Sistemi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
GSYH	:Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MÖ	: Milattan Önce
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	:Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TL	: Türk Lirası
TSMF	:Tasarruf Sigorta Mevduat Fonu
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
VAR	:Vektör Otoregresif Modeller

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1.1. Türkiye’deki Banka Sayısı ve Dağılımı, 2015.....	14
Tablo 1.2. Bankaların Aktiflerine Göre Sektör Payları (%)...	16
Tablo 1.3. Türkiye’deki Banka Şube Sayısı ve Dağılımı, 2015.	18
Tablo 1.4. Türkiye’deki Banka Personel Sayısı ve Dağılımı, 2015.....	20
Tablo 3.1. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler.....	52
Tablo 3.2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları....	57
Tablo 3.3. Değişkenler İçin ADF Durağanlık Test Sonuçları...	58
Tablo 3.4. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi Kriterleri Sonuç Tablosu.....	59
Tablo 3.5. Cari Açık, Döviz Kuru, Büyüme Oranı, Kredi Hacmi, GSYH, Sanayi Üretim Endeksi, Takipteki Krediler İçin Johansen Koentegrasyon Test Sonucu.....	60
Tablo 3.6. VAR Modeli Tahmin Sonuçları.....	61
Tablo 3.7: Cari Açık Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.....	62
Tablo 3.8. Döviz Kuru Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.....	63
Tablo 3.9. Ekonomik Büyüme Oranı Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.....	63
Tablo 3.10. Kredi Hacmi Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.....	64
Tablo 3.11. GSYH Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.....	64
Tablo 3.12. Sanayi Endeksi Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.....	65
Tablo 3.13. Takipteki Krediler Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.....	65

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Türkiye’deki Banka Sayıları, Aralık 2016.....	15
Şekil 1.2. Türkiye’de Banka Şube Sayıları, Aralık 2016.....	19
Şekil 1.3. Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğü, Aralık 2016.....	21
Şekil 1.4. Türk Bankacılık Sektörünün Toplam Varlık ve Yükümlülükleri, Aralık 2016.....	22
Şekil 1.5. Türk Bankacılık Sektöründe Kredi-Mevduat Oranı, 2010-2016.....	23
Şekil 1.6. Türk Bankacılık Siteminin Gelir Tablosu, Aralık 2016.....	23
Şekil 1.7:Türk Bankacılık Sektöründe Krediler, 2010-2016...	24
Şekil 1.8. Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Dağılımı, Aralık 2016.....	24
Şekil 1.9. Türkiye’de Seçilmiş Sektörlerin Toplam Krediler İçerisindeki Payı, 2016.....	25
Şekil 1.10: Türkiye’de Seçilmiş Sektörlerin Takibe Dönüşüm Oranları, Aralık 2016.....	26
Şekil 2.1. Bankaya Beklenen Geri Dönüş Oranı ve Faiz İlişkisi.....	48
Şekil 3.1. Cari Açık İçin Zaman Serisi Grafiği.....	53
Şekil 3.2. Döviz Kuru İçin Zaman Serisi Grafiği.....	53
Şekil 3.3: Ekonomik Büyüme İçin Zaman Serisi Grafiği.....	54
Şekil 3.4. Kredi Hacmi İçin Zaman Serisi Grafiği.....	54
Şekil 3.5. GSYH İçin Zaman Serisi Grafiği.....	55
Şekil 3.6. Sanayi Üretim Endeksi İçin Zaman Serisi Grafiği.	56
Şekil 3.7. Takipteki Krediler İçin Zaman Serisi Grafiği.....	56
Şekil 3.8. Döviz Kuruna Yönelik Etki Tepki Analizi.....	66
Şekil 3.9. Büyüme Oranına Yönelik Etki Tepki Analizi.....	67

Şekil 3.10. Kredi Hacmine Yönelik Etki Tepki Analizi.....	68
Şekil 3.11. GSYH Yönelik Etki Tepki Analizi.....	69
Şekil 3.12: Sanayi Üretim Endeksine Yönelik Etki Tepki Analizi.....	70
Şekil 3.13. Takipteki Kredilere Yönelik Etki Tepki Analizi...	71
Şekil 3.14: Cari Açığa Yönelik Etki Tepki Analizi.....	72

GİRİŞ

Günümüz faaliyetleri anlamında olmasa bile bankacılık sektörünün geçmişinin oldukça eski tarihlere dayandığı görülmektedir. Eski çağlarda halkın çeşitli risklerden korunmak amacıyla ellerindeki malları tapınaklara verdiği görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde ise banker adı verilen kişilerin kent merkezinde para ticareti yapmışlardır. Rönesans ve daha sonra meydana gelen coğrafi keşifler ile birlikte günümüz faaliyet alanları bağlamında ilk bankaların kurulduğu görülmektedir.

Bankaların geçmişten günümüze önemli fonksiyonel gelişimler gösterdiği, faaliyet alanlarının çeşitlendiği görülmektedir. Günümüzde finansal sistemin temel yapı taşı olan bankalar tasarrufları toplanması ve farklı alanlara yönlendirilmesinde başlıca unsurdur.

Osmanlı'da bankacılık faaliyetlerinin önemli bir kısmı Müslüman olmayan sarraflar tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Osmanlı'da büyük kentlerde ticaretin parasal ekonomiye kaymasıyla birlikte, sarraf ve faizciliğin arttığı görülmektedir. Osmanlı ekonomisinde meydana gelen dalgalanmalar, Osmanlı Devleti'ni sarraflardan yararlanmaya yöneltmiştir. Sonuç olarak sarraflar finans sektöründe etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Finansal sistemde sarraflar, devlete ödünç para vermek, para çeşitleri arasında değişim yapmak, menkul değerler alım satımı yapmak, çeşitli kurum ve kişi tasarruflarını onların adına değerlendirmek gibi başlıca dört işlevi yerine getirmektedir.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda ise bankacılık sektörünün oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ekonomi genel olarak yerel özellik taşımasıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, finansal sistemde önemli düzenlemeler

yapılmıştır. Bu düzenlemelerden en önemlisi 1930'da merkez bankasının kurularak 1031'de faaliyete başlamasıdır. Daha sonraki yıllarda da finansal sistem ve bankacılık sektörü için çeşitli düzenlemeler yapıldıysa da bankacılık sektöründe en önemli değişimin 1980'den gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye'de ithal ikameci ekonomi politikalarının ve özellikle 1980'den önce sıklıkla kullanılan finansal baskı araçlarının 1980'den sonra terk edilmesi, bankacılık sektörünü önemli ölçüde etkilemiştir. 1980'den sonra uygulanan ticari ve finansal serbestleşme politikalarıyla birlikte Türkiye ekonomisi uluslararası ekonomiye hızla entegre olmuştur. 1980'den sonra uygulamaya konulan çeşitli düzenlemeler ile finansal baskı politikaları terk edilmiş, finans piyasası daha rekabetçi hale gelmiştir.

Finansal serbestleşme ile birlikte finansal sistemin temel yapı taşı olan bankacılık sektörü, ulusallıktan çıkmış dünya ekonomileriyle bütünleşmiştir. Sözü edilen küreselleşme süreci içerisinde bankaların karşılaştıkları riskler artmış ve çeşitlenmiştir. Bankalar faaliyetlerini sağlıklı sürdürebilmeleri için karşılaştıkları bu riskleri kaliteli bir risk yönetim süreci çerçevesinde ele almalıdırlar. Çünkü bankaların karşılaştıkları riskleri iyi değerlendirememeleri sadece bankanın faaliyetlerini olumsuz yönde etkilememektedir. Bankaların birbiri arasında yapmış oldukları işlemlerin yoğunluğundan dolayı bir bankanın vermiş olduğu kötü kararların, bütün bankacılık sistemini olumsuz yönde etkileme olasılığı da bulunmaktadır.

Bankaların karşılaştıkları riskleri piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olmak üzere üç temel kategoride toplamak mümkündür. Piyasa riski içerisinde bankaların finansal varlık portföyünün değerini etkileyen makro ekonomik değişkenlerden kaynaklanan riskler yer alır. Buna faiz haddi riski, kur riski, hisse senedi riski örnek olarak verilebilir. Kredi riski, bankaların alacaklarını zamanında eksiksiz olarak tahsil edememesinden kaynaklanan risktir. Operasyonel risk ise piyasa ve kredi riskleri dışında kalan, bankanın işlemlerinden doğan riskleri kapsamaktadır.

Küreselleşme sürecinin önemli yapı taşlarından olan finansal serbestleşme temelde McKinnon ve Shaw'ın görüşlerine dayanmaktadır.

McKinnon ve Shaw'dan sonra genişletilen literatüre göre finansal serbestleşme sonrasında pozitif reel faiz hadleri tasarrufları teşvik edecek, artan tasarruflar ise daha verimli alanlarda kullanılarak ekonomik büyümeyi olumlu şekilde etkileyecektir. Ancak uygulamada finansal serbestlikle birlikte özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerin finansal yapısının daha kırılgan olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ülkelerin finansal yapısında gerekli reformların yapılmasından önce gerçekleşen finansal serbestleşmeye yönelik akademik literatürde önemli eleştiriler de bulunmaktadır.

Bankacılık sisteminin temel özelliği fon toplamak ve topladığı fonları dağıtmaktır. Dolayısıyla bankalar için takipteki krediler, faaliyetlerini sağlıklı sürdürebilmeleri için hayati bir önem taşımaktadır. Çalışmanın son bölümünde akademik literatüre uygun olarak seçilen değişkenlerin takipteki krediler üzerine etkileri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. DÜNYADA BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Günümüz fonksiyonel anlamıyla olmasa bile, bankacılık sektörü tarihinin oldukça eski bir geçmişi bulunmaktadır. İlk çağlarda mallarını çeşitli risklerden korumak isteyenler, bu mallarını tapınaklara bırakmışlardır. Din adamları da bu malları atıl tutmak yerine ödünç verme işlemi yapmışlardır (Yetiz, 2016: 107-108). Milattan Önce (M.Ö) 3500’lü yıllarda Mezopotamya bölgesi olan Uruk şehrinde kurulan “Market-mabet” bilinen ilk banka kuruluşları arasındadır. “Mabet”in rahiplerinin belirli dönemlerde tahsilatı yapılmak üzere çiftçilere, istekleri için başlangıçta aynı, sonraki dönemlerde ise nakdi kredi açtıkları tespit edilmiştir. Babil Kralı Hammurabi’nin adıyla anılan ve en eski kanunlar arasında olan Hammurabi kanunlarında; borcun tahsilatının, mabetlerdeki ödünç işlerinin nasıl organize edileceği, borcun vadesi ve tahsilat yollarının belirlendiği görülmektedir. Bankacılık başlangıçta sadece “mabet”lere özgü bir olgu iken, zamanla ticaretle uğraşan bazı zenginlerin de benzer hizmetlerle uğraştıkları görülmeye başlanmıştır (Kandemir, 2013:43-44).

İtalyancada tezgah, sıra, masa anlamına gelen Banko sözcüğünden türeyen bankaların tarihçesi M.Ö. 3500’e kadar uzanmaktadır. Paranın olmadığı trampa ekonomilerinde bankacılık benzeri uygulamaların var olduğu bilinmektedir (Sümer, 2016: 487). Genellikle tüm ülkelerde ufak değişikliklerle aynı şekilde ifade edilen banka sözcüğünün, İtalyanca “banco” aslından geldiği ve daha sonra kelimenin “banca” olarak kullanıldığı düşünülmektedir. İlk bankerlerden olan Lombardiya Yahudileri, bankacılık işlemlerini pazar merkezlerine koydukları bir masa (banko) üzerinde yapmışlardır. Bankerin taahhütlerini yerine getiremeyerek iflas ettiği ise halk bankerlerin üzerine

saldırarak masasını (banko) kırmaktaydı. Bu bağlamda Latince kökenli “bankrupt” (iflas) sözcüğüyle belirtilen olayın da kökeninin “banko” aslından geldiği düşünülmektedir. Genel olarak kabul gören bu görüşün yanında ikinci bir görüş ise, 12. yüzyılda Venedik kentinin piyasaya zorunlu borçlanma tahvilleri çıkarmasıyla banka kelimesinin doğduğu yönündedir. Sözü edilen zorunlu borçlanmaya ait işlemleri yürütmek üzere 1157’de “devlet borçları odası” isimli bir kurum oluşturulmuştur. O tarihte Roma-Cermen İmparatorluğu içerisinde olan Kuzey İtalya’da ve Venedik’te bu tahvillere kamu borcu senedi anlamında İtalyanca “monti” ya da Almanca “banck” sözcüklerinden esinlenerek “banchi” denilmiştir. Bu suretle Almanca “Banck” sözcüğünün “banko” şeklinde İtalyan diline geçtiği tahmin edilmektedir (Öçal ve Çolak, 1988: 11).

Eski çağlarda bankerler paranın ticaretini yapan kişilerdir. Ticaret merkezlerinde para, ticaretinin yapılmasını, mübadeleyi kolaylaştırdığı gibi ödeme kolaylığını sağlayan da önemli bir unsurdur (Güçlüay, 2001: 297).

1453’de İstanbul’un fethi ile İtalya’ya doğru yoğun bir göç dalgası meydana gelmiştir. Bu sayede Yunan belgeleri batı dünyasına girmiştir. Batı medeniyetlerinde Rönesans ile birlikte önemli kültürel ve ticari değişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu gelişmelerden önemli bir tanesi de kilise hukuku yerine eski Roma hukukunun popülerlik kazanmasıdır. Bu kapsamda faiz yasağı ortadan kaldırılmış ve faizin yasal olduğu belirtilmiştir. Bu değişiklik batı medeniyetlerinde bankacılığın gelişmesinde önemli bir itici güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Rönesans ve ardından gelen yeni keşif ve buluşlar Avrupa finans piyasasını önemli ölçüde etkilemiş ve şekillendirmiştir (Öçal ve Çolak, 1988: 13). Özellikle İspanyollar Afrika Kıtası’nın güneyinden getirdikleri değerli madenlerle farklı sikkeler basmıştır. Avrupa’daki paraların çeşitliliği, paraların birbirine göre değerlerinin hesaplanmasında önemli güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Bu paraların ticaretin yoğun olduğu kentler olan Amsterdam ve Hamburg’a gelmesiyle ortaya çıkan para karmaşasını ortadan kaldırmak için 1609’da Amsterdam Bankası kurulmuştur (Parasız, 1997: 92). Günümüz anlamında bankacılık faaliyetini gösteren ilk banka olarak Amsterdam Bankası karşımıza çıkmaktadır. 1637’de ise benzer

faaliyetler amacıyla Venedik Bankası'nın kurulduğu görülmektedir (Yardımcıoğlu ve Büyükşalvarcı, 2007: 143). Aynı dönemde İngiltere'nin, Fransa ile yaptığı savaşta finans sıkıntısına düşmesi sonucunda 1694'de paranın istikrarsızlığını gidermek ve hazinenin gereksinimlerini karşılamak için İngiltere Bankası kurulmuştur (Kandemir, 2013: 44-45). İngiltere Bankası, devlet bankası olması ve piyasaya para çıkarma yetkisi olması itibarıyla günümüz merkez bankasının ilk örneklerini oluşturmaktadır (Öçal ve Çolak, 1988: 13).

Bankalar geçmişten günümüze önemli fonksiyonel değişimler göstermiş, çeşitlenmiş ve faaliyet alanlarını günden güne arttırmıştır. Gerek hitap ettiği kesim çeşitliliğinde meydana gelen artış, gerekse fonksiyonlarında meydana gelen değişim ve gelişimler nedeniyle banka için tek ve bütün faaliyetlerini kapsayan bir tanım vermek oldukça güçtür. Farklı tanımlamalarına rağmen banka kavramını mevduat toplayan, mevduatları çeşitli kredi faaliyetlerinde kullanan ekonomik yapılar olarak tanımlamak mümkündür. Diğer bir tanıma göre ise banka; para, kredi ve sermaye konularına giren işlemleri yapan ve düzenleyen, özel ya da kamusal kişilerle işletmelerin aralarındaki her türlü gereksinimlerini karşılayan faaliyetleri temel uğraş konusu olarak seçen ekonomik birimlerdir (Doğan, 2013: 3). Günümüz bankacılık sisteminde bankalar, tasarruf sahipleri ve kredi talep edenleri bir araya getiren kurumlar olmanın yanında kendi inisiyatifleriyle de yatırım yapabilen finans sektörünün temel yapı taşını oluşturmaktadır (Güney, 2013: 59).

1.2. CUMHURİYET ÖNCESİ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Osmanlı toplumunda bankacılık faaliyetlerinin önemli bir kısmının sarraflar eliyle yürütüldüğü görülmektedir. Osmanlı döneminde azınlık gayrimüslim Ermeni, Rum, Yahudi kökenliler tarafından yapılan bankerlik, sarraflık faaliyetleri zaman içerisinde bankacılık faaliyetlerine dönüşmüştür (Sümer, 488: 2016). 19. Yüzyılın ikinci yarısı, Tanzimat dönemine gelinceye kadar banka benzeri bir kurum Osmanlı Devleti'nde görülmemektedir. Bunda, Türklerin özellikle memurluk ve askerlik gibi işlerle uğraşması; bankacılık ve

ticaret, sarraflık gibi işleri Türk ve Müslüman olmayan kimselere bırakmaları önemli bir rol oynamıştır (Uçarkaya, 2006: 59). Ancak sadece ülkenin büyük kent merkezlerinde para değiştirmeyi meslek haline getirmiş sarrafların olduğu görülmektedir. Osmanlı'da bankacılık sektörünün gelişmemiş olmasının başlıca nedeni parasal ekonominin çok gelişmemiş olmamasından kaynaklanmaktadır. Kırsal bölgelerde vergi sisteminin ürün-rant şeklinde işlemesi nedeniyle ekonominin ağırlıklı olarak takas ekonomisi olduğu görülmektedir. Büyük yerleşim yerlerinde ticaret parasal ekonomiye kaydıkça ticari faaliyetler de artmaya başlamıştır. Parasal ekonominin ağırlık kazanması ile sarraflık ve faizcilik meydana gelmiştir. Türklerin gelenek ve görenekleri nedeniyle bu tür faaliyetlerde bulunmaması, bu tür kurumları azınlıkların hakim olduğu faaliyet alanları konumuna getirmiştir. Osmanlı ekonomisinin bozulmaya başlaması, Osmanlı Devleti'ni sarraflardan yararlanmaya yöneltmiştir. Sonuç olarak sarraflar finans sektöründe etkin bir rol oynamaya başlamıştır. Finansal sistemde sarraflar, devlete ödünç para vermek, para çeşitleri arasında değişim yapmak, menkul değerler alım satımı yapmak, çeşitli kurum ve kişi tasarruflarını onların adına değerlendirmek gibi başlıca dört işlevi yerine getirmektedir (Öçal ve Çolak, 1988: 77).

Tanzimat Fermanı'nın getirdiği zorunlu giderlerin karşılanabilmesi için 1839'da "Kaime-i Nakdiye-i Mutebere" adı altında ilk Osmanlı kağıt parası çıkarılmıştır. Osmanlı Devleti'nin sürekli dış ticaret açığı vermesi Kaime'nin değerini hızlı bir şekilde düşürmüştür (Yetiz, 2016: 110). Sözü edilen Osmanlı parasının değerinin hızlı bir şekilde düşmesi, devleti bu konuda tedbir almaya yöneltmiş ve sonuçta iki Galata sarrafı ile bir anlaşma yapılmıştır (Öçal ve Çolak, 1988: 77). 1847'de Jacques Alleon ve Manolaki Baltazzi adlı iki banker devletin desteğini alarak Osmanlı Devleti'nde kurulan ilk banka olan Bank-ı Dersaadet'i (İstanbul Bankası) kurmuştur. Banka, ödeme yeteneğini tehlikeye düşüren spekülasyon işlemleri sonucunda 1852'de kapatılmıştır. Kırım Savaşı sonrasında 1856'da yayınlanan Hattı Hümayun da hükümetin bir banka kurarak, ekonomide parasal kurumların oluşturulması amacı ortaya konulmuştur. Bu nedenle 1856'da İngilizlere sermayesi 500 bin sterlin olan Bank-i Osmani (Osmanlı Bankası) adı altında bir banka kurulmasına izin verilmiştir. Banka

1863’de Fransızların ortak olması ile Bank-ı Osmani Şahane (Imperial Ottoman Bank) adını almış, 1875’de Avusturya sermayesi bankaya ortak edilmiştir (TBB, 2008: 1) ve ülkenin ilk emisyon bankası olmuştur (Öçal ve Çolak, 1988: 77-78). 1863’de kurulan Bank-ı Osmani Şahane, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) kuruluncaya kadar banknot çıkarma, emisyon yaratma yetkisine sahip olarak faaliyet göstermiş yabancı bir bankadır (Sümer, 2016: 488).

1863’de yapılan anlaşma gereği Osmanlı Devleti, tüm gelirlerini Osmanlı Bankası’na yatırmayı, tüm ödemelerini bu banka aracılığıyla yapmayı, iç ve dış borçlanma tahvillerini bu banka aracılığıyla yapmayı, her yıl bütçesinin bir örneğini bankaya vermeyi, olağan dışı dönemler haricinde bütçe kalemlerinin dışında harcama yapmayacağını taahhüt etmiştir. Bankaya devlet bütçesini denetleme yetkisi vermiştir. Bunlara karşılık banka, hükümete teminat karşılığında kısa vadeli avans vermekle yükümlü tutulmuştur (TBB, 2008: 2).

1863’de tarımsal krediler için sandıklar kurulmuştur. Sandıkların sermayesi başlangıç olarak imece usulüyle, sonraları ise köylünün sandığa verdiği buğday ile sağlanmaya çalışılmıştır. Zamanla meydana gelen usulsüzlükler nedeniyle, bu kuruluşun “Menafi Sandıkları” adıyla yeniden düzenlenmesine karar verilmiştir. Menafi Sandıkları’nın sermayesi, aşar vergisine menafi hissesi adı verilen bir artış yapılarak oluşturulmuştur. Daha sonra bu sandıklarda toplanan kaynakların kullanımı ile ilgili olarak şüphelerin belirlenmesi üzerine 1888’de tarımsal kredilendirmeyi devlet denetimine alacak Ziraat Bankası ilk devlet bankası olarak kurulmuştur. Ziraat Bankası’nın sermayesi, Menafi Sandıkları’nın alacakları bu bankaya devredilerek oluşturulmuştur (TBB, 2008: 2).

1.3. CUMHURİYET SONRASI TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN GELİŞİMİ

Cumhuriyet öncesi dönemde Türk bankacılık sistemi önemli ölçüde yabancı sermayenin kontrolündeyken, cumhuriyetle birlikte bankacılık sisteminin ulusallaştığı görülmektedir. Bu bağlamda cumhuriyet sonrası bankacılık gelişimini cumhuriyetin kuruluşundan 1979 yılına kadar olan dönem

ve Türkiye ekonomisinde köklü değişikliklerin yaşandığı 1980 yılından günümüze kadar uzanan dönem olarak iki temel bölüme ayırmak mümkündür.

1.3.1. Türk Bankacılık Sektöründe 1923-1979 Dönemi

Türkiye’de merkez bankası kurulması düşüncesi Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde İttihat ve Terakki hükümetleri zamanında şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemde kurulan “İtibar-ı Milli Bankası” ileride Osmanlı Bankası’nın yerini alacak bir devlet bankası olarak görülmüştür. 1923’de İzmir’de toplanan İktisat Kongresi’nde bir taraftan devletin bankacılık politikasını belirleyecek diğer taraftan da banknot çıkarma işlevini yürütecek, devlet kredilerini düzenleyecek bir merkez bankası kurulması düşüncesi üzerinde durulmuştur. Ancak iktisadi koşulların buna uygun olmaması nedeniyle Türkiye’deki çalışmalarını asgari düzeye indiren Osmanlı Bankası ile anlaşılmıştır. Bu anlaşmaya göre bankanın 1925’de dolacak olan emisyon hakkı 1935’e kadar ötelenmiş, ancak Hükümet tarafından banknot çıkarma yetkisine sahip bir merkez bankası kurulması durumunda Osmanlı Bankası’nın buna bir itiraz hakkı olmayacağı kararlaştırılmıştır (İncekara, 2011:50-51).

1923 İktisat Kongresi’ne katılan tüccarlar bir ticaret bankası kurulmasını önermişler ve bu doğrultuda 1924’de İş Bankası özel sektör bankası olarak kurulmuştur. Ayrıca kongreye katılan sanayicilerin, sanayi bankası kurulması önerilerine karşılık 1925’de Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu banka Türkiye’de kurulan ilk kalkınma bankası olma özelliği taşımaktadır. Bankanın yeterli kredi yardımıyla bulunamaması sonucu 1932’de Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası adını almış ve 1933’de Sümerbank’a devredilmiştir. Kongrede dile getirilen istekler doğrultusunda 1924’de Ziraat Bankası’nın sermayesi arttırılmış ve anonim şirket statüsü kazandırılmıştır. Konut kredisi vermek amacıyla 1927’de Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş ve 1946’da Emlak ve Kredi Bankası’na dönüştürülmüştür. Cumhuriyet döneminde bankacılık sektöründe atılan en önemli adım ise 1930’da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın (TCMB) kuruluşudur. TCMB, 11 Haziran 1930 tarih ve 1715 Sayılı Kanun ile 15 Milyon Türk Lirası (TL) sermayeli olarak kurulmuştur (İncekara,

2011: 51). 1930'da kurulan TCMB, 1931'de faaliyetlerine başlamıştır (TBB, 2008: 3). TCMB kurulmasıyla, Osmanlı Bankası'ndan emisyon yetkisi alınarak TCMB'na verilmiştir (Sümer, 2016: 489).

1924'de yabancı sermaye denetiminde 23 banka olduğu tahmin edilmektedir. Cumhuriyetin ilk on yılında gelen sermaye, Türk vatandaşlarıyla ortaklık olarak gelmiştir (Kepenek ve Yentürk 2005: 41).

1929'da Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kökenli ekonomik kriz bütün dünyayı etkilemiştir. Bu dönemde Türkiye'de 1929'da döviz kontrolleri ve 1930'da yabancı sermaye hareketlerinin denetlenmesine yönelik önemli adımlar atılmıştır (Uludağ ve Arıcan, 2003: 294). 1929 Ekonomik Buhranı ve buhranı takip eden iktisadi devletçilik politikaları, bankacılık sektörünü de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu stratejiler çerçevesinde 1933'de Sümerbank, 1933'de Belediyeler Bankası (daha sonra adı İller Bankası olarak değişmiştir), 1935'de Etibank, 1937'de Denizbank, 1938'de Halk Bankası ve yine aynı yıl Halk Sandıkları I. Beş Yıllık Sanayi planının başarılı şekilde uygulanabilmesinde finansal destek sağlamak üzere kurulmuştur (Kandemir 2013: 49).

II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle ülke ekonomilerinde sanayinin ağırlığının artması, piyasa için yapılan üretimin yaygınlaşması ekonomide para ve kredi talebinin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrasında, bankacılık sektörüne yapılan yatırımların getirisi de artmıştır. Bankacılık sektörünün önem kazanmasıyla 1944'de Yapı ve Kredi Bankası, 1946'da Garanti Bankası, 1948'de Akbank, 1950'de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve 1955'de Pamukbank kurulmuştur. Ayrıca bu dönemde özel yasayla üç banka daha kurulmuştur. Bu bankalar 1952'de Denizcilik Bankası, 1954'de Türkiye Vakıflar Bankası ve 1959'da Türkiye Öğretmenler Bankası'dır (Kandemir, 2013: 50).

1567 sayılı kanun, dövizin ülkeye gelişini kolaylaştıran ilk düzenlemedir. 1951'de faiz hadleri %12'den %8,5'e indirilmiştir. Ancak oluşturulan parasal genişleme imalat sektöründen ziyade konut, ticaret ve ulaştırma alanlarında kullanılmıştır (Savrul vd., 2013: 229).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP), 1963’de uygulanmaya başlanılmıştır. Bu planda kredi kuruluşlarının ve sermaye piyasasının geliştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu hedeflere yönelik olarak tasarrufların teşvik edilmesi aracılığıyla sermaye piyasasının ihtiyaçlarını karşılayabilecek gerekli yapının oluşturulması amaçlanmıştır. Sonuç olarak tasarrufların ve fonların sanayide toplanması düşünülmüştür (DPT, 1963: 113-121). Planlı dönem olarak anılan 1960-1980 dönemi, devletin ekonomideki ağırlığının hissedildiği ithal ikameci sanayileşme stratejisinin belirlendiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem bankacılık sektörünü de önemli ölçüde etkilemiştir. Mevduat ve kredilere uygulanacak faiz oranları, banka komisyon oranları ve kredi limitleri izlenen ithal ikameci politikalar paralelinde belirlenmiş, bankaların öncelikli işlevinin kalkınma finansmanı olduğu vurgulanmıştır. Bu dönemde yeni yabancı banka ve bazı özel durumlar dışında yeni ticaret bankası kurulmasına izin verilmemiştir. Özel sektör bankacılığı negatif reel faizle topladıkları mevduatları arttırmak amacıyla şube bankacılığına yönelmiştir. Planlı dönemde beş kalkınma ve ikisi ticaret bankası olmak üzere yedi banka kurulmuştur. Bu dönemde 1962’de T.C. Turizm Bankası, 1963’de Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964’de Devlet Yatırım Bankası, 1968’de Türkiye Maden Bankası, 1976’da İşçi Yatırım Bankası kurulmuştur. Bu dönemde kurulan ticaret bankaları ise, 1964’de kurulan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası ve 1977’de kurulan Arap-Türk Bankası’dır (Uçarkaya, 2006: 62).

1980 öncesi Türk bankacılık sektörünün temel özellikleri şunlardır (Özer, 2003: 4):

- Negatif reel faiz,
- Finansal işlemlerde maliyet yüksekliği,
- Aşırı vergi yükü,
- Şirketlerin banka kredilerine yüksek bağlılığı,
- Kurumsallıktan uzak sermaye piyasası,
- Sermaye piyasasına giriş engelleri,
- Kamu açıklarında parasallaşma kullanılması,

- Döviz kısıtlamaları.

Türk bankacılık sisteminin 1980'den önceki karakteristik özelliklerinin 1980 ekonomik yapı değişim programı ve sonrasındaki yasal düzenlemeler ile önemli ölçüde serbestleştiği görülmektedir.

1.3.2. Türk Bankacılık Sektöründe 1980 Sonrası Dönem

1980'den önce genel hatlarıyla kapalı ve parasal kontrollerin hakim olduğu bir ekonomik sistem uygulanmıştır (Arslan ve Hotamışlı, 2007: 196). 1980'den itibaren önemli değişikliklere gidilerek, piyasa merkezli bir ekonomi seçilmiştir (TCMB, 2002: 11). 1980'den önceki aktif mali baskı politikaları, 1980'den sonra sistemli bir şekilde terk edilmeye başlanmıştır (Kopits, 1987: 2). 24 Ocak ekonomik programıyla başlatılan liberalleşme politikalarıyla faiz hadleri göreceli olarak serbestleştirilmiştir. Finansal serbestleşme ile birlikte rekabet (Uçarkaya, 2006: 63) ve reel pozitif faiz yoluyla tasarrufların artırılması hedeflenmiştir (Eroğlu, 2002: 27). 1 Temmuz 1980'de mevduat ve kredi faiz oranlarının serbest bırakılması finans alanında serbestleşmenin ilk adımını oluşturmuştur (Boratav, 2006: 151; Mihçı, 2000: 85). Bu sayede mevduat ve kredi faiz oranları hızla yükselmeye başlamıştır. Pozitif reel faiz ile 1981 ve 1982'de tasarruflar finans sistemine yönelmiştir (Parasız, 1998: 212). 1981'de sermaye piyasasının denetlenmesine yönelik, Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılmış ve 1982'de Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kurulmuştur (Savrul vd., 2013: 230). Bu dönemde, banker kuruluşların hızla artmasıyla, bankalar önce bankerler ile daha sonra kendi aralarında fon toplama yarışına girmiş, bu rekabet faizlerin artmasına ürünlerin çeşitlenmesine neden olmuştur. 9 Şubat 1981'de ise aşırı rekabetten olumsuz olarak etkilenmek istemeyen bankalar aralarında "centilmenlik" anlaşması yapmışlardır (Uludağ ve Arıcan, 2003).

Bankerlerin faiz yarışına girmesi 1982'de ekonomik dalgalanmalara zemin hazırlamıştır (Boratav, 2006: 151). Banker iflaslarıyla başlayan finansal kırılganlık ekonomide artarak banka iflaslarına da neden olmuştur (Köne, 2003: 238). 1983'de faiz hadlerini Merkez Bankası kontrolünde, ekonomik ağırlığı olan bankaların tespit etmesi kararlaştırılmıştır. İki yıl sonra ise oluşturulan

Bankalar kanunu ile faiz hadlerinin Bakanlar Kurulu'na oluşturulması benimsenmiştir (Sönmez, 1992: 28-29).

Yurt dışından bankacılık sistemine döviz transferini arttırmak ve sermaye çıkışı engellemek için 1982'nin sonunda bankalara yabancı para serbestisi tanınmıştır. 7 Temmuz 1984 tarih ve 30 Sayılı Kararname ile döviz kuru rejimi önemli ölçüde serbestleştirilmiştir (TCMB, 2002: 11-12).

1983 ve 1984'de yapılan çeşitli düzenlemeler ile Türkiye'de yabancı para kısıtlamalarına son verilmiştir. Bankalara, TCMB'nin belirlediği günlük kurların alt ve üst sınırları arasında kendi belirledikleri kurlar üzerinden döviz işlemi yapabilme yetkisi verilmiştir (Sönmez, 2003: 215). Bu yasal düzenleme ile birlikte, TCMB'nin günlük kur değeri uygulaması bırakılmış, esas kur uygulaması başlatılmıştır (Kazgan, 2009: 164).

Enflasyonu denetim altına almak ve döviz spekülasyonlarını engellemek için 4 Şubat 1988'de çeşitli ekonomik istikrar tedbirleri alınmıştır. 1988'den sonra yapılan düzenlemelerin önemli bir bölümü finans sektörüne yöneliktir. Bu politika değişikliklerinden en önemlisi 1989'da çıkartılan 32 No'lu kararnamedir. 11 Ağustos 1989 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 32 No'lu kararname ile sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir (Savrul vd., 2013: 233).

Finansal serbestleşme politikaları temel olarak tasarrufların arttırılması, artan tasarrufların banka sektörü aracılığıyla yatırımlara dönüşmesi, sonuç olarak da ekonomik büyümenin sağlanması amacına yöneliktir (Balkan ve Yeldan, 2002: 39).

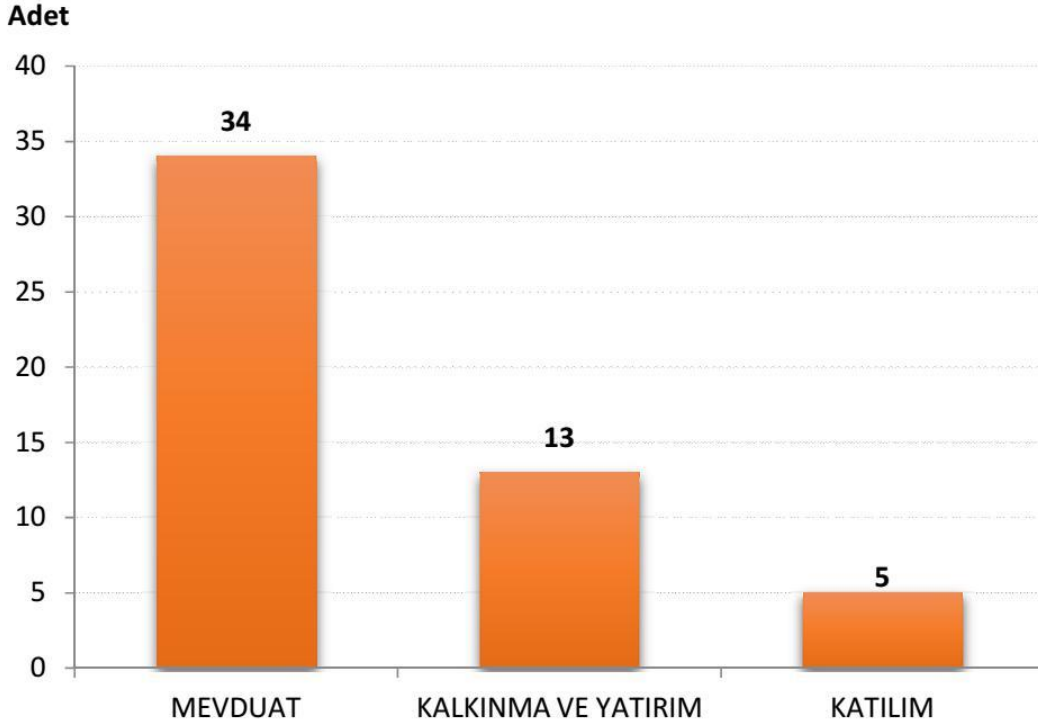
Tablo 1.1. Türkiye’deki Banka Sayısı ve Dağılımı, 2015.

Yıllar	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	TSMF Devr. Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Toplam
1980	12	24	4	-	3	43
1981	12	24	6	-	3	45
1982	12	24	9	-	3	48
1983	13	19	10	-	3	45
1984	12	19	13	-	3	47
1985	12	20	15	-	3	50
1986	8	24	17	-	6	55
1987	9	24	17	-	6	56
1988	8	25	19	-	8	60
1989	8	24	21	-	9	62
1990	8	25	23	-	10	66
1991	8	26	21	-	10	65
1992	6	31	20	-	12	69
1993	6	32	20	-	12	70
1994	6	29	20	-	12	67
1995	5	32	18	-	13	68
1996	5	33	18	-	13	69
1997	5	36	18	-	13	72
1998	4	38	18	-	15	75
1999	4	31	19	8	19	81
2000	4	28	18	11	18	79
2001	3	22	15	6	15	61
2002	3	20	15	2	14	54
2003	3	18	13	2	14	50
2004	3	18	13	1	13	48
2005	3	17	13	1	13	47
2006	3	14	15	1	13	46
2007	3	11	18	1	13	46
2008	3	11	17	1	13	45
2009	3	11	17	1	13	45
2010	3	11	17	1	13	45
2011	3	11	16	1	13	44
2012	3	12	16	1	13	45
2013	3	11	17	1	13	45
2014	3	11	19	1	13	47
2015	3	9	21	1	13	47

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 11.02.2017.

Tablo 1.1 deki veriler incelendiğinde 1980’de toplam 43 bankanın faaliyet gösterdiği görülmektedir. Bu sayı hızla artarak 1999’da 81 bankaya

kadar yükselmiştir. Bu sayısal artış Türkiye’de bankacılık sektörünün yıllar itibarıyla öneminin arttığının bir göstergesidir. Ancak finansal piyasalardaki kırılmalığın artması 1999-2002 döneminde finansal piyasalarda önemli dalgalanmaların olmasına neden olmuştur. Bu dalgalanmalar sonucunda 1999-2002 döneminde Tasarruf Sigorta Mevduat Fonu’na (TSMF) devredilen banka sayısı 27 olmuştur.

Şekil 1.1. Türkiye’deki Banka Sayıları, Aralık 2016.

Kaynak: (BDDK 2016: 1).

Türk bankacılık sektöründe Aralık 2016 itibarıyla 34 adet Mevduat, 13 adet Kalkınma Yatırım ve beş adet katılım bankası olmak üzere toplam 52 banka faaliyet göstermektedir.

Tablo 1.2. Bankaların Aktiflerine Göre Sektör Payları (%)¹

Bankalar²	2011	2012	2013	2014	2015
Adabank A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Akbank T.A.Ş.	11,5	12,0	11,2	10,9	10,5
Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
Alternatifbank A.Ş.	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Anadolubank A.Ş.	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Arap Türk Bankası A.Ş.	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Bank Mellat	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ Turkey A.Ş.	-	-	-	0,2	0,3
BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Birleşik Fon Bankası A.Ş.	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
Burgan Bank A.Ş.	0,4	0,3	0,4	0,5	0,5
Citibank A.Ş.	0,6	0,6	0,4	0,4	0,4
Denizbank A.Ş.	3,1	3,4	3,6	3,7	3,8
Deutsche Bank A.Ş.	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Fibabanka A.Ş.	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5
Finans Bank A.Ş.	4,0	4,2	4,0	4,0	3,8
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Habib Bank Limited	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
HSBC Bank A.Ş.	2,1	1,9	2,2	1,8	1,4
ICBC Turkey Bank A.Ş.	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3
ING Bank A.Ş.	1,8	1,9	2,0	2,0	2,2
Intesa Sanpaolo S.p.A.	-	-	-	0,1	0,2
İller Bankası A.Ş.	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8
İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
JPMorgan Chase Bank N.A.	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Odea Bank A.Ş.	-	0,3	1,0	1,4	1,4
Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Rabobank A.Ş.	-	-	-	0,0	0,0
Société Générale (SA)	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0
Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Şekerbank T.A.Ş.	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1
The Royal Bank of Scotland Plc.	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0
Turkish Bank A.Ş.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Turkland Bank A.Ş.	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	3,3	3,4	3,3	3,3	3,2
Türk Eximbank	0,8	1,2	1,5	1,8	2,0
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	13,8	12,5	12,7	13,1	13,5
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	12,6	12,3	12,0	11,6	11,4
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	7,9	8,3	8,6	8,2	8,4

¹ Sektör payları, 2015 yılı itibarıyla faaliyet gösteren bankalar için hazırlanmıştır. Bu bankaların sektör payları, ilgili yıl itibarıyla gerçekleşen sektör toplam aktifleri esas alınarak hesaplanmıştır.

² Bankalar alfabetik olarak sıralanmıştır.

Türkiye İş Bankası A.Ş.	13,9	13,5	12,9	12,6	12,3
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	7,7	8,1	8,3	8,4	8,2
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	9,3	9,4	9,1	9,6	9,9

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, (11.02.2017).

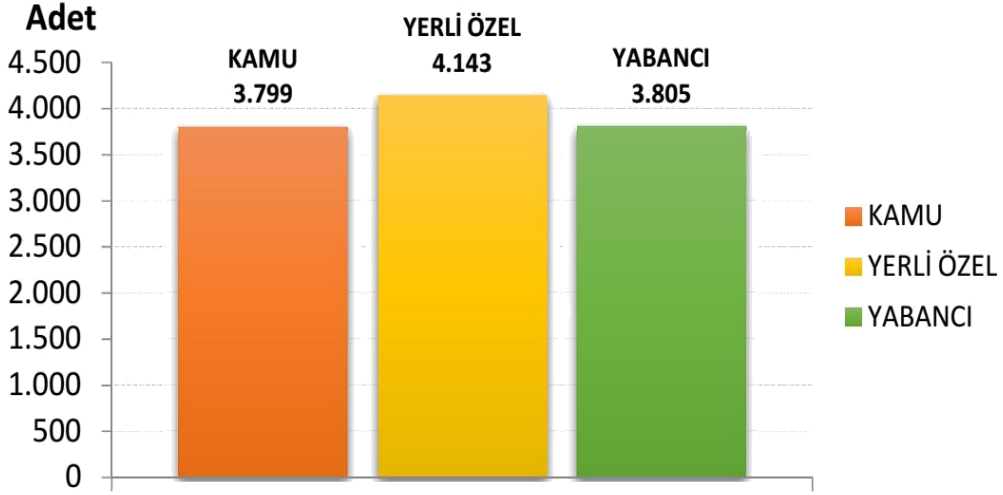
Tablo 1.2 deki veriler incelendiğinde bankacılık sektöründe ilk üç sırayı Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş., Türkiye İş Bankası A.Ş. ve Türkiye Garanti Bankası A.Ş.’nin oluşturduğu görülmektedir. Bu üç bankanın toplam payı %37,2 gibi bir oranla sektörün önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Aralık 2016 itibariyle Türkiye’de beşi katılım bankası olan toplam 52 adet banka faaliyet göstermektedir (<http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kuruluslar/Bankalar/Bankalar.aspx>, 11.02.2017). Bankaların aktiflerine göre sektör paylarına bakıldığında Ziraat Bankası’nın payının 2011-2015 döneminde sadece 2012’de düştüğü görülmektedir. Sektörde önemli bir payı olan Garanti Bankası’nın ise 2011-2015 döneminde payının az da olsa sürekli azaldığı görülmektedir. Sözü edilen dönemde Akbank, HCBS Bank ve İş Bankası’nın da sektördeki paylarının azaldığı görülmektedir.

Tablo 1.3’de 2015 yılı itibariyle Türkiye’deki banka şubelerinin sayısı ve dağılımı gösterilmiştir. Özel sermayeli mevduat bankalarının şube sayısının kamu sermayeli mevduat bankalarından fazla olduğu görülmektedir. Yabancı sermayeli mevduat bankalarının şube sayısı ise 2006’dan itibaren önemli bir ölçüde artmıştır. Bu artış 2006’dan itibaren yabancı yatırımcıların Türk bankacılık sektörüne duydukları güvenin önemli bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 1.3. Türkiye’deki Banka Şube Sayısı ve Dağılımı, 2015.

Yıllar	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	T.M.S.F. Devr. Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Toplam
1980	2.469	3.374	105	-	6	5.954
1981	3.545	2.569	123	-	7	6.244
1982	2.602	3.618	127	-	6	6.353
1983	2.817	3.345	113	-	6	6.281
1984	2.764	3.315	117	-	6	6.202
1985	2.817	3.325	120	-	6	6.268
1986	2.727	3.493	117	-	11	6.348
1987	2.898	3.404	104	-	11	6.417
1988	2.953	3.457	106	-	12	6.528
1989	2.972	3.501	106	-	14	6.593
1990	2.975	3.455	113	-	17	6.560
1991	3.027	3.325	108	-	17	6.477
1992	3.001	3.077	109	-	19	6.206
1993	3.008	3.105	108	-	20	6.241
1994	2.917	3.063	105	-	19	6.104
1995	2.875	3.240	104	-	21	6.240
1996	2.886	3.429	104	-	23	6.442
1997	2.915	3.764	116	-	24	6.819
1998	2.832	4.393	115	-	30	7.370
1999	2.865	3.960	121	714	31	7.691
2000	2.834	3.783	117	1.073	30	7.837
2001	2.725	3.523	233	408	19	6.908
2002	2.019	3.659	206	203	19	6.106
2003	1.971	3.594	209	175	17	5.966
2004	2.149	3.729	209	1	18	6.106
2005	2.035	3.799	393	1	19	6.247
2006	2.149	3.582	1.072	1	45	6.849
2007	2.203	3.625	1.741	1	48	7.618
2008	2.416	4.290	2.034	1	49	8.790
2009	2.530	4.390	2.062	1	44	9.027
2010	2.744	4.582	2.096	1	42	9.465
2011	2.909	4.944	1.938	1	42	9.834
2012	3.079	5.100	2.012	1	42	10.234
2013	3.397	5.339	2.244	1	40	11.021
2014	3.500	5.455	2.226	1	41	11.223
2015	3.681	4.299	3.170	1	42	11.193

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, (11.02.2017).

Şekil 1.2. Türkiye’de Banka Şube Sayıları, Aralık 2016.

Kaynak: (BDDK 2016:1).

Şekil 1.2 den de görüldüğü gibi Türkiye’de 3.805’i yabancı olmak üzere toplam 11.747 adet banka şubesi bulunmaktadır. Bankacılık sektöründe 2016’nın 3. çeyreğine göre şube sayısı 179 adet ve personel sayısı 764 adet azalmıştır (BDDK, 2016: 1).

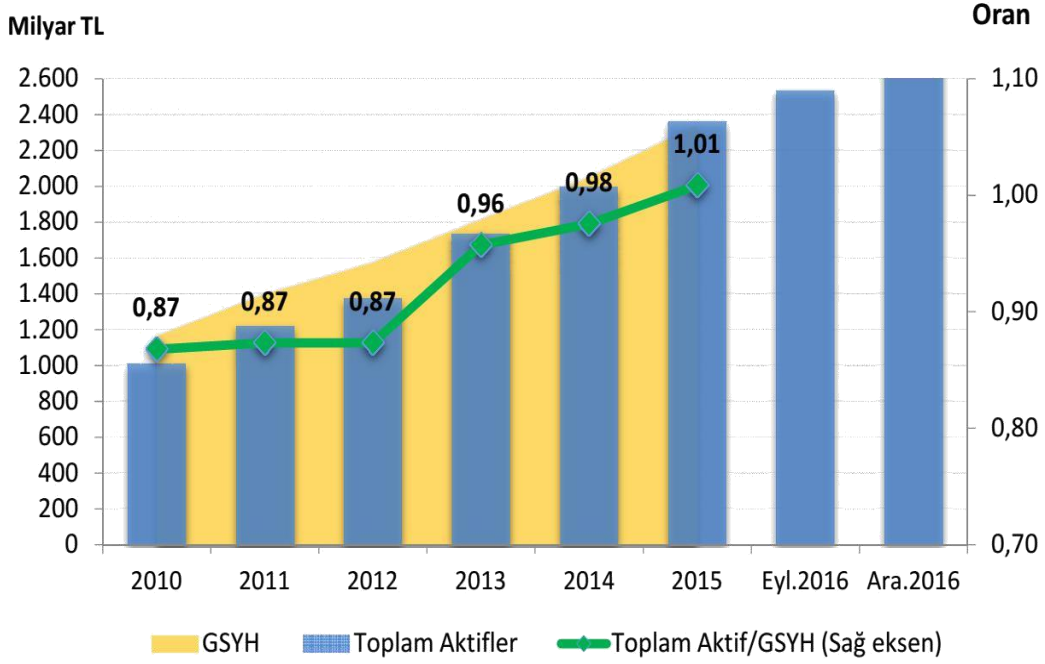
Tablo 1.4’de bankaların personel sayıları ve dağılımı gösterilmektedir. Tablodaki veriler ışığında özel sermayeli mevduat bankalarının bankacılık sektöründe önemli bir istihdam kaynağı olduğu görülmektedir. Yabancı sermayeli mevduat bankaları ise Tablo 1.4’deki verilere paralel olarak 2006’dan itibaren istihdama önemli bir katkı sağladığı görülmektedir.

Tablo 1.4. Türkiye’deki Banka Personel Sayısı ve Dağılımı, 2015.

Yıllar	Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	Tas.Mevd .Sig.Fonu. Devr. Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Toplam
1980	62.480	60.596	1.842	-	394	125.312
1981	61.977	62.152	2.034	-	401	126.564
1982	62.458	66.055	2.453	-	430	131.396
1983	69.196	61.203	2.603	-	453	133.455
1984	69.992	61.438	2.769	-	457	134.656
1985	72.214	62.490	2.652	-	449	137.805
1986	72.024	66.783	2.901	-	1.668	143.376
1987	78.390	66.045	2.721	-	1.839	148.995
1988	78.730	67.724	2.810	-	1.998	151.262
1989	80.141	68.041	2.929	-	1.956	153.067
1990	80.825	68.145	3.012	-	2.107	154.089
1991	81.214	66.555	3.011	-	2.121	152.901
1992	78.223	63.337	3.010	-	2.253	146.823
1993	76.553	62.764	2.408	-	2.258	143.983
1994	74.462	59.161	3.256	-	2.167	139.046
1995	72.699	63.010	2.985	-	6.099	144.793
1996	70.284	68.592	3.170	-	6.107	148.153
1997	69.218	76.601	3.799	-	5.246	154.864
1998	71.072	86.066	4.051	-	5.303	166.492
1999	72.007	76.386	4.185	15.980	5.430	173.988
2000	70.191	70.954	3.805	19.895	5.556	170.401
2001	56.108	64.380	5.395	6.391	5.221	137.495
2002	40.158	66.869	5.416	5.886	4.942	123.271
2003	37.994	70.614	5.481	4.518	4.642	123.249
2004	39.467	76.880	5.880	403	4.533	127.163
2005	38.046	78.806	10.610	395	4.401	132.258
2006	39.223	73.220	25.794	333	4.573	143.143
2007	41.056	75.124	36.707	325	5.322	158.534
2008	43.333	82.158	40.567	267	5.273	171.598
2009	44.856	82.270	39.676	261	5.339	172.402
2010	47.235	83.633	42.013	252	5.370	178.503
2011	50.239	89.047	37.047	243	4.842	181.418
2012	51.587	90.612	38.772	226	4.901	186.098
2013	54.466	93.365	44.159	229	5.246	197.465
2014	55.851	95.839	43.446	227	5.523	200.886
2015	58.211	74.756	62.646	225	5.366	201.204

Kaynak: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektorbilgileri>

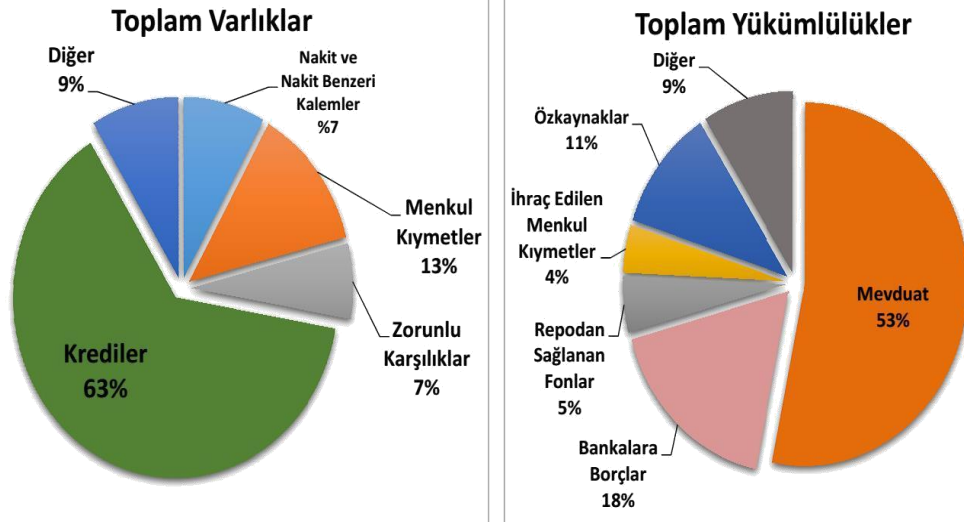
/istatistiki-raporlar/59, (11/02/2017).

Şekil 1.3. Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Büyüklüğü, Aralık 2016.

Kaynak: (BDDK, 2016: 3).

Şekil 1.3’de, Türk bankacılık sektörünün aktif büyüklüğünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ile birlikte artış gösterdiği görülmektedir. 2010 – 2012 döneminde toplam aktif/GSYH oranı 0.87 de sabit kalsa da 2012’den sonra yükselerek 2015 sonunda 1.01’e geldiği görülmektedir.

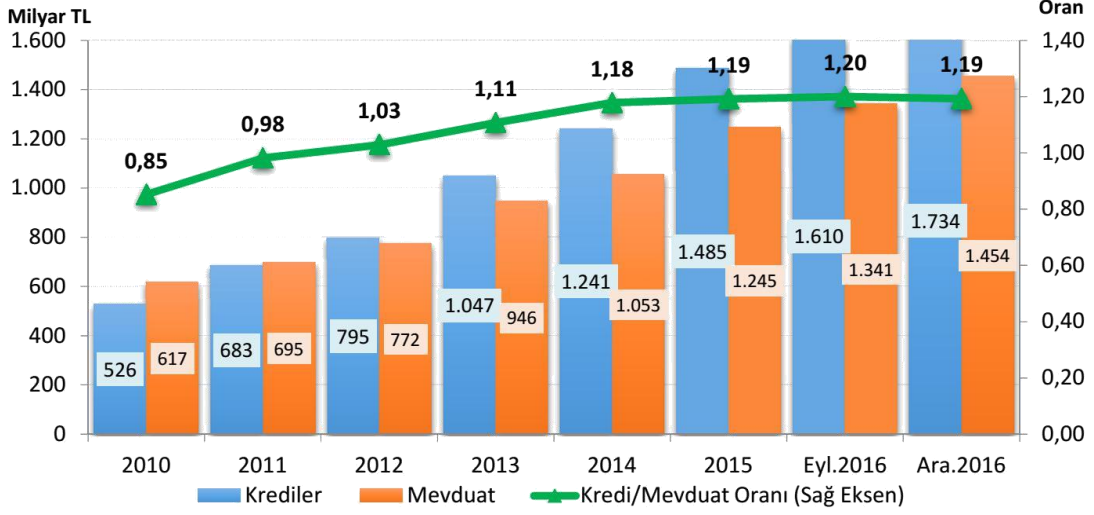

Şekil 1.4. Türk Bankacılık Sektörünün Toplam Varlık ve Yükümlülükleri, Aralık 2016.

Kaynak: (BDDK, 2016: 4).

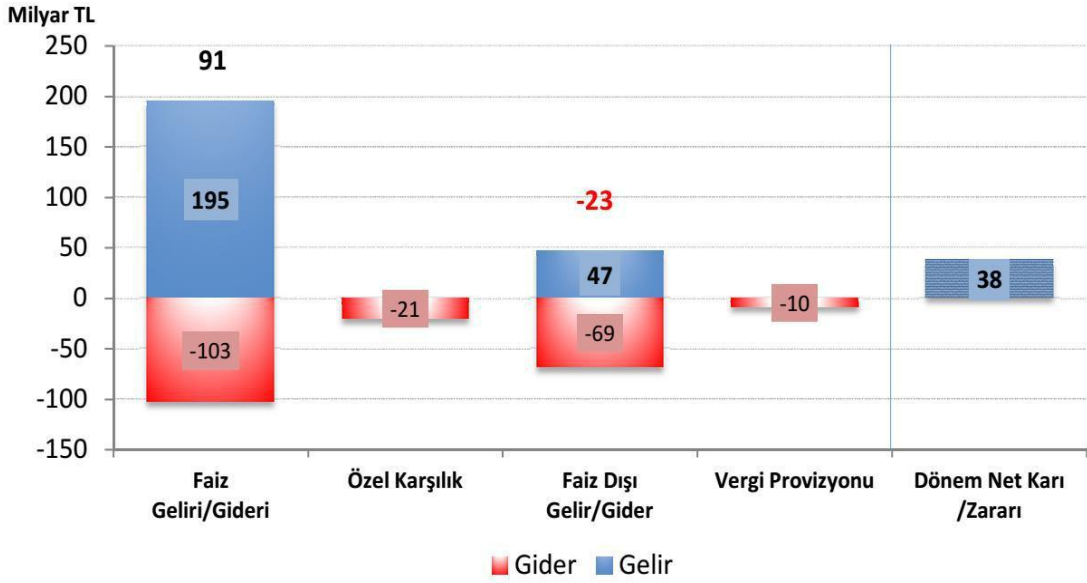
Bankacılık sektörü toplam varlıkları içerisinde kredilerin payı %63 ile ilk sırada yer alırken, ikinci sırada %13 ile menkul kıymetler ve üçüncü sırada %7 ile zorunlu karşılık payı yer almıştır. Toplam yükümlülüklerde ise ilk sırada %53 ile mevduat yer alırken, %18 ile bankalara borçlar ikinci sırada ve %11 ile öz kaynaklar üçüncü sırada yer almıştır.

2010 yılı sonunda 526 Milyar TL olan kredi tutarı Aralık 2016'da 1,73 Trilyon TL'ye yükselmiştir. 2010 yılı sonunda 617 Milyar TL olan mevduat miktarı Aralık 2016'da 1,45 Trilyon TL'ye kadar yükselmiştir. 2010 ve 2011'de mevduat miktarından daha az kredi verilse de kredi mevduat oranının 2012'den itibaren arttığı ve Aralık 2016'da 1,19'a kadar yükseldiği görülmektedir. Şekil 1.5'de bu durum gösterilmektedir.

Şekil 1.5. Türk Bankacılık Sektöründe Kredi-Mevduat Oranı, 2010-2016.

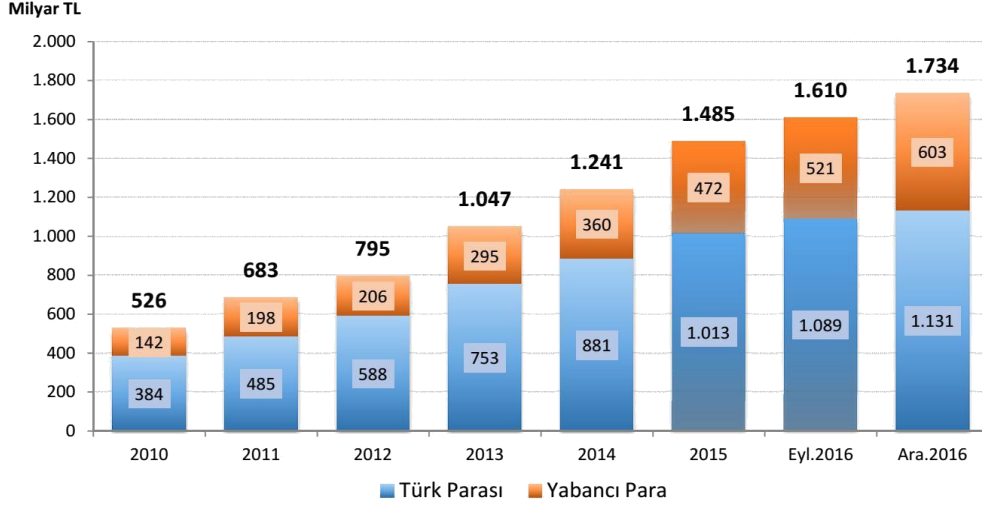
Kaynak: (BDDK, 2016: 7).

Şekil 1.6. Türk Bankacılık Siteminin Gelir Tablosu, Aralık 2016

Kaynak: (BDDK, 2016: 8).

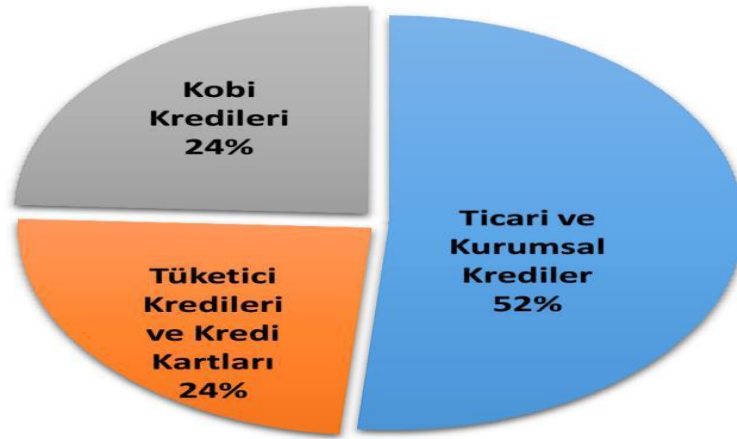
Şekil 1.6 da ki veriler ışığında Türk bankacılık sisteminin en önemli gelir kaynağının faiz gelirleri olduğu görülmektedir. 195 Milyar TL faiz geliri yanında sektörde 103 Milyar TL faiz gideri meydana gelmiştir. Faiz dışı gelir-gider arasındaki fark ise -23 Milyar TL olmuştur. Aralık 2016 dönem karı ise 28 Milyar TL olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1.7: Türk Bankacılık Sektöründe Krediler, 2010-2016.

Kaynak: (BDDK, 2016: 10).

2010’da toplam kredi tutarı 526 Milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Söz konusu tutarın 384 Milyar TL’si Türk parası kredilerden oluşurken, 142 Milyar TL’si yabancı para kredilerinden oluşmaktadır. 2010-2016 döneminde kredilerde hızlı bir artış olduğu görülmektedir. 2010 da toplam 526 Milyar TL olan kredi miktarı Aralık 2016’da 1.734 Milyar TL’ye yükselmiştir. 1.734 Milyar TL’nin, 1.131 Milyar TL’si Türk parası iken, 603 Milyar TL’sini yabancı para kredileri oluşturmaktadır.

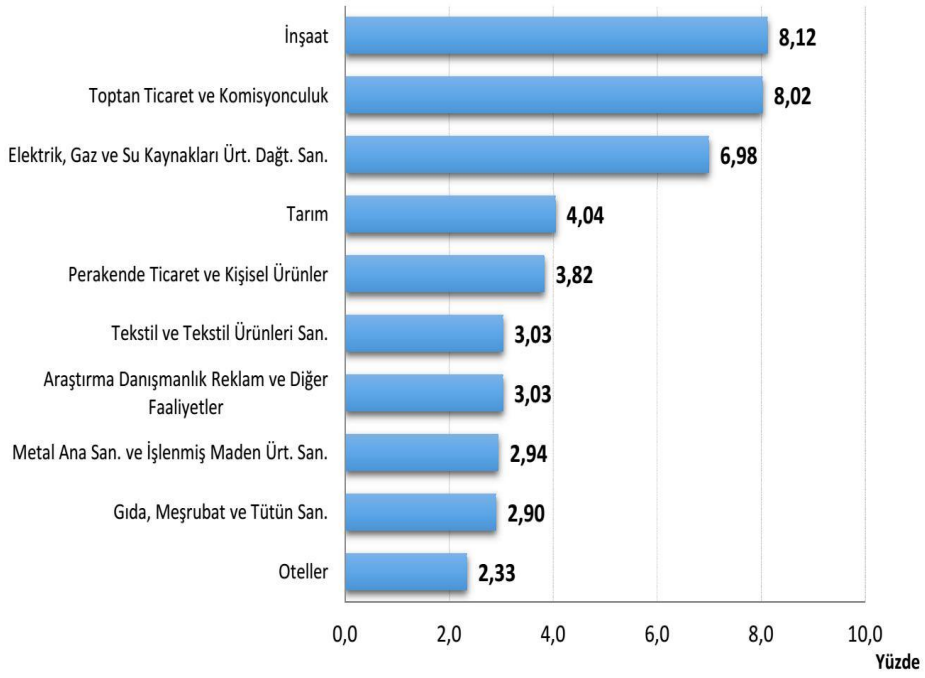

Şekil 1.8. Türk Bankacılık Sektöründe Kredilerin Dağılımı, Aralık 2016.

Kaynak: (BDDK 2016: 10).

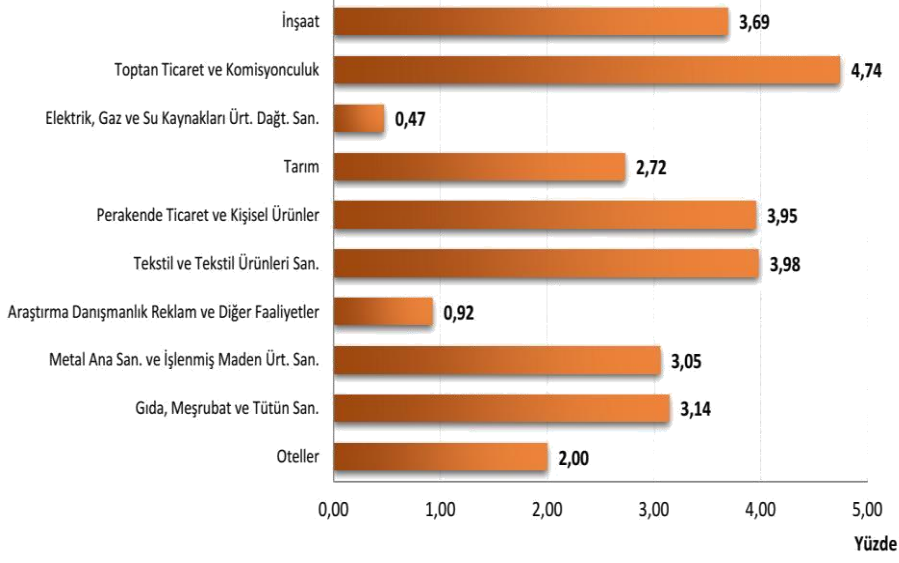
Bankacılık sektörünün verdiği kredi dağılımına bakıldığında ise ticari ve kurumsal kredilerin %52 ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) kredileri ve tüketici kredileri ile kredi kartlarının ağırlığı ise birbirine denk olarak %24 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1.9'daki veriler ışığında toplam krediler içerisinde, inşaat sektörünün payı %8,12 ile ilk sırada yer alırken, toptan ticaret ve komisyonculuk sektörünün payı %8,02 ile ikinci sırada yer almaktadır.

Şekil 1.9. Türkiye’de Seçilmiş Sektörlerin Toplam Krediler İçerisindeki Payı, 2016.

Kaynak: (BDDK 2016: 11).

Şekil 1.10: Türkiye’de Seçilmiş Sektörlerin Takibe Dönüşüm Oranları, Aralık 2016.

Kaynak: (BDDK 2016: 15).

Toplam krediler içerisinde inşaat sektörü %8,12 ile ilk sırada yer alırken, takibe dönüşüm oranlarında %3,36 ile ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Toptan ticaret ve komisyonculuk sektörü ise toplam krediler içerisinde %8,02’lik bir paya sahipken, takibe dönüşüm oranlarında %4.74 ile ilk sırada yer almaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİMİ

2.1 RİSK VE RİSK YÖNETİMİ KAVRAMLARI

Risk, kavram olarak farklı alanlarda sürekli karşımıza çıkmaktadır. Finans piyasalarında, özellikle bankacılıkta risk kavramı oldukça önemlidir. Genel bir tanımla risk, başarısız olma olasılığı, kararların hatalı alınma olasılığı, zarar etme ya da etmeme durumları olarak adlandırılabilir (Bolak, 2004: 3).

Risk, mali kayıplar, etik olmayan davranışlar, güvenilirliğin kaybolması gibi nedenlerle kurumun olumsuz etkilenmesi durumudur (Özeren, 2000: 42). Riski, belirlenen zamanda belirlenen hedefe ulaşamama olasılığı olarak da tanımlamak mümkündür. Riskin temel özelliği net olarak bilinmemesi, olumsuz sonuçlar meydana getirebilmesi ve yönetilebilir nitelikte olmasıdır (Babuşcu, 2005: 4).

Risk, beklenen bir neticeden farklılıkların oluşarak, farklı bir sonucun oluşmasını ifade eder (Altıntaş, 2006: 1). Riskin tanımı farklı bilim dallarında farklılık gösterebilmektedir. Mali piyasalarda risk kelimesi yerine “exposure” kelimesi tercih edilmektedir. Bu kelime anlam olarak piyasada alınan pozisyon gereği karşılaşılabilecek zararları ya da kazançları içermekte, dolayısıyla riski bir yandan negatif tanımlarken aynı zamanda pozitif bir anlam da yüklemektedir (Rodoplu, 2002: 3). Risk kavramını, belirsizlik üzerinde tanımlamalar yaparak ve çeşitli olasılık hesaplarıyla kayıpları minimize etme uğraşısı olarak tanımlamak mümkündür. Temelde risk ve belirsizlik farklılık göstermektedir. Belirsizlik gelecek dönemlerde sonuçların bilinmeyeceği anlamı taşıırken, risk hesaplanabilen ve ölçülebilen bir kavramdır (Türko, 2002: 383). Finans sektörü için risk beklenen nakit akışındaki değişkenliği ifade ettiği için oldukça önemli

bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Gürsoy, 2007: 9). Mali açıdan risk belirli bir zamanda ve bir karşılaştırma ölçütüne göre ölçülebilen bir yatırımın gelecekteki getirisi konusunda bir belirsizlik ölçütü özelliği taşımaktadır. Bu tanım üç temel unsuru içerisinde barındırır (Parasız, 2007: 217).

- Risk sayısal bir ölçüttür. İki farklı potansiyel yatırımı karşılaştırırken hangisinin daha riskli olduğunun bilinmesi gerekir. Bu bağlamda daha riskli yatırım daha az talep gören yatırım olmaktadır,
- Riskin temel özelliği gelecek hakkındaki belirsizlikten oluşmasıdır,
- Risk bir yatırımın gelecekteki getirisinin tam olarak bilinmemesinden doğar, ancak olasılıkların tahmin edilebilir olması nedeniyle bir olasılık hesabıdır.

Finans sektörü genellikle geleceğe dair belirsizlikleri satın alır. Tahmin ile gerçekleşenin farklı olması bir kayıp yaratıyor ise bu risk olarak ifade edilir (Kaval, 2000: 23). Riski sistematik ve sistematik olmayan olmak üzere iki farklı kategoride sınıflandırmak mümkündür. Sistematik risk, temel ekonomik göstergelerin değişmesi sonucu karlılık beklentilerinde değişikliğe neden olan risk olarak ifade edilmektedir. Piyasa riski, faiz haddi riski, enflasyon haddi riski ve politik risk sistematik riske örnek oluşturmaktadır (Rodoplu, 2002: 363).

Özellikle banka sektöründe ortaya çıkabilecek sistematik bir risk makro ekonomik değişkenleri önemli ölçüde etkileyebilme potansiyeline sahiptir (Philippe, 2001: 5). Tek bir bankanın karşılaştığı sistematik riskin banka sektörünü etkileyebilme potansiyelinin yüksek oluşu, bankalar arası işlem ve etkileşim düzeyinin yüksekliğinden kaynaklanır (Bessis, 2010: 27). Sistematik olmayan risk ise, işletmenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan, dolayısıyla gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla en aza indirilebilen risktir (Ercan ve Ünsal, 2005: 179).

İşletmelerin kaçındığı riskten daha çok belirsizlik durumudur. Risk belirlenen bir hedefe ulaşmak için verilen karara ilişkin tam olmasa da yeterli miktarda bilgiye ulaşmanın mümkün olduğu durumu ifade eder. Belirsizlik ise, belirlenen amaca ulaşmak için gerekli bilgiyi elde etmenin mümkün olmadığı durumu ifade etmektedir (Eren, 2001: 173).

Görüldüğü gibi çeşitli risk tanımları olmasına rağmen genel bir tanımla riski, gelecekteki bir belirsizlik nedeniyle yapmış olduğu işlemler sonucunda zarar etme tehlikesi olarak tanımlamak mümkündür (Sakar, 2002: 8).

Risk yönetimi, gelecekteki belirsizliklerin neticesinde negatif etkilenme ihtimalini azaltmak ya da pozitif sonuç oluşması ihtimalini kuvvetlendirmek için bilinçli düzenlemelerin yapılmasıdır (Altıntaş, 2006: 6). Riskin çeşitli kısımlar halinde incelendiği, bu kısımların birleştirilmesiyle de risk yönetiminin oluşturulduğu görülmektedir. Bu bir süreçtir ve bu süreçte riskin tanımlanması, ölçülmesi, izlenmesi, raporlanması ve denetiminin yapılması gerekmektedir (Aydeniz, 2007: 8).

Modern işletme teorisinin ulaştığı en kapsamlı çözümlerden bir tanesi risk yönetimidir. Risk yönetimi, getiri ve risk arasında ideal dengeyi kuran bir yönetim anlayışıdır. Dolayısıyla risk yönetiminin tüm işletmeler için önemli bir rolü bulunmaktadır (Çolak, 2007: 117). İşletmeler, makro ekonomik dalgalanmalara ne kadar açık olduğunu ve bu dalgalanmalara açık ise sonuçlarının neler olabileceğini tespit etmelidir. Yapılan tespitler sonucunda alınacak önlemler risk yönetiminin temelini oluşturmaktadır (Aydeniz, 2007: 22). Riskin geleceğe dair belirsizlik olması ve olasılık hesapları ile riskin daha somut hale getirilmesi ile birlikte risk yönetimi çalışmasının ilk bölümü tamamlanmaktadır. Bu noktadan sonra risk yönetimi, risk ve getiri arasında şirket hedeflerine uygun bir geçiş ya da değişim yapılabilmesini sağlayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Yüzbaşıoğlu, 2003: 4). Bankanın hem likit kalmasını sağlayan, hem de kârlılığını garanti etmek amacıyla mevcut risklere karşın uyguladığı politikalar demeti risk yönetimi olarak adlandırılabilir (Bessis, 2010: 9).

Gerek bankalar gerekse diğer finansal kurumlar açısından bakıldığında risk yönetimi sadece ulusal piyasalarda değil uluslararası mali piyasalarda da istikrarın sağlanmasının önemli bir unsurudur. Küreselleşen ekonomide bankaların maruz kaldığı riskler de hızla çeşitlenmektedir. Dolayısıyla bu riskleri izleyecek ve ölçecek gelişmiş metotların kullanılması bir gerekliliktir (Bolgün ve Akçay, 2003: 38).

Bankalar için risk yönetimi süreci, aktif politikalar ve pasif politikalar olmak üzere iki temele dayanmaktadır. Pasif politikalar, riskin önlenmesine yönelik politikalar olmayıp genellikle risk meydana geldiğinde, riski karşılayacak rezervlerden oluşmaktadır. Aktif politikalar ise riskin oluşmasını önlemeye yönelik politikalar ve riski dengelemeye çalışır. Bu politikaları üç temel gruba ayırmak mümkündür (Kaval, 2000: 33):

- Kısa vadeli fonların kısa vadeli yatımlarda, uzun vadeli fonların uzun vadeli yatırımlarda kullanılması sonucu vade yapısında denge,
- Piyasada oluşan faiz haddi değişimlerinden olumsuz etkilenmemek için sabit ve değişken faizli kalemlerin miktarındaki denge,
- Döviz dalgalanmalarından etkilenmemek için döviz miktarı arasındaki denge.

2.2. RİSK YÖNETİMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Uluslararası ödeme sistemlerini başlıca dört aşamada incelemek mümkündür. Bunlardan birincisini 1870-1930 arası altın para çağı oluşturmaktadır. İkincisi ise 1929'da başlayıp, II. Dünya Savaşı bitimine kadar süren buhran dönemidir. Üçüncü dönem, 1944-1973 arasını kapsayan Bretton Woods sisteminin kullanıldığı dönemden oluşmaktadır. Dördüncü dönemi ise Bretton Woods sisteminin terk edildiği ve dünyanın hızlı bir şekilde liberalleştiği dönem oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 525).

1976 Jamaika Anlaşması ile Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yasal zemininde çeşitli düzenlemeler yapılarak IMF'e üye ülkelere istedikleri kur sistemini uygulama serbestisi verilmiştir. Ancak üye ülkeler benimsedikleri kur sistemini IMF'e bildirme ile yükümlü kılınmıştır. IMF'e uluslararası para sisteminin etkin işleyişini sağlamak adına üye ülkelerin kur politikası izleme yetkisi verilmiştir (Seyidoğlu, 2003: 545).

Bretton Woods sisteminin terk edilmesi, arka arkaya gelen petrol şokları, teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve ülke ekonomilerin özellikle 1980'den sonra hızla küreselleşme sürecine girmesi risk yönetiminin oluşmasında öncü faktörler olmuştur (Aydeniz, 2007: 11). Çünkü küreselleşme ile birlikte

ekonomiler hızla birbirlerine entegre olmuş, bu durum özellikle finansal piyasaların karşılaştıkları risk miktar ve çeşidini önemli ölçüde arttırmıştır (Ayan, 2007: 11). Teknolojik gelişmelerle desteklenen finansa serbestleşme piyasaları ulusal boyuttan hızla uluslararası boyuta taşımış, finansal aracılık yapan kuruluşların karşılaştığı risk portföyünü dünya geneline yaymıştır (Bessis, 2010: 8).

1930'a kadar finans sektöründe en önemli sorun likidite olarak görülmüştür. Dolayısıyla bankalar stratejilerini likidite sorunu üzerine kurmuşlardır (Tulgar, 1993: 19). Bu döneme kadar pasif konumda olan finansal sektörün, II. Dünya savaşının bitimiyle yeni roller üstlendiği görülmektedir. II. Dünya savaşı ertesinde yıkılan Avrupa'nın inşasına yönelik olarak finans sektörünün daha aktif bir rol oynadığı görülmektedir. 1960'dan itibaren ise finans sektörünün karşılaştığı kredi talebinin eldeki varlıklarla karşılanamaz hale geldiği görülmektedir. Bankaların hızla büyümesi sonucunu doğuran bu gelişmeler, bankaların fon talebinde ve fon maliyetlerinde meydana gelen dalgalanmaların, finansal sistem için kontrol altına alınması gereken bir risk unsuru olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu durum risk yönetimine duyulan ihtiyacın gündeme gelmesine neden olmuştur.

1970'den itibaren meydana gelen ekonomik dalgalanmaların finansal sistem üzerindeki olumsuz etkileri risk yönetimi arayışlarına ayrı bir ivme kazandırmıştır. Değişken faiz haddi uygulamasıyla birlikte, faiz haddi riskinin müşterilere yansıtılması amaçlanmışsa da bu durum, bankalar açısından kredi riskini de beraberinde getirmiştir. Ayrıca, Bretton Woods sisteminin terk edilmesiyle birlikte döviz kurunda meydana gelen dalgalanmalar, döviz kuru riskini de beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, riskler arttıkça ve çeşitlendikçe risklerin parça-parça incelenmesi yerine bir bütün olarak incelenmesi görüşü popülerlik kazanmış ve risk yönetimi bir bütün olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

1988'de Basel I uzlaşısı, bankacılık sektöründe ilk sermaye standartlarını oluşturmuştur. Ancak Basel I çeşitli eleştirilere uğramıştır. Bu eleştiriler çerçevesinde 1997'de çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. 2004'de ise Basel II kriterleri benimsenmiştir (Tekler vd., 2005: 42). 12 Eylül 2010'da Basel III

kriterleri kamuoyuna açıklanmıştır. Basel III içerik olarak Basel II deki gibi sermaye ihtiyacı hesaplama yöntemlerini değiştiren bir sitemden ziyade Basel II'nin bu alandaki eksiklerini tamamlayan bir kurallar setinden oluşmaktadır (BDDK, 2010: 1).

2.3. BANKACILIK SEKTÖRÜNE RİSK YÖNETİMİ

Banka, mevduat toplayan, kredi veren, aracılık faaliyetleri yürüten, yatırımcıların menkul kıymetlerini koruyan ya da değerlendiren, yatırım faaliyetlerini fiilen katılan kuruluşlardır (Güney 2007: 1). Bankalar tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında aracılık eden finansal kuruluşlardır. Dolayısıyla bankacılık işlemleri temelde bir risk yönetimi unsurudur. Buradaki risk kavramı, bankalar için beklenen ya da istenilen kazanımların elde edilememesi sonucu zarara uğrama olasılığı olarak tanımlanmaktadır. Bankacılık sektörü, faaliyetlerinden dolayı çeşitli risklere maruz kalabilmektedir. Dolayısıyla karlı bir şekilde varlığını sürdürebilmek adına üstlenilen riskleri yönetmeyi bilmelidir (Bessis, 2010: 8). Diğer bir ifadeyle, bankacılık sektörü, alınan risklerin güvenli ve karlı bir şekilde sürdürülmesi esası üzerine kurulmuştur (Candan ve Özün, 2006: 5).

Bir bankanın işlemlerini sürdürebilmesi için gelecekte karşılaşılabileceği olası risk ve krizlere karşı önlem alabilmesi hayati bir öneme sahiptir. Risk yönetiminin ana hedefi, uygun varsayımlarla bankanın karşılaşılabileceği riskleri belirlemek ve banka getirisinin maksimum seviyede tutacak gerekli çalışmaları yapmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu amacın içeriği dört temel başlık olarak karşımıza çıkmaktadır (Akgüç, 2007: 181-182):

- Bankanın zarara uğrama olasılığının azaltılması ve risk türlerine karşı korunmasının sağlanması,
- Bankanın fonlarını, döviz varlığını, taşıyabileceği bir risk düzeyinde tutulmasının sağlanması,
- Finansal piyasalardaki arbitraj imkanlarının takip edilmesi,
- Bankacılık düzenlemelerinde belirtilen yasal gereklilikleri zamanında yerine getirilmesi.

Türkiye’de 1980’e kadar uygulanan finansal baskı politikaları nedeniyle, finansal sistemdeki risk algısı önemli ölçüde yanlış işlemler, suüstimmaller gibi operasyonel risklere yoğunlaşmıştır. 1980’den sonra meydana gelen ekonomik dönüşüm ile birlikte finansal sistemde faiz hadleri, döviz kurları ve menkul kıymetlerde önemli dalgalanmalar olmuştur. Bu gelişmeler Türkiye’de de risk yönetimi tekniklerinin gelişmesinde öncü bir rol oynamıştır. 1973-1980 yıllarındaki ekonomik krizden Türk bankaları da büyük ölçüde etkilenmiştir. Enflasyonun çok hızlı artıyor olması, maliyetler üzerinde önemli bir baskı yaparken, bankalar mevduat toplamada önemli sorunlar yaşamışlardır. Bu da sektörün karlılığını olumsuz etkilemiştir. 1980’den sonra ise Türk bankacılık sektöründe büyük gelişmeler yaşanmıştır. Uygulanan ekonomik istikrar programları ve dışa açılma stratejileri çerçevesinde banka sistemi rekabete, dış ticarete ve menkul kıymet işlemlerine açılmıştır. Bu da bankaların bilançolarına olan yaklaşımlarını değiştirmiştir. Finans sektörünün liberalleşmesiyle birlikte ortaya çıkan rekabet risk yönetimini daha önceki yıllara göre çok daha önemli bir pozisyona getirmiştir. Tasarrufların, mevduatın yanında piyasadaki alternatif yatırım araçlarına yönelmeleri bankaların kaynaklara çok düşük maliyette ulaşmasını sınırlandıran bir faktör olmuştur. Bankacılık sektöründe hızla artan yerli banka sayısının yanında yabancı bankaların da bu piyasaya girmesi bankacılık sektöründe rekabetin şiddetini arttırmıştır. Sonuçta kredi türleri ve yatırım araçları hızla çeşitlenmeye başlamıştır. Bankalar bu yeni oluşum içinde verdikleri kredi ya da topladıkları mevduatın yanında, verdikleri hizmette de rekabete başlamışlardır. Dolayısıyla bankacılık sektörü bu süreçte risk azaltım teknikleri ve risk transfer tekniklerine yoğunlaşmıştır. Bankalar özellikle dalgalanan faiz haddi ve Türk lirasının 1989’da tam konvertible hale gelmesinin yarattığı riskleri türev anlaşmalar ya da menkul kıymetleştirme gibi risk transfer araçlarından faydalanarak riski bilanço dışına çıkartmaya yönelmişlerdir (Fıkırkoca, 2003: 5).

Kamu otoritesinin risk yönetiminden beklediği görevler, bankanın sermayesi ile orantılı risk alması ve risk unsurlarında meydana gelen artışların mevduat sahiplerine olumsuz etkilerini bertaraf edecek önlemlerin önceden tanımlanmasıdır (Altıntaş, 2006: 3). Bankalar finansal sistemin temel yapı

taşlarından önemli bir tanesini oluşturmaktadır. Dolayısıyla kamu otoritesi bankacılık sisteminin düzgün çalışmasına yönelik önemli bir düzenleyici konumundadır. Bu düzenlemeler bankacılık sistemindeki sınırlamaların ve serbestliklerin düzenlenmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bankalar bu sınırlamalar çerçevesinde risk yönetimi politikalarını belirlemektedir (Kaval, 2000: 95). 1999'dan itibaren Türk bankacılık sektörünün daha sağlıklı çalışabilmesi için çeşitli yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda bankacılık sektörü üzerindeki kamu denetimimin arttırılmasına yönelik 4389 Sayılı Bankalar Yasası çıkarılmıştır. Bu yasayla birlikte bankacılık sektöründe etkin bir risk yönetimi kurulması zorunlu tutulmuştur. 2002'den itibaren bankaların güncel risk yönetimi teknikleri kullandıkları gözlemlenmektedir. Dolayısıyla günümüzde bankalar, güncel risk yönetimi sistem ve teknikleri konusunda önemli yatırımlar yapmaktadır. Piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olarak üç temelden oluşan risk yönetimi konusundaki ilk çalışmaların ise geleneksel olarak piyasa riskinin ölçülmesiyle başladığı görülmektedir (RYUEÇG, 2004: 10-18).

2.4. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE RİSK YÖNETİM SÜRECİ

Bankacılık sektörü açısından sermaye yeterliliği, fiyatlandırma, ürün ve portföy çeşitlendirmesi, faaliyet alanlarının belirlenmesi konuları açısından risk yönetimi büyük bir öneme sahiptir (Sezgin, 2003: 41). Risk yönetim süreci, gelecekteki nakit akımlarının getireceği risk-getiri yapısını ve dolayısıyla faaliyetlerin yapısını izlemek, kontrol altında tutmak ve gerektiğinde değiştirmek amacıyla standartların belirlenmesini, standartlara uygun hareket edilmesinin sağlanmasını, karar alma, uygulama ve sermaye tahsis sürecine ilişkin mekanizmaların tamamını ifade etmektedir (BDDK, 2001: 2).

Bankaların ekonomi içindeki temel işlevlerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Akgüç, 2007: 1-5):

- Finansal aracılık yapmak,

- Ulusal ve uluslararası kaynaklara akışkanlık sağlamak,
- Kaynakların vade yapısını değiştirmek,
- Kaydi para yaratılması sağlamak,
- Merkez Bankasının para politikası uygulamasına aracılık etmek,
- Kefalet ve garantiler gibi nakdi olmayan krediler vermek,
- Kendisi veya müşterileri adına yatırım işlemleri yapmak,
- Tahsil ve ödeme hizmetleri vermek,
- Sigorta ve danışmanlık hizmetleri vermek.

Yukarıdaki maddeler ışığında görülmektedir ki bankacılık faaliyetlerinin her biri kendine has riskler taşımaktadır. Bankaların bu riskleri iyi yönetebilmesi, finans sektörünün sağlıklı çalışabilmesi için vazgeçilmez bir gerekliliktir.

Bankacılık sektöründe risk yönetiminin ilk aşaması risklerin tanımlanmasıdır. Çünkü bilinmeyen riskin yönetilmesi imkansızdır (Altıntaş, 2006: 5). Riskin tanımlanması uygulanabilir bir risk yönetiminin temel unsurunu oluşturmaktadır. Risk yönetim sürecinin ikinci aşamasını risk politikalarının belirlenmesi oluşturmaktadır. Bankaların risk yönetim süreci, bankanın üst düzey yönetimi tarafından uygulanan yazılı standartlar olarak tanımlanmıştır. Bankaların yönetim kurulları mevcut ve gelecekteki koşulları dikkate alarak banka için kısa, orta ve uzun vadeli risk yönetimi stratejileri ile risk politikalarını belirleyerek, bir iş planı oluşturmakla sorumlu tutulmuştur (BDDK, 2001: 17).

Risk yönetiminin üçüncü aşamasını riskin ölçülmesi oluşturmaktadır. Bu aşama risk yönetim sürecinin belki de en önemli aşamasıdır. Çünkü ölçülemeyen ya da yanlış ölçülen riskler yönetilemez (Bessis, 2010: 123)

Risk yönetim sürecinin son aşamasını risklerin izlenmesi ve değerlendirmesi oluşturmaktadır. Bu süreçte risk yönetimi politikası yapıcıları riskten kaçınma faaliyetlerini yeterli bulmayıp bazı riskleri tasfiye edebilir ya da yeni önlemlere başvurabilir. Bu aşama, yüklenilen risklerin yönetiminin etkin olup olmadığının belirlendiği aşama olarak karşımıza çıkmaktadır (Altıntaş, 2006: 5).

2.5. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TEMEL RİSK UNSURLARI

Bankaların karşılaştıkları riskleri piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olmak üzere üç temel kategoride toplamak mümkündür. Piyasa riski içerisinde bankaların finansal varlık portföyünün değerini etkileyen makro ekonomik değişkenlerden kaynaklanan riskler yer alır. Buna faiz haddi riski, kur riski, hisse senedi riski örnek olarak verilebilir. Kredi riski, bankaların alacaklarını zamanında eksiksiz olarak tahsil edememesinden kaynaklanan risktir. Operasyonel risk ise piyasa ve kredi riskleri dışında kalan, bankanın işlemlerinden doğan riskleri kapsamaktadır (Bolgen ve Akçay, 2003: 142).

2.5.1. Piyasa Riskleri

Piyasa riskleri, faiz haddi riski, döviz kuru riski, opsiyon riski, likidite riski, yasal risk, itibar riskinden oluşmaktadır. Bu risklerin genel özelliği piyasa yapısına bağlı olarak farklı ekonomilerde farklı yoğunlukta yaşanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.5.1.1.Faiz Haddi Riski

Faiz haddi riski, faiz haddinde meydana gelen değişimler nedeniyle bankanın maruz kalabileceği riskleri ifade eder. Diğer bir ifadeyle, Faiz oranlarındaki hareketler nedeniyle bankanın alım satım hesapları içinde yer alan finansal araçlara ilişkin pozisyon durumuna bağlı olarak maruz kalabileceği zarar olasılığını ifade etmektedir (BDDK, 2001: 15).

Faiz haddi riski, faiz hadlerindeki oynaklık nedeniyle bankaların maruz kaldığı risktir. Faiz haddi riskinin, gerek banka giderleri gerekse bilanço kalemlerinin değerleri üzerinde etkisi vardır. Bankaların karşılaştıkları faiz haddi riskinin tipik örneklerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Bolgen ve Akçay, 2003: 143-144):

- Yeniden fiyatlandırma riski: Bankalar ve diğer finansal aracilar faiz riskiyle çeşitli şekilde karşılaşmaktadır. Aktif ve pasiflerde vade ve faiz uyumsuzlukları nedeniyle yeniden fiyatlama dönemleri oldukça önemlidir. Bankaların aktifleri uzun vadeli ve sabit faizli olması ve pasiflerinin ise bu durumun tersine kısa vadeli olması yeniden fiyatlama dönemini oldukça kritik bir hale getirmektedir. Örnek olarak, uzun vadeli ve sabit oranlı bir kredi için kısa vadeli mevduatlar kullanılırsa, gelecekteki gelirden ve kredi değerinde azalma meydana gelecektir.
- Gelir eğrisi riski: Fiyatlandırmadaki uyumsuzluklar bankanın gelir eğrisinin eğiminin ve şeklinin değişmesine yol açar. Bu risk, gelir eğrisindeki beklenmeyen değişmelerin bankanın gelirinde ya da temel ekonomik değerinde ters yönde etkiler oluşmasıyla ortaya çıkar. Örneğin 10 yıllık vadesi olan ve 5 yıllık devlet kağıtlarıyla hedge edilen devlet tahvillerinin temel ekonomik değeri; pozisyon eğrisi üzerinde birbirine paralel hareketlerle hedge edilse de gelir eğrisi dikleştikçe hızla düşer
- Temel risk: Diğer bir önemli faiz riski de benzer fiyatlandırma şekliyle farklı enstrümanlara uygulanan oranlar üzerinden alınan ya da verilenler arasındaki negatif korelasyondan kaynaklanan risktir. Faiz oranları değiştiğinde, bu farklılıklar benzer vadeli olan varlıklar, yükümlülükler ve bilanço dışı pozisyonlar arasında yer alan nakit akışlarında ve kazançlarda beklenmedik değişmelere yol açabilir. Aktif ya da pasifte pozisyon alırken vade uyumsuzluklarına dikkat edilmelidir. Diğer bir ifadeyle faiz hadlerinde meydana gelen değişmelerin, tahvil, mevduat faiz haddi, spot ve futures faiz oranlarının aynı yön ya da miktarda yansımaması riskidir (Kurun 2005: 13).

Faiz riski, bir bankanın faiz oranlarında oluşan ters yönlü hareketlerin, o bankanın finansal durumunda yarattığı etkidir. Bankacılıkta bu riskin kabul edilmesi oldukça doğaldır ve bu durum karlılığın ve hisse değerindeki artışın önemli bir nedeni olabilir. Ancak, aşırı faiz riski, banka gelirleri ve sermaye tabanı için büyük bir tehdit oluşturabilir (TBB, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/2risk.doc, (10.04.2017)).

Faiz haddi riski, bankaların faiz haddindeki değişme dolayısıyla zarar etme

riskini ifade eder. Faiz haddindeki değişiklikler, bankanın faiz gelir ve giderlerinde, sonuç olarak da karlılığında değişmelere neden olmaktadır. Genel olarak faiz haddi serbest piyasa ekonomisi içinde verilebilir fon arz ve talebine, ekonomi ile ilgili beklentilere, izlenen para politikasına ve borçlananın risk düzeyine göre değişmektedir (Altıntaş, 2006: 134).

Opsiyon, belirlenen süre zarfında, anlaşılan faiz haddinden borç alma ya da verme hakkıdır. Opsiyonun satıcısına belirli miktarda prim de ödenmektedir. Faiz hadleri de borsa içinde ya da dışında kullanılan opsiyonlar şeklinde sınıflandırılır. Diğer bir ifadeyle opsiyonlar, organize ve tezgah üstü piyasalarda alınıp satılabilir (Bolgün ve Akçay, 2013: 144). Faizlerin değişken olmasıyla faiz haddi riski oluşmaktadır. Faiz opsiyonları, sözü edilen risk faktörünü telafi edebilmek adına geliştirilen türev ürünlerdir (TBB, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/2risk.doc, (10.04.2017)).

2.5.1.2.Döviz Kuru Riski

Döviz kuru riski, ulusal paranın yabancı paralar karşısında değerindeki değişmelerden kaynaklanır (Mandacı, 2003: 51). Banka döviz cinsinden açık ya da kapalı pozisyon almayı tercih edebilir. Bankanın açık pozisyon alması, döviz borçlarının varlıklarından fazla olması anlamına gelmektedir. Bu durumda dövizin değer kazanması bankanın zarar etmesi, değer kaybetmesi ise bankanın gelir elde etmesi anlamına gelir. Banka döviz cinsinden kapalı pozisyon almış ise, bankanın döviz borçlarının varlıklarından az olduğu anlamına gelmektedir. Bu durumda ise dövizin değer kazanması durumunda banka zarara uğramaktadır (Karacan, 1996: 24). Kur riskinin yanında bankalar sahip oldukları yabancı para pozisyonu nedeniyle üç farklı risk ile de karşılaşabilirler. Bunlardan birincisi parite riskidir. Parite riski, bankanın tuttuğu farklı yabancı paraların birbirine karşı olan fiyat değişimidir. İkincisi ise swap oranı riskidir. Swap oranı riski, bankaların kendi aralarında ya da müşterileri ile yaptıkları vadeli işlemlerde spot kurla vadeli kur arasındaki farkın değişmesidir. Son olarak baz riskinde ise döviz borsalarında gerçekleşen işlemlerin vadeli sözleşme kuru ile spot kur arasındaki oranın dalgalanmasıdır (Kaval, 2000: 252).

Bankanın mevcut döviz pozisyonunun nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Hempel ve Simonson, 1999: 89):

- Kredi vermek,
- Döviz cinsi sermaye sağlamak,
- Müşteri adına yüklenilen taahhütler,
- Bankanın finansal faaliyetleri,
- Enflasyonun etkilerinden kaçınma çabası.

2.5.1.3.Likidite Riski

Likidite, dar anlamda vadesi gelen borçların tam ve zamanında ödenmesi şeklinde tanımlanırken, geniş anlamda aktiflerin daha akışkan ve kolay paraya dönüştürülebilecek şekilde düzenlenmesi, dengeli bir finansman politikası izlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Öcal ve Çolak, 1999: 201).

Bankalar, piyasadaki çeşitli vadelerde fonları toplayan ve bu fonları genellikle daha uzun vadelerde yine piyasaya sunan finansal kurumlardır. Likidite riski bankanın yükümlülüklerini zamanında ve uygun maliyetlerde karşılayamaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Likidite yetersizliğine neden olan faktörleri temelde üç başlık altında toplamak mümkündür (Altıntaş, 2006: 111-114):

- Tekrar finansman edememe,
- Tahsilatta gecikme,
- Beklenemeyen çekilişlere maruz kalma.

Likidite riski, bankanın yükümlülüklerindeki eksilmeyi iyi düzenleyememesi ya da aktiflerdeki artışı karşılayacak yeterli kaynak bulduramaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu durumda likidite sıkıntısı çeken bir banka yükümlülüklerini arttırarak ya da aktiflerini nakitte çevirerek ihtiyacı olan fonu sağlamaya yönelebilir. Sonuç olarak likidite riski ani geri çekimlere ya da borçlanma taleplerini karşılamak için hızlı bir şekilde fon bulma maliyetidir (Teker, 2006: 7). Fonlamaya ilişkin risk, piyasanın borçluyu ya da borçlunun borçlanma politikasını ne derece riskli gördüğü ile yakından ilgilidir.

Bir borçlunun piyasaya sürekli olarak borç talebinde bulunması olumsuz bir işaret olarak algılanabilir ve borçluya kredi verme talebinde azalmaya yol açabilir. Buna ek olarak fonlama maliyeti bankanın kredi itibarıyla da yakından ilgilidir. Eğer bankanın kredi itibarının bozulduğu yönünde bir algı oluşmuşsa, bankalar için önemli bir karlılık göstergesi olan fonlama maliyeti oldukça yükselebilir. Bu durum bankanın karını düşüren önemli bir faktördür. Bankaların kredi itibarı bu maliyeti etkilemektedir. Bankanın piyasaya borçlanması nakit dengesi ile ilgili sorunlar yaratabilir. Bu durum, bazen bankanın faaliyetlerini sürdürmez noktaya getirebilecek kadar önemli gelişmelere yol açabilmektedir (Bessis, 2010: 17).

2.5.1.4.Yasal Risk

Bankalar farklı şekillerde yasal riske maruz kalabilir. Yasal risk yetersiz ya da yanlış yasal bilgi ve doküman sonucunda alacakların değer kaybetmesi ya da yükümlülüklerin beklenenin üzerinde gerçekleşmesini ifade etmektedir (Bolgün ve Akçay, 2013: 147-148).

Bankacılık sistemi küreselleşme sonrası ulusal piyasalardan uluslararası piyasalara da açılmıştır. Bankalar özellikle yeni alanlara girerken ya da uluslararası bankacılık faaliyetlerinde yasal risklerle sıklıkla karşılaşır. Bunun nedeni, söz konusu faaliyetlerin yabancı unsur taşımaları, buna bağlı olarak da birden fazla hukuksal düzenleme ile muhatap olmalarıdır. Bu nedenle uluslararası bankacılık işlemlerinde ve sözleşmelerinde yabancı hukuk sistemine uygunluk denetimi vazgeçilmezdir. Bunun nedeni, sözleşmeye taraf olanlar taahhüdünü yerine getirmeyi reddediyorsa ya da belirli sözleşme tipleri yabancı hukuk sisteminde geçersiz ise, bankanın taleplerini elde edebilmesi önemli bir risk unsuru taşımasıdır (Boyacıoğlu, 2002: 53).

2.5.1.5.İtibar Riski

Bankanın varlığı önemli ölçüde bankaya olan güvene dayanmaktadır. Müşterilerin ve diğer finansal sistem aktörlerinin güvenini kazanmak

bankacılığın temel prensibidir. Dolayısıyla itibar riski bankaya işlemlerini sürdüremez noktaya getirebilecek kadar ciddi zarar verebilir (Bolgün ve Akçay, 2013: 148). İtibar riski bankaya duyulan güvenin azalma riskidir. Banka işlemlerinin ya da banka destek hizmetleri hakkındaki olumsuz görüşlerin oluşması bankaların itibar riskini arttırmaktadır. Bankanın verdiği hizmetin aksamaması, tüketici kanununa aykırı ya da etik olmayan uygulamalar, kişisel verilerin gizliliği ilkesine uyulmaması, agresif ya da yetkisiz pazarlama veya satışlar, ürün hakkında gerekli bilginin verilmemesi ya da yanlış verilmesi müşteri memnuniyetsizliğinin ve olumsuz kamuoyu görüşlerinin oluşmasına örnek durumlar olarak sıralanabilir (Şengül, 2007: 26).

2.5.2. Kredi Riski

Kredi riski temelde bankaların kredi alacaklarını zamanında ve tam olarak tahsil edememesi (Bolgün ve Akçay, 2003: 200) diğer bir ifadeyle, müşterilerin aldıkları krediyi geri ödememe riskidir. Bu durum müşterilerin yükümlülüklerini kısmen ya da tamamen yerine getirmemesi olarak da tanımlanmaktadır (Bessis, 2010: 13). Kredi riski, kredi kullananların kredi faizini veya anaparasını vadesinde ödememe durumudur. Ayrıca kredi riski ödemelerin tamamının yapılmaması ya da vadesinde yapılmaması da içermektedir. Diğer bir ifadeyle kredi riski borçlunun yükümlülüklerini zamanında yerine getirememesi ya da getirmek istememesinden ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise bankalar açısından nakit akış sıkıntısına ve belirsizliklere neden olmaktadır (Saunders ve Cornett, 2003: 142).

Banka müşterilerinin yapmış oldukları sözleşmeye kısmen ya da tamamen uymayarak yükümlülüklerini yerine getirmemesi olarak isimlendirilen kredi riski, sadece normal bir kredi ile sınırlı değildir. Bunun yanında bankalar arası piyasadaki işlemler, döviz işlemleri, bono ve tahviller, opsiyonlar, garanti ve kefaletler de kredi riski meydana getiren işlemlerdir (Candan ve Özün, 2006: 116). Kredi, paranın ödünç verilmesi şeklinde olabileceği gibi banka diğer tarafa itibarını ve güvenini ödünç olarak verebilir (Altıntaş, 2006: 355).

Bankaların temel işlevi kredi vermektir. Dolayısıyla bankalar açısından kredi riski kaçınılmaz bir sonuçtur. Müşterilerin kredi koşullarını yerine getirememesi ve geri ödeme kaynaklarının bankanın karşılaştığı zararı yerine getirememesi kredi riskini oluşturmaktadır (Berk, 2001: 183).

Kredi riskinin yönetilmesinde, bankanın kredi portföyünde kullanılan kredilerin sektör ve ürün temelinde çeşitlendirilmesi, müşteri sayısının ve çeşitliliğinin artırılması, kredilere üst limitler belirlenmesi örnek olarak verilebilir (Kaval, 2000: 33). Bankalar kredi risklerini yönetmek durumundadır.

Ayrıca bankalar kredi risklerini diğer risk unsurlarıyla değerlendirmelidir. Kredi riskinin etkin bir biçimde yönetilmesi, risk yönetimi sürecinin de önemli bir birleşeni oluşturmaktadır (TBB, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yonetim.doc (10.04.2017)).

2.5.3. Operasyonel Risk

Operasyonel riski, örgüt yapısı, kullanılan teknoloji, çalışanların bilgi ve beceri düzeyi, yasalar, yönetim ve faaliyet alanı kapsamında meydana gelebilecek ve bankayı maddi ya da itibari zarara sokabilecek piyasa ve kredi riski dışında kalan bütün risk unsurları şeklinde tanımlamak mümkündür (Candan ve Özün, 2006: 213). Operasyonel riske neden olan faktörleri insan, sistem, süreç, doğal faktörler ve olağan dışı olaylar ana başlıklarında toplamak mümkündür (Teker, 2006: 29).

Operasyonel risk genel bir tanımla piyasa riski ve kredi riski dışında kalan risklerin tamamıdır. Finansal sektörde yaşanan teknolojik gelişmeler, piyasadaki dalgalanmalar, bankaların sundukları ürün ve hizmetlerdeki değişimler bankaların operasyonlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenler, bankaların operasyonlarını değişime uğratmaktadır. Zaman içerisinde banka iş süreçlerinde önemli ölçüde değişiklik yaşanmıştır. Günümüz banka yöneticilerinin en önemli sorunlarından biri bankacılık sektöründe yaşanan bu gelişmelerin iş süreçlerine olan olumsuz etkilerini en aza indirmesidir.

Operasyonel risk, Bank for International Settlements (BIS) tarafından, uygun

olmayan ya da işlemeyen iç süreçleri, insanlar ve sistemler ya da dış etkenler nedeniyle ortaya çıkabilecek zarara uğrama riski olarak tanımlanmıştır. Yaşanan bu değişimlerin etkilerinin belirlenmesi, bunların mevcut sistemlere adapte edilebilmesi, operasyonel risk yönetimi için oluşturulan kontrol mekanizmasının gözden geçirilmesi ve yenilenmesi ile yaşanacak kayıplar minimize edilmeye çalışılmaktadır (Bolgün ve Akçay, 2013: s.151).

Operasyonel risklerden doğan operasyonel kayıplar, bankaların maruz kaldıkları operasyonel riskler sonucunda oluşan maddi zararlardır. Ortaya çıkacak bir kaybın ölçülebilmesi için banka yönetimin ilgilenmesi gereken üç temel ölçüt bulunmaktadır (Bolgün ve Akçay, 2013: 152-153):

- Olayın ortaya çıkma olasılığı: gelecekte meydana gelebilecek bir olayın ortaya çıkma olasılığının tahmini, gelecek olaylarla ilgili mevcut belirsizlik ve insan faktörünün yapılacak tahminlere olan güvensizliği nedenlerinden dolayı oldukça zordur. Belirli bir olayın ortaya çıkma olasılığının hesaplanmasında olayın belirli bir zaman içinde yaşanan olay sayısı/zaman formülü kullanılarak hesaplanabilir.
- Operasyonel kayıplar: operasyonel kayıplar bankanın finansmanı üzerinde dolaysız ve dolaylı kayıp olmak üzere iki temel etkiye sahiptir. Dolaysız kayıp, bankanın varlıkları üzerinde meydana gelen bir kayıp ya da gelirlerindeki bir azalmayı ifade eder. Dolaylı kayıp ise, oluşan maddi kaybın yanında banka itibarına vereceği zarar ya da oluşan bu kaybın farklı şekillerde başka kayıplara yol açmasını ifade eder. Ancak bir bankanın maruz kalabileceği en büyük kayıp itibar kaybıdır. Genellikle yaşanan, bankanın maruz kaldığı bir dolaysız kaybın sonucu banka itibarının olumsuz etkilenmesi nedeniyle bankanın müşteri kaybetmesidir.
- Operasyonel kaybın önem derecesi: operasyonel kayıp olayının önem derecesi, meydana gelen olayın riskini ölçmede en basit yöntemdir. Olayın önem derecesi, olayın ortaya çıkma olasılığının olayın etkisine çarpımı ile hesaplanmaktadır.

Örnek operasyonel risk olaylarından önemlilerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Candan ve Özün 2006: 212):

- Ubs Warburg yatırım şirketinde, 16 adet hisse senedinin 650.000 Yen/adetten satılması talimatı, 650.000 adet hisselerin 16 Yen/adetten satılması şeklinde gerçekleşmesi sonucunda, şirket hatalı işlem dolayısıyla önemli ölçüde maddi kayba uğramıştır.
- Worldcom şirketi, 3.9 milyar ABD dolarlık harcama kaydını usulsüz muhasebeleştirilmesi nedeniyle önemli bir maddi kayba uğramış, ayrıca itibarı zedelenmiştir.
- Allied Irish Bankası'nın bir çalışanı sahte opsiyon anlaşmaları düzenlemiştir. Oluşan zarar, kontrol yetersizliği nedeniyle ancak beş yıl sonra fark edilebilmiştir. Benzer bir olay Barings Bankası'nda yaşanmış ve bankanın iflasına neden olmuştur.
- ABN Ambro Bank, bünyesindeki usulsüz işlemler ve dolandırıcılık nedeniyle 1998'de 141 milyon ABD doları zarar açıklamak zorunda kalmıştır.

2.6. BANKACILIKSEKTÖRÜNDEKÜRESELLEŞMEVE FİNANSAL SERBESTLEŞMENİN GETİRDİĞİ EK RİSKLER

Küreselleşme, değişik coğrafyalar arasında iletişimin güçlenmesi ve dünyanın küçülmesidir. Küreselleşme uluslararası ekonomik ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın artması anlamı taşımaktadır. Sonuç olarak küreselleşme ulusal olduğu kadar uluslararası ekonomi politikalarının şekillenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Küreselleşme üretimin, dağıtımın, mal ve hizmet kullanımının dünya ekonomisiyle bütünleşmesidir. Küreselleşmenin sadece ekonomik boyutunu ele aldığımızda ise en genel kullanımıyla küreselleşmeyi mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojinin ve finans kaynaklarının dolaşımı önündeki engellerin kaldırılması, serbest piyasa koşulları altında ülke ekonomilerinin giderek bütünleştiği bir süreç olarak tanımlamak mümkündür (Özel, 2011: 92). Ekonominin küreselleşmesi iki temel üzerinde gerçekleşmektedir. Bu temellerden birini ticaretin serbestleşmesi oluştururken

diğer temeli finansal serbestleşme oluşturmaktadır (Onur, 2005: 129). Ticari serbestleşme ticaret önündeki engellerin kaldırılması olarak tanımlanırken finansal serbestleşme, sermaye hesabının serbestleştirilmesi, uygulanan mali baskı araçlarının ve yatırımcılara uygulanan sınırlandırmaların kaldırılması şeklinde tanımlanmaktadır (Galindo ve Ordonez, 2002: 2). Faiz haddine, piyasa denge faiz haddinin altında bir limit belirlenmesi finansal baskı olarak isimlendirilir ve bu durum yeni finansal araçların oluşmasını ve finansal kaynak birikimini olumsuz yönde etkiler (Özel, 2012 a: 91).

1970'lerden önce düşük faiz ve enflasyonist para politikasından oluşan finansal baskı politikaları temel olarak Keynes (1936) ve Tobin'in (1965) çalışmalarına dayanmaktadır. Fakat McKinnon ve Shaw finansal baskı politikalarına karşı çıkmıştır. Yazarlar birbirlerinden bağımsız olarak yapmış oldukları çalışmalarında yüksek tasarruf ve yatırım oranına ulaşmak için faiz oranlarına uygulanan tavanın kaldırılmasını ve enflasyonist para politikaları ile sağlanan senyorej uygulamalarından vazgeçilmesini tavsiye etmişlerdir. Böylelikle piyasayı temizleyecek faiz oranı artacak ve dolayısıyla da tasarruflar artacaktır. Finansal serbestleşmeye yönelik eleştirilir, ekonomik dalgalanmaların finansal serbestleşmenin karakteristik yapısında olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda yeterli alt yapı eksikliği olan ekonomiler için, finansal serbestleşme ekonomik büyümenin bir destekçisi değildir. Bu görüşe göre finansal serbestleşme sonrasında sermaye gelişmiş ülkelere, sermayenin marjinal verimliliği yüksek olan gelişmekte olan ülkelere doğru yönelecektir. Sonuçta gelişmekte olan ülkelere kısa vadeli sermaye girişi artacaktır. Bu durum ise gelişmekte olan ülkelerin finansal yapısındaki kırılganlığı arttıran bir unsurdur. Çünkü gelişmekte olan ülkelerdeki ani fon çıkışları ciddi finansal dalgalanmalara neden olmaktadır (Özel, 2012 b: 71).

2.6.1. McKinnon-Shaw Teorisi

McKinnon-Shaw, finansal serbestleşmenin tasarrufları, yatırımları ve sermayenin verimliliğini arttırarak ekonomik büyümeyi desteklediğini savunmaktadır (Arestis ve Demetriades, 1999: 441). Teoriye göre, banka

mevduatları yüksek ve pozitif faiz oranları ile teşvik edilmelidir. Bu sayede banka mevduatları yüksek getiri sağlayacak, parasal birikim daha cazip hale gelecek ve verimli projelerin gerçekleşmesi için sermaye birikimi sağlanmış olacaktır. McKinnon analizindeki anahtar finansal baskı sendromunun yapısal yönleri şunlardır (Özel, 2012 a: 109):

- Ticari bankacılık sisteminin mali aracılık boyutunda ulaşılabilecek yüksek enflasyon da, düşük nominal mevduat faizlerini olumsuz etkilemesi,
- İşletme sermayesinin finansmanı için ihtiyaç duyulan banka kredisine getirilecek sınırlamaların toplam reel çıktı düzeyi üzerinde daraltıcı etkileri olması,
- Önemli ara üretim girdilerinin ithalatı için gerekli olan döviz miktarını sınırlayan aşırı değerli kur.

McKinnon-Shaw teorisi, bütün olumlu beklentilere karşı genelde beklenen sonuca ulaşamamıştır. Özellikle faiz oranlarındaki artışlar gelişmekte olan ülkelerde umulan tasarruf artışını sağlamada yetersiz kalmıştır. Finansal serbestleşme ile birlikte dış borçlar ve iç borçlar beklenmedik şekilde artmıştır. Bu durum karşısında özellikle finansal serbestleşmenin ilk aşamasında ekonomiyi finansal istikrarsızlıktan korumaya yönelik sınırlı bir finansal baskı politikasının sürdürülmesi gereği tartışılmaya başlanmıştır (Özel, 2012 a: 111).

Shaw'a göre, faizlerde meydana gelen artışlar tasarrufların da artmasına sebep olurken, ticari serbestleşmenin de etkisiyle yeni yatırımların oluşmasına sebep olmaktadır (Özel, 2012 b: 72). Finansal reformlardan önce reel sektöre yönelik çeşitli düzenlemelerin yapılması, finansal serbestleşme sürecinde meydana gelebilecek çeşitli sorunların üstesinden gelebilmek için gereklidir (McKinnon ve Pill, 1998: 1279-1280). McKinnon ve Pill'a göre finansal serbestleşme sürecinde meydana gelen finansal dalgalanmaların sebebi yapılan finansal reformlar sürecinde ekonomilerde oluşan boşlukları dolduracak yeterli alt yapının eksikliğidir (McKinnon ve Pill, 1997: 190-191).

2.6.2. Yapısalcı Teori

Yapısalcı teori, McKinnon-Shaw teorisinin aksine, gayri resmi finans piyasalarının varlığını kabul etmektedir. Ayrıca yapısalcı teori gayri resmi finans piyasalarını ekonominin gelişmesi önünde bir engel olarak değil, ekonominin gelişmesini destekleyen bir güç olarak görmektedir (Venet, 2003: 65). Bu teoriyi destekleyen yazarlara göre, finansal serbestleşme ekonomilerde stagflasyona ve borç verilebilir fonlarda azalmaya neden olmaktadır. Bu durum ise finansal sistemin genişlemesine engel oluşturmaktadır (Esen, 1998: 24-25).

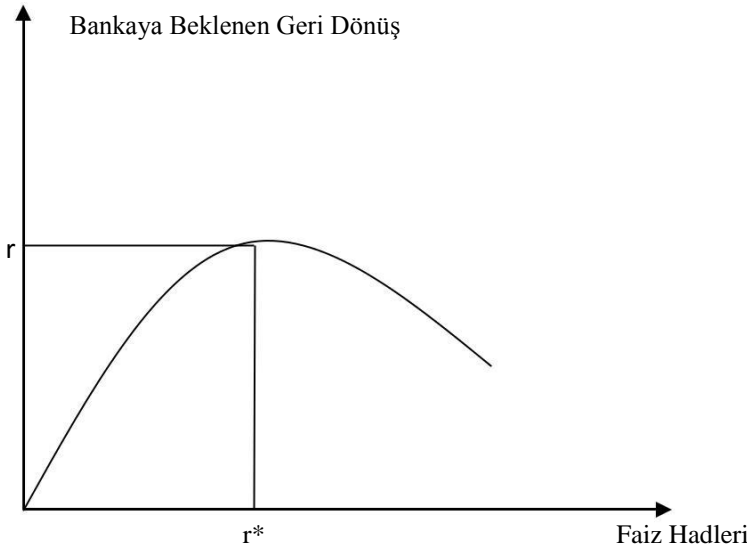
Taylor'un öncülüğünü yaptığı yapısalcı teorinin temelinde faiz maliyeti, işletme sermayesi maliyetine dahil edilmektedir. Dolayısıyla finansal serbestleşme ile birlikte faiz haddinde meydana gelecek artış üretim maliyetlerinde artışa yol açacaktır. Üretim maliyetlerindeki artışın fiyatlara yansımaları ise ekonomide enflasyonist bir baskı yaratacaktır. Ekonomide fon arz eden tasarruf sahipleri ve fon talep eden yatırımcılar hem resmi hem de gayri resmi piyasaları kullanmaktadır. Finansal serbestleşme ile artan faiz haddi tasarrufların bir kısmının gayri resmi piyasadaki fon miktarı azalırken resmi piyasadaki fon miktarında artış olacaktır. Ancak resmi piyasada uygulanan mevduat karşılık oranları sonucu, resmi piyasaya giren fonların tamamı kullanılmayacaktır. Dolayısıyla ekonomide hem resmi piyasadaki, hem de gayri resmi piyasadaki fon miktarında bir azalma meydana gelecektir. Bu durum bir yandan finansal sistemin gelişmesinin yavaşlamasına, diğer yandan ise yatırımların azalmasına neden olacaktır (Eser, 1993: 90-91; Eser, 1996: 24).

2.6.3. Neo-Keynesyen Teori

Bankalar dışsal fonların firmalara yönlendirilmesinde önemli bir kaynaktır (Mishkin, 1994: 5). Finansal sistemin en temel özelliği fon kanallarını yatırımlara yönelik olarak etkin dağılımının sağlanmasıdır. Finans piyasasının bu işlevini yerine getirebilmesi için piyasada asimetrik bilginin bulunmaması gerekmektedir. Ancak genellikle kredi alanlar, yapacakları yatırımın riskleri

konusunda kredi verenlerden daha fazla bilgiye sahiptir. Bu şekilde ortaya çıkan asimetrik bilgi sorunu yanlış seçim ve ahlaki tehlike risklerini de beraberinde getirmektedir (Mishkin, 2001: 1).

Bankanın beklenen getirisi, geri ödeme olasılığına bağlıdır. Bu nedenle banka, borcunu geri ödeme olasılığı en yüksek borç talep edeni belirleme imkanına sahip olmak istemektedir. Ancak borç alanın iyi borçlu ya da kötü borçlu olarak sınıflandırmak zordur ve birçok özelliğin gözetilmesi gerekmektedir. Genellikle borç alanın kabullendiği faiz haddi iyi bir gözetim mekanizması olarak düşünülmektedir. Çünkü yüksek faiz haddini ödemeyi kabul eden potansiyel kredi kullanıcıları muhtemelen en riskli gruba girmektedir. Faiz haddi yükseldikçe borçluya ek bir mali yük getireceğinden geri ödemesi de güçleşmektedir. Bu nedenle faiz haddi arttıkça borçlanananların ortalama risk düzeyi artacak, bunun bir sonucu olarak da banka karı azalacaktır. Faiz haddindeki artış başarılı projelerin talebinde bir düşüşe neden olmaktadır. Bunun nedeni yüksek faiz haddinde borç alanlar başarı oranı düşük, ancak başarılı olduğunda getirisi yüksek yatırımlara yönelecektir (Stiglitz ve Weiss, 1981: 393-394).

Şekil 2.1. Bankaya Beklenen Geri Dönüş Oranı ve Faiz İlişkisi.

Kaynak: (Stiglitz ve Weiss, 1981: 294).

Şekil 2.1’de dikey eksen bankaya beklenen geri dönüş oranını, yatay eksen ise faiz haddini göstermektedir. Bankaya beklenen geri dönüş farklı faiz hadlerinde farklı seviyelerde olmaktadır. Belirli bir faiz haddine kadar bankaya beklenen getiri artarken, bir noktadan sonra hızla azalmaktadır. Beklenen getirinin r ve faiz haddinin r^* olduğu noktada, fonlar için olan talep, fon arzından fazladır. Bu durumda fon talepleri karşılanmamış olan müşteriler, fon arz-talebinin eşitleneceği noktaya kadar daha yüksek faiz haddini bankaya teklif edebilirler. Banka ise r^* faiz haddinin üzerinde faiz haddi öneren bir müşteriye kredi vermemeyi seçebilir. Çünkü r^* denge düzeyini ifade etmektedir. Banka için r^* haddinden daha yüksek faiz haddi uygulaması sonucunda beklenen getiri, bankanın normal şartlarda elde edeceği getiriden daha düşüktür (Stiglitz ve Weiss, 1981: 393-394).

Bankacılık sektöründe asimetrik bilgi sıklıkla görülmektedir. Çünkü borç alanlar kendi kredibilitesi ve borcunu geri ödeme kapasitesini bankalardan daha iyi bilmektedir (Fazzari, 1999: 5). Piyasada bulunan bu asimetrik bilgi sorunu yanlış seçim, ahlaki tehlike ve kredi tayinlaması gibi üç temel sorunu da beraberinde getirmektedir (Özel, 2012 b: 75).

2.6.3.1. Yanlış Seçim

Yanlış seçim sorunu asimetrik bilgidен kaynaklanmaktadır (Varian, 1993: 607). Bankalardan kredi kullananları yüksek kaliteli ve düşük kaliteli borçlular olmak üzere iki farklı grupta toplamak mümkündür. Yüksek kaliteli borçlular kredi borçlarını geriye ödeyebilenlerden oluşurken, düşük kaliteli borçlular kredi borçlarını geri ödeyemeyenlerden oluşmaktadır. Kredinin geri ödenmesi konusunda kuşkusuz krediyi alan, krediyi verenden daha fazla bilgiye sahiptir. Bu durum da piyasadaki asimetrik bilginin temelini oluşturmaktadır. Faiz hadlerinin yükselmesi yüksek kaliteli borçlular ile düşük kaliteli borçlular arasındaki makasın açılmasına neden olmaktadır. Artan faiz seviyelerinde yüksek kaliteli borçlular daha az borçlanmayı tercih etmektedir. Bu durum yanlış seçimi de beraberinde getirmektedir (Pindyck ve Rubinfeld, 2009: 621). Faiz haddinin yükselmesi ile yüksek kaliteli borçluların piyasadan çekilmesi,

kredi havuzunda riskli yatırımları tercih eden düşük kaliteli yatırımcıların artması anlamına gelmektedir (Schaan ve Cogley, 1995: 2).

Yanlış seçim borçların geri dönmeme riskini arttırdığı için bankalar farkında olmadan, yüksek kaliteli kredi kullanıcılarına da kredi vermemeyi seçebilirler. Yanlış seçim sorununu en aza indirmek için bankaların kötü kredi risklerinin iyi olanlardan elemeleri gerekmektedir (Mishkin, 1999: 2).

2.6.3.2.Ahlaki Tehlike

Ahlaki tehlike kredi anlaşması sonrasında ortaya çıkan bir durumdur. Yüksek faiz haddi, kredi alanı getirisi yüksek ancak riskli yatırımlara teşvik etmektedir. Ancak yatırımın başarısız olması durumunda kredi verenin yani bankanın zararı daha fazla olmaktadır (Mishkin, 1996: 3). Ahlaki tehlike sözleşme ertesinde borcunun, borcunu geri ödeme gücünü riske atacak kararlar alması ya da sözleşme ertesinde sözleşmedeki maddelere yeterli özeni göstermemesi sonucunda ortaya çıkan zararların tamamıdır (Varian, 1993: 608).

Ahlaki tehlike, sözleşme gerçekleşikten sonra oluşur. Borç alanlar, borç verenlerin görüşüne göre arzulanabilir olmayan eylemlere kalkışma eğiliminde olabilirler. Borcu alan fonları kişisel harcamaları için kullanabilir ya da gösterişe yönelik karsız projelere yatırım yapmak eğiliminde olabilirler. Ahlaki tehlikenin yarattığı problem iyi işleyen bir piyasa için önemli bir engeldir (Mishkin, 1999: 2-4).

2.6.3.3.Kredi Sınırlaması

Kredi sınırlaması, benzer özelliklere sahip potansiyel kredi kullanıcılarından bazılarının daha yüksek faiz haddine razı olsa bile krediye ulaşamadığı durum olarak tanımlanmaktadır (Stiglitz ve Weiss, 1981: 3934-395).

Kredi sınırlaması iki farklı gruptan oluşmaktadır. Birinci grubu benzer özelliklere sahip kredi talep edenlerden bir kısmının krediye ulaşamadığı durum oluşturmaktadır. İkinci grubu ise benzer özellikteki potansiyel kredi kullanıcılarının istedikleri miktarda krediye ulaşamadıkları durum

oluşturmaktadır. Kredi sınırlaması bankalar açısından faiz seviyesinin yükselmesine göre bazı avantajlar sağlıyor gibi gözükse de, kredi sınırlaması uygulanan bir ekonomide finansal fon arz ve talebinin bir göstergesi olan faiz haddinin güvenilir bir değişken olduğunu söylemek güçtür (Blanchard ve Fischer, 1989: 479-480).

2.6.4. Post-Keynesyen Teori

Post-Keynesyen yaklaşıma göre, finans piyasalarında arz ve talep beklentileri içsel olarak oluşmaktadır. Beklentilerin içsel oluşmasının nedeni yatırımların gelecekteki getirilerinin belirsizliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla iktisadi birimlerin kararları kendi beklentilerinden etkilenmektedir. Ancak bu beklenti duran bir özellik taşımaz. Beklentilerin uyardığı ya da rekabetin zorladığı bazı dönemlerde riskli yatırımların daha rasyonel gözükme ihtimali bulunmaktadır. Bu durum aynı zamanda kendini besleyen bir süreçtir. Çünkü riski yüksek projelerin gerçekleşmesi, gelecek konusunda daha iyimser beklentiler oluşturmaktadır. Bu durum ise, tahminlere olan güveni arttırmakta ve güvenlik marjlarını azaltmaktadır. Beklentilerin uyarladığı bu piyasa dinamikleri sonucunda ekonomik konjonktürün farklı aşamalarında, farklı finansman şekillerine öncelik verilmektedir. Ekonominin genişleme aşamasında uzun vadeli projeler kısa vadeli borçlanma ile finanse edilmektedir. Bu durum yatırımcıları, faiz şoklarına ve kredi imkanlarındaki değişmeye daha duyarlı hale getirmektedir (Esen, 1998: 27-28).

Kredi alanların uzun dönem yatırımlarını kısa dönem krediler ile finanse etme yoluna gitmeleri vade uyumsuzluğunun temelidir. Ponzi finansmanı olarak isimlendirilen bu tarz finansman yatırımcıları faiz değişmelerine karşı daha kırılgan yapmaktadır (Gabel, 2003: 320-323).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ İÇİN BİR UYGULAMA: KREDİ RİSKİ MODELLEMESİ

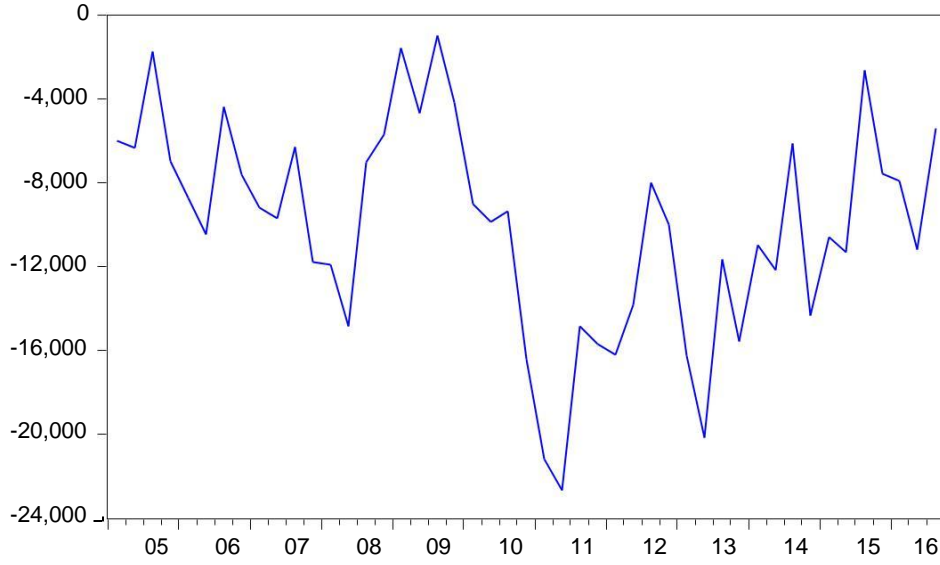
3.1. KAPSAM VE VERİ SETİ

Tezin ekonometrik uygulamasında ki temel amaç Türkiye özelinde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), sanayi üretim endeksi, yurtiçi reel kredi hacmi, döviz kuru ve cari açığın takipteki krediler üzerine olan ilişkisinin incelenmesidir. Bu ilişkinin incelenmesinde 2005q1 ve 2016q3 dönemini kapsayan üçer aylık zaman serileri kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler TCMB Elektronik Veri dağıtım Sistemi (EVDS), Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) den derlenmiştir. Veri seti E-Views 9 ekonometrik analiz paket programı kullanılmıştır. Bu değişkenlere ilişkin betimsel istatistikler Tablo 3.1 de verilmiştir.

Tablo 3.1. Değişkenlere İlişkin Betimsel istatistikler

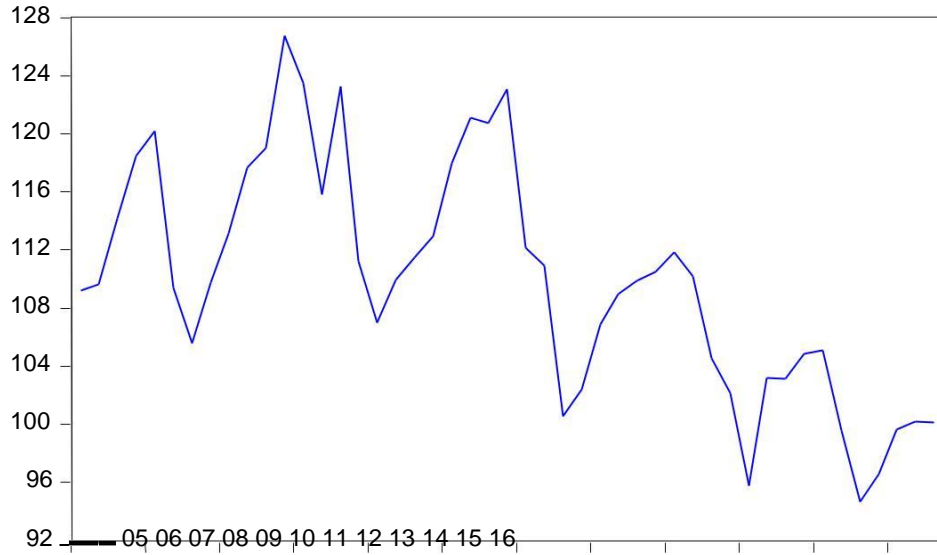
	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
Ortalama	-10014.55	109.8931	1.790217	647772.9	2.99E+08	105.6225	20670.39
Medyan	-9680.000	109.8933	3.188890	591584.0	2.80E+08	104.5667	18744.77
Maksimum	-983.0000	126.7533	14.06630	1925119.	4.15E+08	133.4267	52248.16
Minimum	-22681.00	94.68333	-18.70218	-185308.0	2.02E+08	76.99000	6674.223
Std. Sapma	5065.617	8.018768	10.50495	407481.3	57780849	14.12969	12066.29
Çarpılık	-0.438918	0.126895	-0.551450	0.802656	0.395281	-0.105327	0.888153
Basıklık	2.856252	2.287860	1.898264	4.522699	2.071807	2.176445	3.027856

Tablo 3.1. deki veriler ışığında değişkenler için zaman serisi grafikleri aşağıda verilmektedir.

Şekil 3.1. Cari Açık İçin Zaman Serisi Grafiği

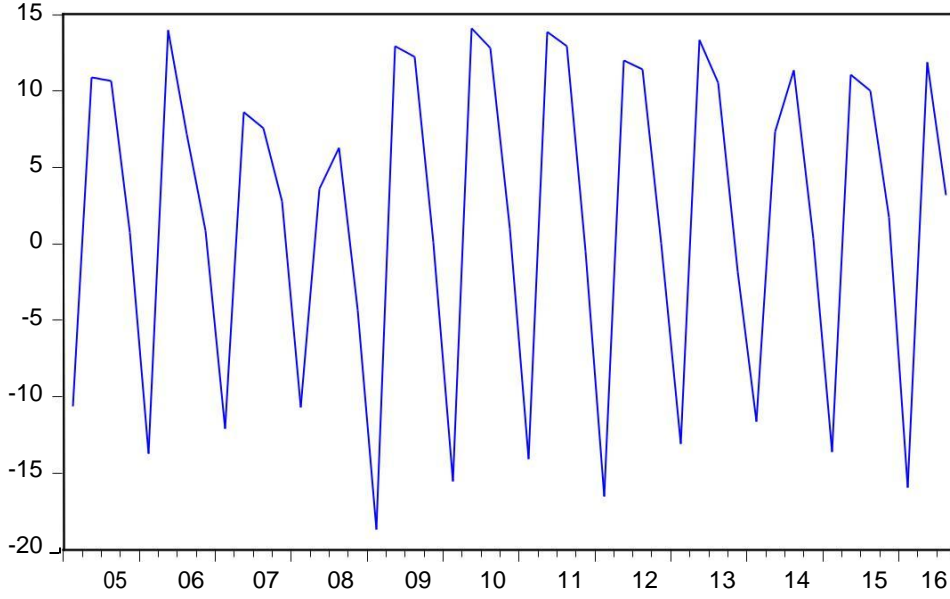
Cari açığın en azaldığı dönem 2009q3 olup -983.0000 değerine ulaşmıştır. Cari açığın en fazla olduğu dönem ise 2011q2 dönemi olup -22681.00 değerindedir. İncelenen dönem içinde cari açığın ortalama değeri ise -10014.55 dir. 2011q2 den sonra cari açıkta bir dalgalanma görünmesine rağmen cari açığın azalma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil 3.2. Döviz Kuru İçin Zaman Serisi Grafiği

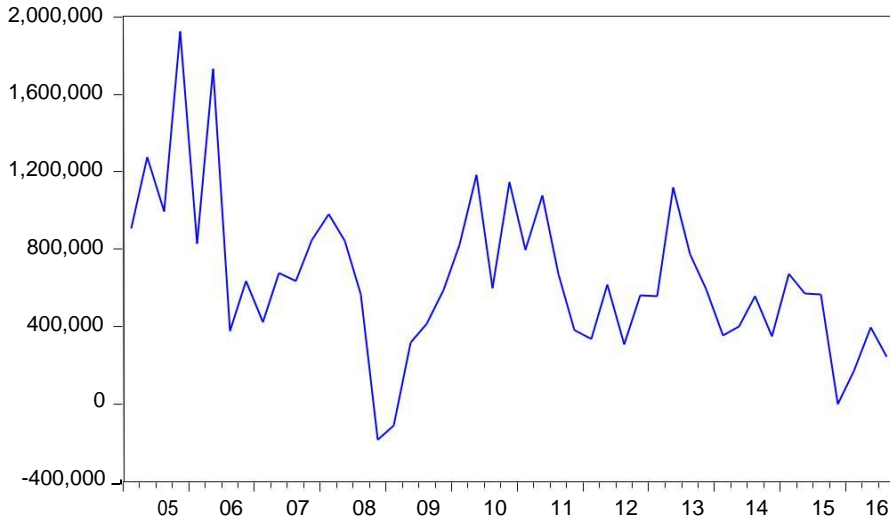
Şekil 3.2 incelendiğinde Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) bazlı reel döviz kurunun (2003=100 bazlı) genel anlamıyla dalgalı bir seyir izlediği

görülmektedir. Dönem içinde TL değer kazanmasına rağmen, incelenen dönemde genel olarak değer kaybettiği görülmektedir.

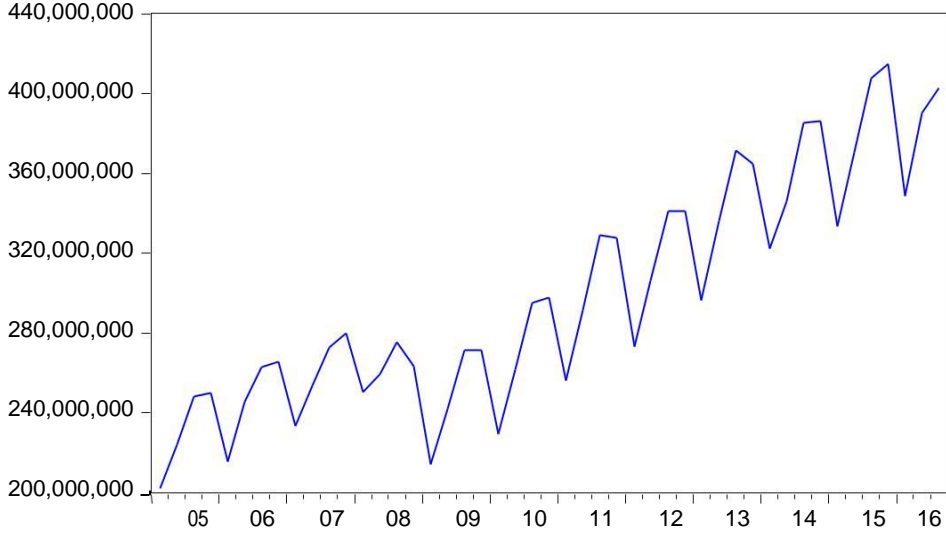
Şekil 3.3: Ekonomik Büyüme İçin Zaman Serisi Grafiği

Şekil 3.3 incelendiğinde ekonomik büyüme için üçer aylık veriler kullanılmasından dolayı mevsimsel dalgalanmalar olduğu görülmektedir. Büyüme oranının azaldığı dönem 2009q1 olup değeri -18.70218 değerine ulaşmıştır. Büyüme oranının en fazla olduğu dönem ise 2010q2 dönemi olup 14.06630 değerindedir. İncelenen dönem içinde Büyüme oranının için mevsimsellik etki açısından bakıldığında genel olarak her yılın ikinci çeyreğinde maksimum değerine ulaştığı görülmektedir.

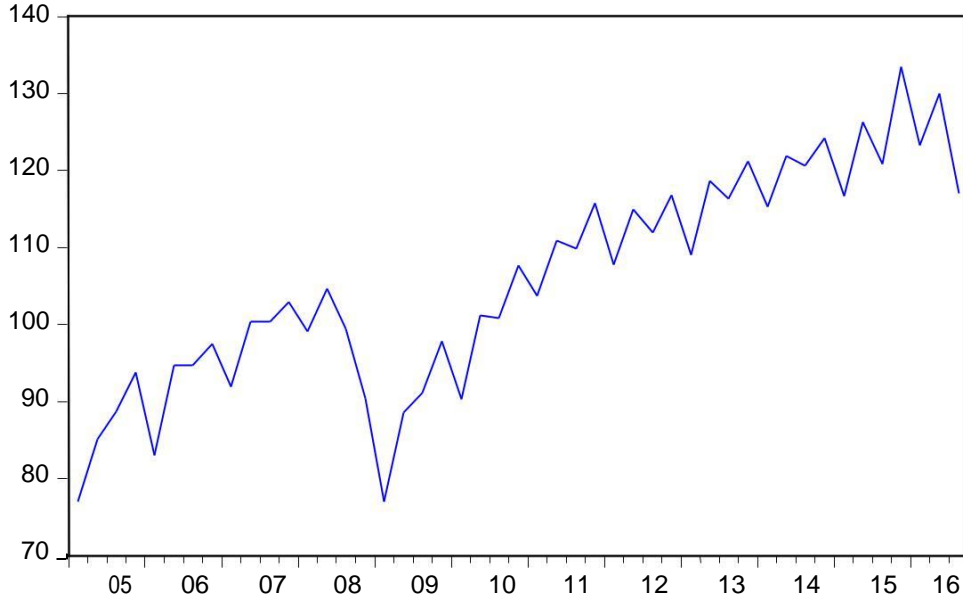
Şekil 3.4. Kredi Hacmi İçin Zaman Serisi Grafiği

Kredi hacminin an fazla daraldığı dönemin 2008q4 olduğu görülmektedir. ABD kökenli küresel krizin 2008q4 ünde Türkiye ekonomisi için kredi hacmini daraltıcı bir etki yaptığı görülmektedir. Krizin etkisinin yavaşlamasıyla birlikte kredi hacminin tekrar yükseldiği gözlemlenmiştir. 2008 ekonomik krizi ertesinde kredi hacminin maksimum olduğu dönem ise 2013q2 olarak karşımıza çıkmaktadır.

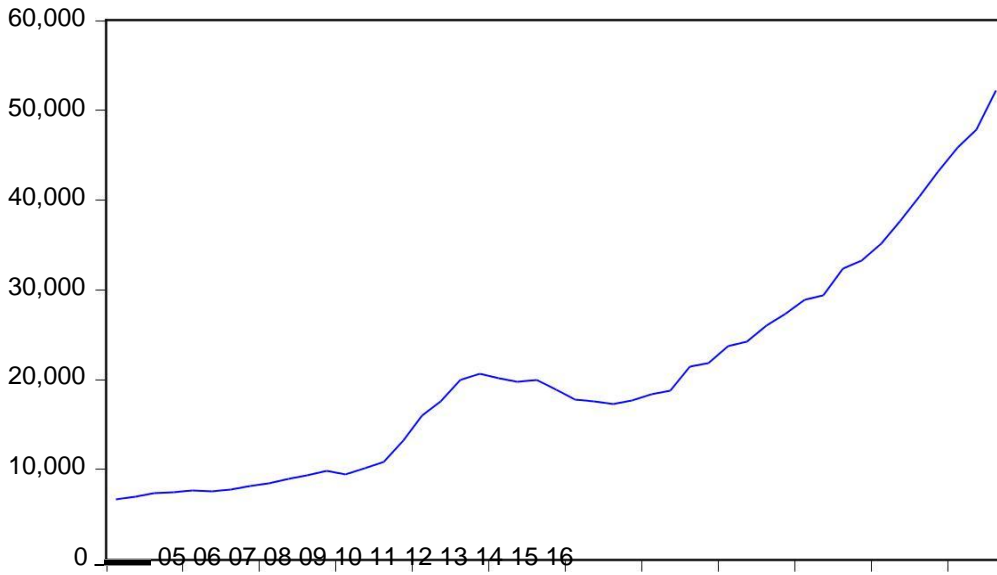
Şekil 3.5. GSYH İçin Zaman Serisi Grafiği

Şekil 3.5 de GSYH için zaman serisi verilmektedir. GSYH'nın en azaldığı dönem 202.110.358,8 değeri alırken, en fazla olduğu dönem 414.901.628,6 olduğu görülmektedir. İncelenen dönemdeki ortalaması ise 298.526.550,9 olarak karşımıza çıkmaktadır. 2009q1 döneminde krizin etkilerinin görüldüğü ve üçer aylık dönemlerde incelenen GSYH değerinin en düşük değerini aldığı görülmektedir. Şekil 3.4. de görüldüğü üzere kredi hacminin küçüldüğü 2008q4 döneminin bir çeyrek dönem sonrasına denk gelmektedir.

Şekil 3.6. Sanayi Üretim Endeksi İçin Zaman Serisi Grafiği.

Şekil 3.6'de sanayi üretim endeksi için zaman serisi grafiği gösterilmektedir. Sanayi üretim endeksinin en azaldığı dönem 2009q1 olup 76.99000 değerini almaktadır. Sanayi endeksinin en fazla olduğu dönem 2015q4 olup 133.4267 değerini almaktadır. Sanayi endeksi içinde küresel krizin etkili olduğu görülmektedir. 2008q2 de ani bir düşüş gösteren sanayi endeksinin en düşük değerini 2009q1 de aldıktan sonra dalgalı bir seyir izlese de artma eğilimini sürdürdüğü görülmektedir.

Şekil 3.7. Takipteki Krediler İçin Zaman Serisi Grafiği.

Şekil 3.7’de takipteki krediler için zaman serisi grafiği verilmiştir. 2008q3 dönemine kadar az bir artış olsa da ekonomik krizin yansımayla 2008q3 den sonra takipteki kredilerde ciddi bir artış olduğu görülmektedir. 2010-2012 arasında takipteki krediler durağan hale gelmiş olsa da 2012q2 den sonra takipteki kredilerin ciddi bir artış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3.2. Değişkenler Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
ACIK	1.000000	-0.034133	0.062960	-0.239311	-0.168262	-0.420921	-0.043515
ER	-0.034133	1.000000	-0.025102	0.458043	-0.662072	-0.574916	-0.683857
G	0.062960	-0.025102	1.000000	0.251579	0.275699	0.204942	0.022097
GKREDI	-0.239311	0.458043	0.251579	1.000000	-0.344356	-0.247730	-0.437529
GSMH	-0.168262	-0.662072	0.275699	-0.344356	1.000000	0.931310	0.859203
SU	-0.420921	-0.574916	0.204942	-0.247730	0.931310	1.000000	0.793563
TAKIP	-0.043515	-0.683857	0.022097	-0.437529	0.859203	0.793563	1.000000

Tablo 3.2’de değişkenler arasındaki korelasyon katsayıları verilmiş olup takipteki krediler açısından baktığımızda cari açık, döviz kuru, kredi hacmi değişkenleri ile takipteki krediler arasında ters yönlü doğrusal bir ilişki söz konusu iken büyüme, GSYH, sanayi üretim endeksi değişkenleri ile aynı yönlü doğrusal ilişki söz konusudur. Ancak burada beklentimize uygun olmayan değerler elde etmiş olsak da tablo 3.2 de sunulan korelasyon katsayıları değişkenlerin cari değerleri arasındaki ilişkiyi yansıtmaktadır. Takipteki krediler birçok değişkene gecikmeli olarak tepki vermektedir. Bu nedenle bu çalışmada değişkenler arasındaki gecikmeli değerleri de modellemeye elverişli Vektör Otoregresif Modeller (VAR) yöntemi kullanılmıştır.

3.2. YÖNTEM

GSYH, sanayi üretim endeksi, yurtiçi reel kredi hacmi, döviz kuru ve cari açığın takipteki krediler üzerine olan etkisinin tahmininde her değişkenin zaman serisi özelliklerini incelemek için öncelikle serilerin durağan olup olmadıkları test edilmiştir. Zaman serisi analizinin sonuçlarının gerçekçi olabilmesi için verilerin durağan olması gerekmektedir. Durağan olmayan zaman serileriyle çalışılması durumunda sahte regresyon problemiyle

karşılaşılabilmekte bu durumda ise elde edilen sonuç gerçek ilişkiyi yansıtmamaktadır (Yapraklı, 2007: 74).

Zaman serisi uygulamasında, ilk olarak serinin karakteristik özellikleri incelenmiştir. Serinin durağanlık yapısı Augmented Dickey-Fuller (ADF) testiyle ortaya konulmuştur. Daha sonra değişkenlerin durağanlık yapıları gözönüne alınarak değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkiler eş bütünleşme testi yapılarak incelenmiş ve uzun dönem denge ilişkilerini gösteren denklem elde edilmiştir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri ortaya koyabilmek için Granger Nedensellik Testi ve VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Testleri kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilerin VAR modeliyle incelenmesi sürecinde değişkenler arasındaki etki-tepki ilişkileri belirlenmiştir. Ayrıca değişkenlerin varyanslarındaki değişimlerin kaynaklarını anlamaya yönelik Varyans Ayrıştırması uygulanmıştır.

3.3. DEĞİŞKENLER İÇİN BİRİM KÖK ANALİZİ

Değişkenlerin durağanlık testleri ADF birim kök testi kullanılarak yapılmıştır. Değişkenlere ilişkin şekillerden de görüleceği üzere her bir değişken sabit terim ve trend içermektedir. Buna bağlı olarak sabit ve trendli ADF test sonuçları Tablo 3.3’de verilmiştir.

Tablo 3.3. Değişkenler İçin ADF Durağanlık Test Sonuçları.

TEST	DÜZEY SEVİYESİ		BİRİNCİ FARK		
	ADF Test İstatistiği	Prob.Değeri*	ADF Test İstatistiği	Prob.Değeri*	
DEĞİŞKEN					
Cari açık	-3.208328	0.0955	-6.472574	0.0000	
Döviz kuru	-3.229267	0.0915	-6.429132	0.0000	
Büyüme oranı	-2.119712	0.5205	-36.61151	0.0000	
Kredi hacmi	-2.713267	0.2364	-12.57764	0.0000	
GSYH	-2.462000	0.3443	-11.79466	0.0000	
Sanayi Üretim Endeksi	-2.286650	0.4323	-12.50157	0.0000	
Takipteki Krediler	0.876607	0.9997	-11.90210	0.0000	
*MacKinnon (1996) Kritik Değerleri					
1% level	4.170583	5% level	-3.510740	10% level	-3.185512

Değişkenlerin ADF durağanlık test sonuçlarına göre; ele alınan değişkenler Mac Kinnon %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyleri için birinci farkta I(1) durağan çıkmıştır. Böylece, aynı mertebeden durağan bu seriler için uzun dönem koentegrasyon ilişkisi Johansen koentegrasyon analizi ile incelenmeye uygundur sonucuna ulaşılmıştır.

3.4. DEĞİŞKENLER İÇİN KOENTTEGRASYON (EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ)

Eş-bütünleşme, durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarının uzun dönemde durağan olmasına, dolayısıyla değişkenlerin birbirleriyle eş-bütünleşmesine, zaman serileri arasındaki uzun dönem ilişkisinin modellenmesine ve tahmin edilmesine yönelik olarak kullanılmaktadır. Değişkenler arasında eş-bütünleşmenin bulunması gerçek bir uzun dönemli ilişki anlamına gelmektedir.

Değişkenler arasındaki koentegrasyon ilişkileri, ele alınan değişkenler birinci farkta I(1) durağan olduğundan tümü için gerçekleştirilmiştir. Analiz öncesinde uygun gecikme uzunluğunun mutlaka doğru bir biçimde belirlenmesi gereklidir. Bu nedenle Tablo 3.4'de farklı kriterler için uygun gecikme uzunluğu hesaplanmıştır.

Tablo 3.4. Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi Kriterleri Sonuç Tablosu

Lag	AIC	SC	HQ
0	125.3820	125.6687	125.4877
1	114.7196	117.0133	115.5654
2	111.8642	116.1648	113.4501
3	109.8775	116.1850	112.2035
4	107.7676*	116.0821*	110.8337*
5	108.6934	118.9501	113.3864
6	112.8301	119.1827	114.7925

Zaman serisi analizlerinde literatür incelendiğinde genellikle AIC, SC ve HQ kriterlerinin temel alındığı gecikme uzunluklarının kullanıldığı görülmüştür. Bu çalışma için her üç kritere göre de 4 gecikme için uygunluk göstermiştir.

Tablo 3.5. Cari Açık, Döviz Kuru, Büyüme Oranı, Kredi Hacmi, GSYH, Sanayi Üretim Endeksi, Takipteki Krediler İçin Johansen Koentegrasyon Test Sonucu.

Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)

Hypothesized No. of CE(s)	Eigenvalue	Trace Statistic	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.823362	279.0772	134.6780	0.0000
At most 1 *	0.808487	201.0627	103.8473	0.0000
At most 2 *	0.675104	126.6866	76.97277	0.0000
At most 3 *	0.583145	76.09530	54.07904	0.0002
At most 4 *	0.355326	36.71957	35.19275	0.0340
At most 5	0.211430	16.96406	20.26184	0.1339
At most 6	0.130159	6.275028	9.164546	0.1705

Trace test indicates 5 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level * denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level **MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

Tablo 3.5’de cari açık, döviz kuru, büyüme oranı, kredi hacmi, GSYH, sanayi üretim endeksi, takipteki krediler için Johansen Koentegrasyon test sonucuna bakıldığında; değişkenler arasında uzun dönem koentegrasyon ilişkisinin olduğu ve bu ilişkiyi sağlayan %5 anlamlılık seviyesinde beş koentegrasyon vektörü olduğu görülmektedir.

Tablo 3.6. VAR Modeli Tahmin Sonuçları

	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
ACIK(-1)	0.486039 (0.20387) [2.38402]	0.000304 (0.00030) [1.01300]	1.76E-05 (0.00039) [0.04523]	-38.78689 (22.6759) [-1.71049]	152.8925 (1055.15) [0.14490]	9.39E-05 (0.00041) [0.22900]	0.114899 (0.05614) [2.04649]
ACIK(-2)	0.290123 (0.21661) [1.33938]	0.000455 (0.00032) [1.42876]	-0.000611 (0.00041) [-1.47886]	19.27941 (24.0925) [0.80022]	-1417.861 (1121.07) [-1.26474]	-0.000679 (0.00044) [-1.55786]	0.012910 (0.05965) [0.21642]
ER(-1)	-137.1233 (128.031) [-1.07101]	0.361691 (0.18823) [1.92158]	0.123462 (0.24417) [0.50564]	25681.41 (14240.3) [1.80343]	17785.60 (662630.) [0.02684]	0.100342 (0.25758) [0.38956]	-6.945077 (35.2584) [-0.19698]
ER(-2)	11.40065 (112.401) [0.10143]	0.049257 (0.16525) [0.29808]	-0.421266 (0.21436) [-1.96521]	-28319.49 (12501.8) [-2.26524]	-1060304. (581732.) [-1.82267]	-0.309014 (0.22613) [-1.36652]	25.11615 (30.9539) [0.81141]
G(-1)	88.88431 (282.391) [0.31476]	-0.020695 (0.41516) [-0.04985]	0.373725 (0.53855) [0.69394]	4241.598 (31409.0) [0.13504]	1611309. (1461520) [1.10249]	0.336725 (0.56813) [0.59269]	-22.02415 (77.7672) [-0.28321]
G(-2)	-325.8017 (85.7531) [-3.79930]	0.294919 (0.12607) [2.33933]	-0.541319 (0.16354) [-3.30998]	8296.086 (9537.90) [0.86980]	-1346275. (443817.) [-3.03340]	-0.006439 (0.17252) [-0.03733]	-105.5339 (23.6154) [-4.46885]
GKREDI(-1)	-0.001678 (0.00152) [-1.10601]	-8.44E-07 (2.2E-06) [-0.37850]	3.11E-06 (2.9E-06) [1.07443]	0.192743 (0.16878) [1.14197]	15.24162 (7.85371) [1.94069]	3.64E-06 (3.1E-06) [1.19255]	-0.000819 (0.00042) [-1.95904]
GKREDI(-2)	0.001503 (0.00146) [1.02734]	-2.83E-06 (2.2E-06) [-1.31694]	5.18E-06 (2.8E-06) [1.85503]	0.536058 (0.16270) [3.29467]	9.980039 (7.57097) [1.31820]	1.71E-06 (2.9E-06) [0.58234]	-0.000168 (0.00040) [-0.41695]
GSMH(-1)	2.77E-05 (8.2E-05) [0.33750]	-1.51E-07 (1.2E-07) [-1.25056]	-2.51E-07 (1.6E-07) [-1.60436]	-0.004908 (0.00912) [-0.53840]	0.001307 (0.42421) [0.00308]	-1.24E-07 (1.6E-07) [-0.75109]	3.92E-05 (2.3E-05) [1.73748]
GSMH(-2)	1.62E-05 (9.6E-05) [0.16865]	-1.44E-07 (1.4E-07) [-1.01861]	2.56E-08 (1.8E-07) [0.13964]	-0.000249 (0.01070) [-0.02331]	-0.009886 (0.49778) [-0.01986]	1.20E-07 (1.9E-07) [0.61793]	8.02E-06 (2.6E-05) [0.30289]
SU(-1)	-35.05635 (214.645) [-0.16332]	0.648392 (0.31556) [2.05473]	-0.537413 (0.40935) [-1.31283]	-12815.68 (23873.9) [-0.53681]	-1271013. (1110901) [-1.14413]	0.090834 (0.43183) [0.21035]	-59.05578 (59.1108) [-0.99907]
SU(-2)	-31.63977 (188.786) [-0.16760]	0.324870 (0.27754) [1.17052]	0.702640 (0.36004) [1.95157]	5097.617 (20997.8) [0.24277]	3082678. (977069.) [3.15503]	0.397862 (0.37981) [1.04753]	4.363166 (51.9897) [0.08392]
TAKIP(-1)	0.455909 (0.86691) [0.52590]	-0.000532 (0.00127) [-0.41771]	0.001065 (0.00165) [0.64426]	64.00535 (96.4219) [0.66381]	4305.012 (4486.70) [0.95951]	0.000138 (0.00174) [0.07906]	0.700865 (0.23874) [2.93573]
TAKIP(-2)	-0.681493 (0.83354) [-0.81759]	0.000499 (0.00123) [0.40751]	-0.000342 (0.00159) [-0.21494]	-40.46208 (92.7102) [-0.43644]	-2117.845 (4313.99) [-0.49093]	0.000338 (0.00168) [0.20172]	0.232576 (0.22955) [1.01320]
C	9920.582 (14880.6) [0.66668]	60.02315 (21.8767) [2.74371]	58.99295 (28.3790) [2.07875]	2068524. (1655094) [1.24979]	1.55E+08 (7.7E+07) [2.00821]	60.78043 (29.9374) [2.03025]	-5541.946 (4097.94) [-1.35237]
R-squared	0.799822	0.831855	0.827054	0.602580	0.955378	0.881970	0.997229
Adj. R-squared	0.706406	0.753387	0.746346	0.417117	0.934555	0.826890	0.995936
Sum sq. resid	2.30E+08	497.2523	836.7778	2.85E+12	6.16E+15	931.1983	17448032

S.E. equation	2769.277	4.071250	5.281344	308013.3	14332460	5.571350	762.6277
F-statistic	8.561899	10.60125	10.24745	3.249057	45.87993	16.01239	771.2223
Log likelihood	-411.4146	-117.9070	-129.6174	-623.4347	-796.2410	-132.0230	-353.3839
Akaike AIC	18.95176	5.906979	6.427440	28.37488	36.05515	6.534354	16.37262
Schwarz SC	19.55398	6.509200	7.029661	28.97710	36.65737	7.136574	16.97484
Mean dependent	-10185.78	109.9142	1.863160	628131.8	3.02E+08	106.7147	21285.63
S.D. dependent	5110.843	8.198233	10.48632	403439.7	56025030	13.39057	11963.07
<hr/>							
Determinant resid covariance (dof adj.)		2.35E+39					
Determinant resid covariance		1.37E+38					
Log likelihood		-2422.802					
Akaike information criterion		112.3467					
Schwarz criterion		116.5623					

Tablo 3.7: Cari Açık Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.

	S.E.	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
1	2769.277	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	3331.923	93.12200	3.437038	1.097153	1.146785	0.189615	0.492545	0.514868
3	4577.401	83.72418	5.921145	7.384050	0.926710	0.346970	1.422615	0.274332
4	4781.374	80.23959	8.602722	6.769258	0.909028	1.888291	1.334292	0.256820
5	5004.505	78.25327	8.064278	6.657653	2.059640	2.616156	2.082680	0.266325
6	5071.947	76.23105	7.966852	8.130281	2.258717	2.877893	2.211196	0.324013
7	5146.646	74.91174	7.948672	7.921524	3.838170	2.795657	2.243049	0.341184
8	5256.893	73.59428	7.638015	8.673952	4.283772	2.748921	2.706942	0.354118
9	5394.859	71.15073	7.435336	10.00697	5.740723	2.649050	2.599092	0.418107
10	5527.964	70.92406	7.187795	10.27813	6.054702	2.524400	2.612197	0.418719

Cari acığın varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %80'i kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu değişimin kaynağında en az etkili olan değişken ise takipteki krediler olup yaklaşık %0,25'lik bir paya sahiptir.

Tablo 3.8. Döviz Kuru Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.

Period	S.E.	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
1	4.071250	12.47093	87.52907	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	4.899422	10.31236	74.91035	2.020677	0.827054	1.605619	9.999264	0.324676
3	5.843617	8.157021	57.84355	4.667380	5.345076	4.888010	18.61520	0.483757
4	6.163125	10.16102	52.16322	4.338409	7.735769	5.670657	19.10361	0.827316
5	6.354460	12.40746	49.77576	5.376110	8.134779	5.352937	18.02298	0.929975
6	6.487403	13.05207	48.62428	6.510615	7.913128	5.241688	17.66143	0.996788
7	6.533258	13.22964	48.07240	7.035051	7.835901	5.223248	17.52879	1.074968
8	6.544192	13.20255	47.92062	7.070725	7.847835	5.206647	17.53224	1.219382
9	6.569641	13.11297	47.65762	7.016925	7.833006	5.230972	17.72209	1.426416
10	6.606994	13.16253	47.25221	6.949314	7.781062	5.276715	17.90439	1.673773

Döviz kuru varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %52'si kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu değişimin kaynağında en az etkili olan değişken ise takipteki krediler olup yaklaşık %0,82'lik bir paya sahiptir.

Tablo 3.9. Ekonomik Büyüme Oranı Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.

Period	S.E.	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
1	5.281344	23.22713	4.781362	71.99151	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	6.788175	23.60238	2.937653	65.95861	0.160984	1.758729	4.904535	0.677100
3	7.330339	22.53816	6.235578	59.71938	0.146830	1.509036	9.247901	0.603109
4	7.401324	22.15554	6.830940	58.69300	0.490126	1.751887	9.165513	0.912993
5	8.060671	21.75681	6.802301	57.73710	0.825121	1.747128	10.13766	0.993879
6	8.680957	25.20385	5.991604	55.51581	0.755515	2.089564	9.406244	1.037409
7	9.008690	23.42747	6.697507	54.11400	1.061831	1.984416	11.75132	0.963452
8	9.084507	23.26369	6.698942	53.86563	1.080394	2.172066	11.65032	1.268949
9	9.444447	21.86269	6.638230	54.03021	1.321880	2.238817	12.61077	1.297395
10	9.767762	23.91622	6.463177	52.59745	1.272025	2.252615	12.18311	1.315397

Ekonomik büyüme oranı varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %58,69'si kendisinden kaynaklanmaktadır. Bu değişimin kaynağında en az etkili olan değişken ise kredi hacmi olup yaklaşık %0,49'luk bir paya sahiptir.

Tablo 3.10. Kredi Hacmi Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.

Period	S.E.	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
1	308013.3	18.02008	6.707361	15.44224	59.83032	0.000000	0.000000	0.000000
2	346091.3	20.60757	11.06545	16.69760	48.48461	0.165700	2.038521	0.940548
3	377568.3	19.85133	9.417716	17.44706	48.32144	0.287275	3.674839	1.000351
4	384343.3	19.18280	10.45850	17.28601	46.67374	0.757153	4.262515	1.379286
5	387594.6	19.41223	10.59521	17.12990	46.48210	0.769906	4.251416	1.359239
6	407378.8	21.09776	9.839034	20.13696	42.11465	0.700125	4.716265	1.395205
7	412472.6	22.22269	10.01146	19.84079	41.08141	0.825489	4.655712	1.362455
8	424277.0	25.10683	9.488915	19.23596	38.93719	0.840368	5.062465	1.328280
9	431272.4	27.03541	9.422772	18.67526	37.78708	0.858250	4.926674	1.294556
10	441634.5	29.66191	9.210437	18.28365	36.07837	0.832472	4.698634	1.234525

Kredi hacmi varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %46,67'si kendisinden kaynaklanmaktadır. Kredi hacminin uzun dönemde etkisi azalmış, cari açığın etkisi artmıştır. Kredi hacmi değişiminin kaynağında en az etkili olan değişken ise GSMH olup yaklaşık %0,75'luk bir paya sahiptir.

Tablo 3.11. GSYH Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.

Period	S.E.	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
1	14332460	20.13018	1.742013	69.18944	1.521581	7.416791	0.000000	0.000000
2	15954657	16.29719	1.740175	60.86426	6.192200	6.030387	6.873608	2.002182
3	16940362	20.01825	2.867864	54.05291	6.869691	5.382736	7.870868	2.937679
4	17833626	20.72403	2.679417	49.12501	11.37564	4.990673	8.448021	2.657213
5	21731511	27.88969	2.626734	47.87448	8.435228	4.362784	6.565442	2.245650
6	22746574	25.76943	2.560521	44.64184	9.622111	3.997736	10.21484	3.193516
7	23224082	25.06094	3.216617	44.06349	9.516689	3.857386	9.801013	4.483863
8	23428622	24.62527	3.413457	43.36675	10.20940	3.924687	9.878589	4.581844
9	24584568	23.28226	3.278632	44.74026	9.285351	4.426549	10.13557	4.851386
10	25509116	23.19805	3.055557	41.99728	8.779906	4.279639	12.85197	5.837591

GSYH'nin varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %49,12'si ekonomik büyümeden kaynaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle GSYH'nin değişiminin yaklaşık yarısı büyüme kaynaklıdır. Bu değişimin

kaynağında en az etkili olan değişken ise takipteki krediler olup yaklaşık %2.65'lik bir paya sahiptir.

Tablo 3.12. Sanayi Endeksi Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.

Period	S.E.	ACIK	ER	G	GKREDI	GSYH	SU	TAKIP
1	5.571350	27.36539	4.606860	53.80465	0.002015	0.001002	14.22009	0.000000
2	5.799933	26.44264	6.730208	51.71650	1.254736	0.658791	13.18158	0.015544
3	6.716766	38.15271	5.032576	44.16798	1.241364	0.495294	10.74893	0.161148
4	6.908324	38.38170	4.827202	41.76399	3.946258	0.474796	10.41669	0.189362
5	7.537398	44.98842	4.123404	37.38129	3.542994	0.494787	8.883655	0.585448
6	7.649500	44.22441	4.131062	36.34753	4.691467	0.496290	9.313239	0.796007
7	7.793165	45.55552	3.983433	35.08627	4.524345	0.478922	8.983815	1.387703
8	7.822055	45.36635	3.961297	34.91253	4.685138	0.475439	9.040139	1.559104
9	7.885721	44.70160	3.898411	34.63579	4.844173	0.567065	9.167721	2.185242
10	8.044602	45.60668	3.854198	33.37168	4.657168	0.597342	9.415077	2.497855

Sanayi Endeksi varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %41,76'sı ekonomik büyüme oranından kaynaklanmaktadır. Sanayi Endeksi değişiminin kaynağında en az etkili olan değişken ise takipteki krediler olup yaklaşık %0,18'lik bir paya sahiptir.

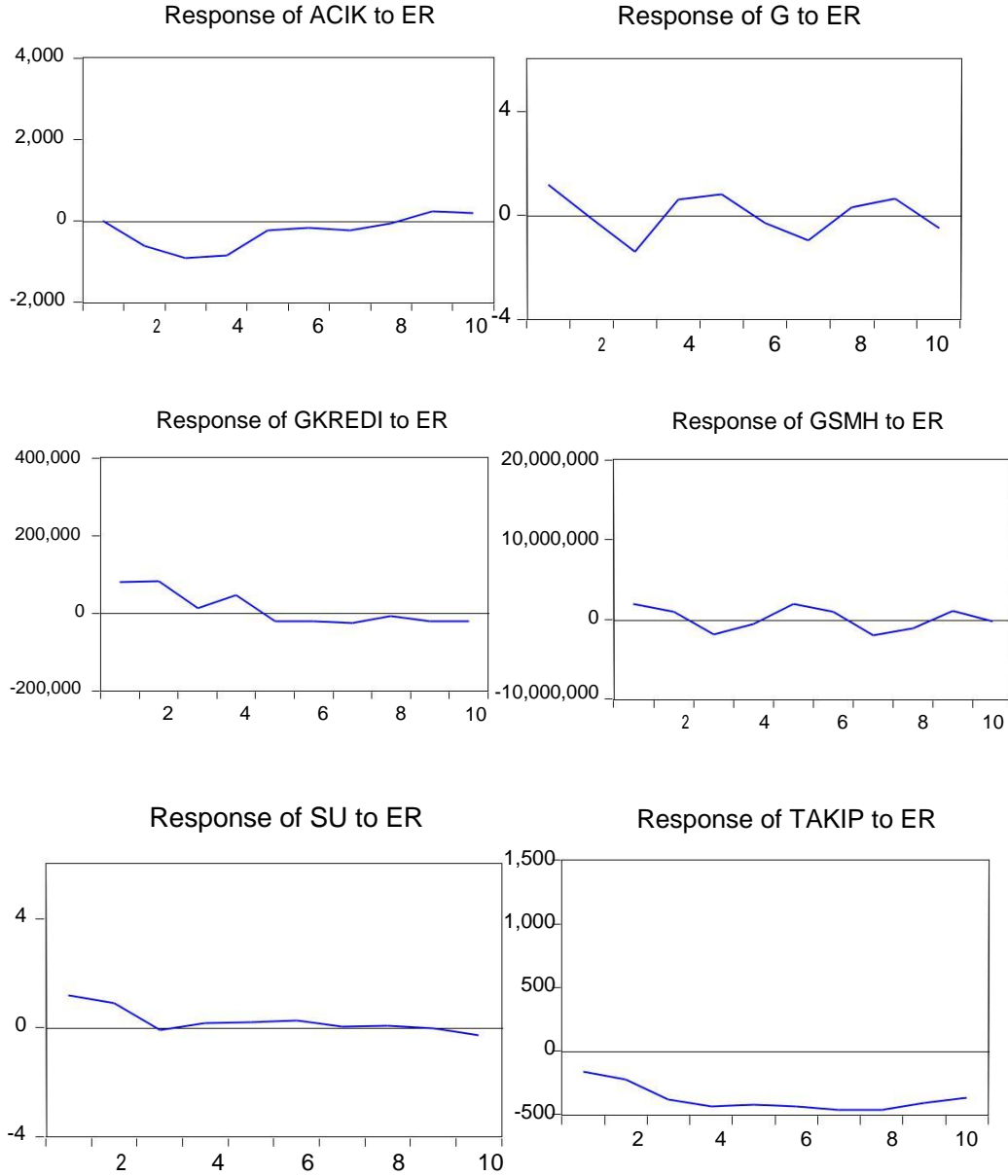
Tablo 3.13. Takipteki Krediler Değişkenin Varyansındaki Değişimin Değişkenlere Göre Kaynakları.

Perio d	S.E.	ACIK	ER	G	GKREDI	GSMH	SU	TAKIP
1	762.6277	24.80600	4.602677	0.883726	0.020498	1.177507	21.22664	47.28295
2	1194.821	42.24927	5.525913	0.393361	1.281944	3.570010	18.25428	28.72522
3	1782.584	52.32774	7.117809	0.930885	0.861449	4.273676	15.11221	19.37623
4	2225.586	56.40545	8.437869	0.632987	0.794396	5.475423	12.08774	16.16613
5	2640.544	59.08054	8.596617	0.989766	0.574007	6.346379	10.35562	14.05707
6	2980.248	57.99006	8.926239	2.618011	0.462832	7.332647	9.427757	13.24245
7	3283.546	56.46754	9.338275	3.949750	0.689873	8.012625	8.804889	12.73704
8	3526.162	52.99271	9.829785	6.041835	1.247352	8.861270	8.317176	12.70987
9	3753.617	48.67087	9.880002	8.659948	2.437919	9.588887	8.076192	12.68618
10	3974.023	43.86982	9.661748	11.61961	3.844030	10.10996	8.019864	12.87497

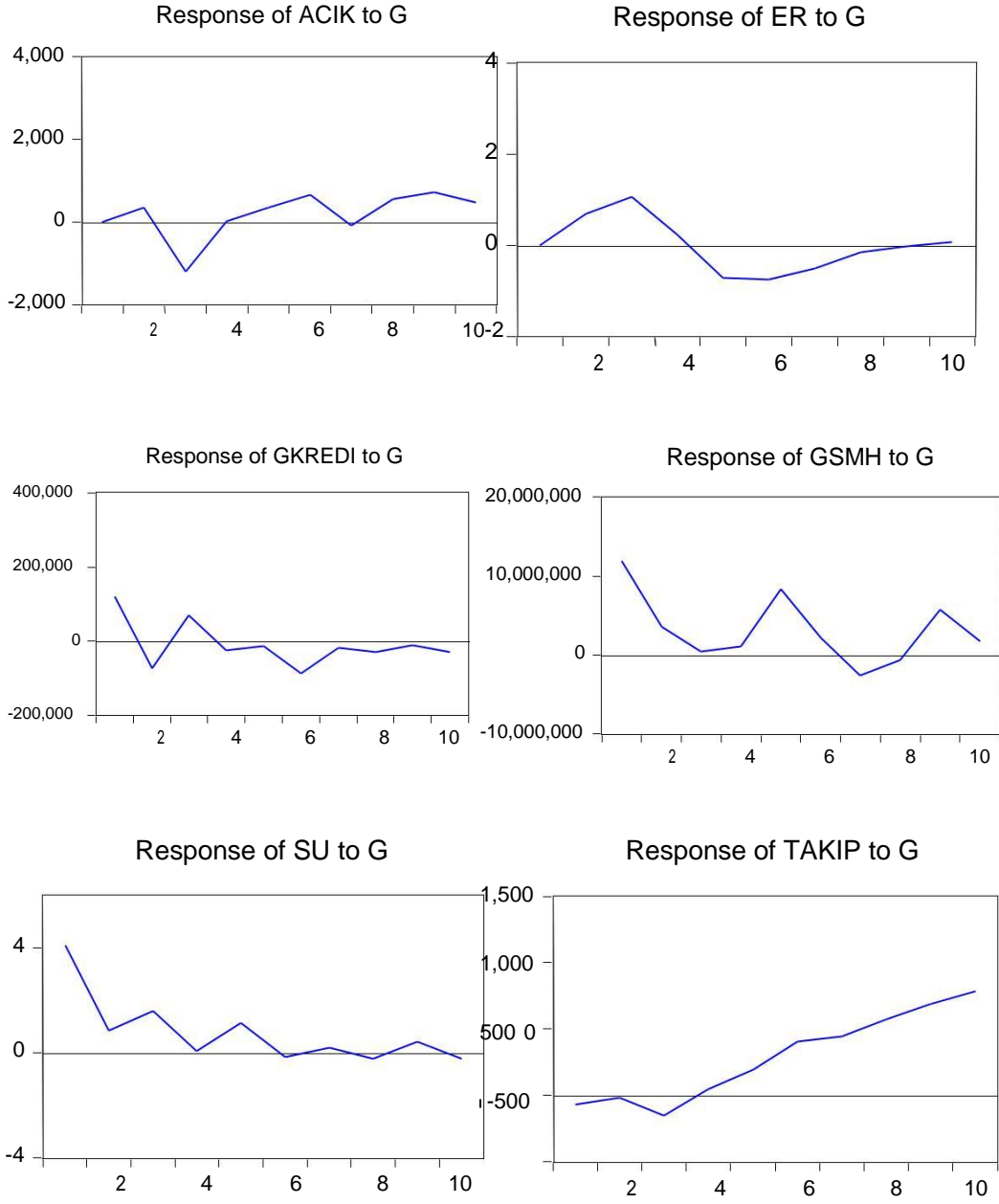
Takipteki krediler varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %56,50'ı cari açıktan kaynaklanmaktadır. Takipteki krediler değişiminin

kaynağında en az etkili olan değişken ise ekonomik büyüme oranı olup yaklaşık %0,63'lik bir paya sahiptir. Uzun dönemde ise cari açığın etkisini kaybettiği ekonomik büyüme oranının etkisini arttırdığı görülmektedir.

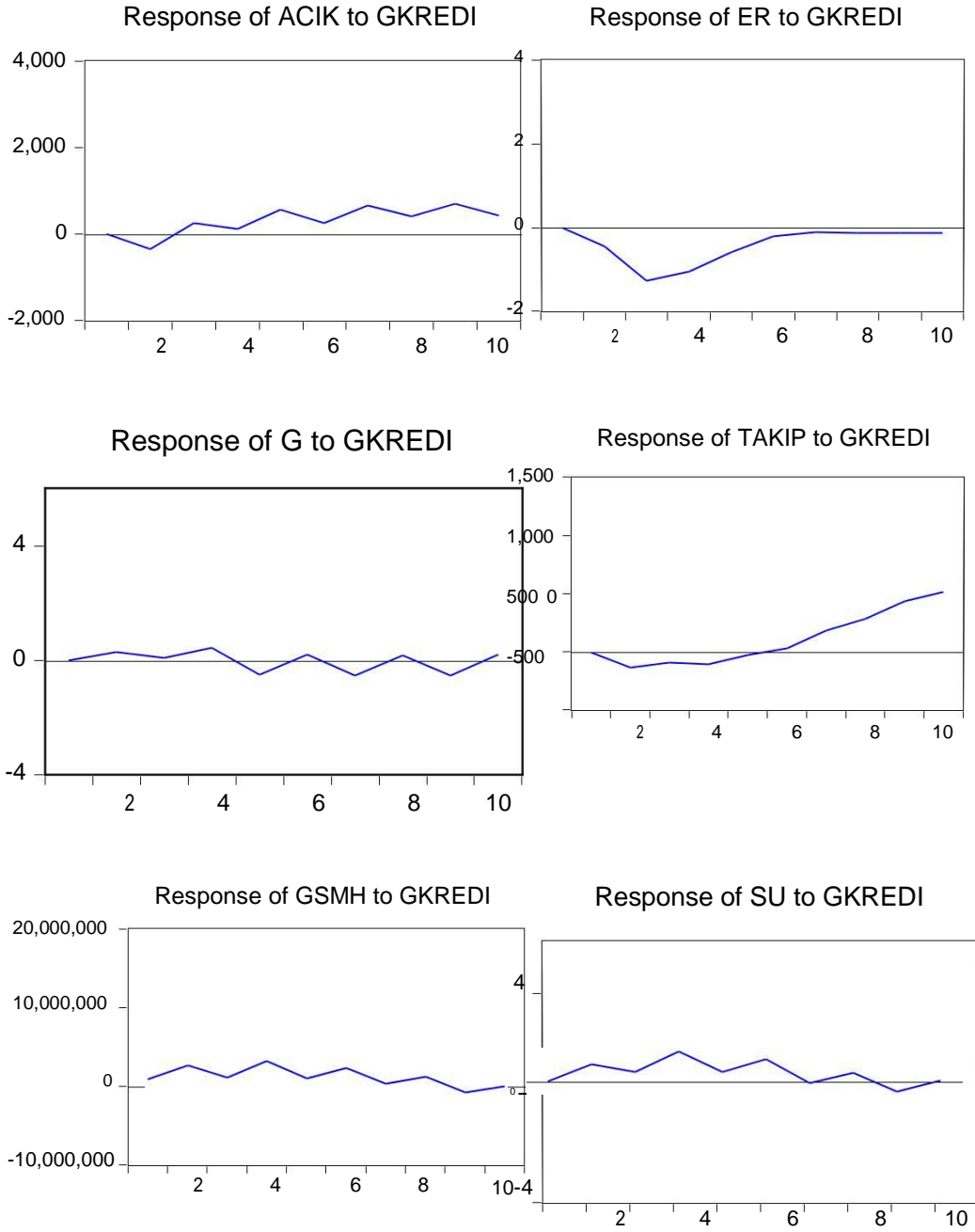
Aşağıda değişkenler için etki tepki analizi şekillerine yer verilmiştir.

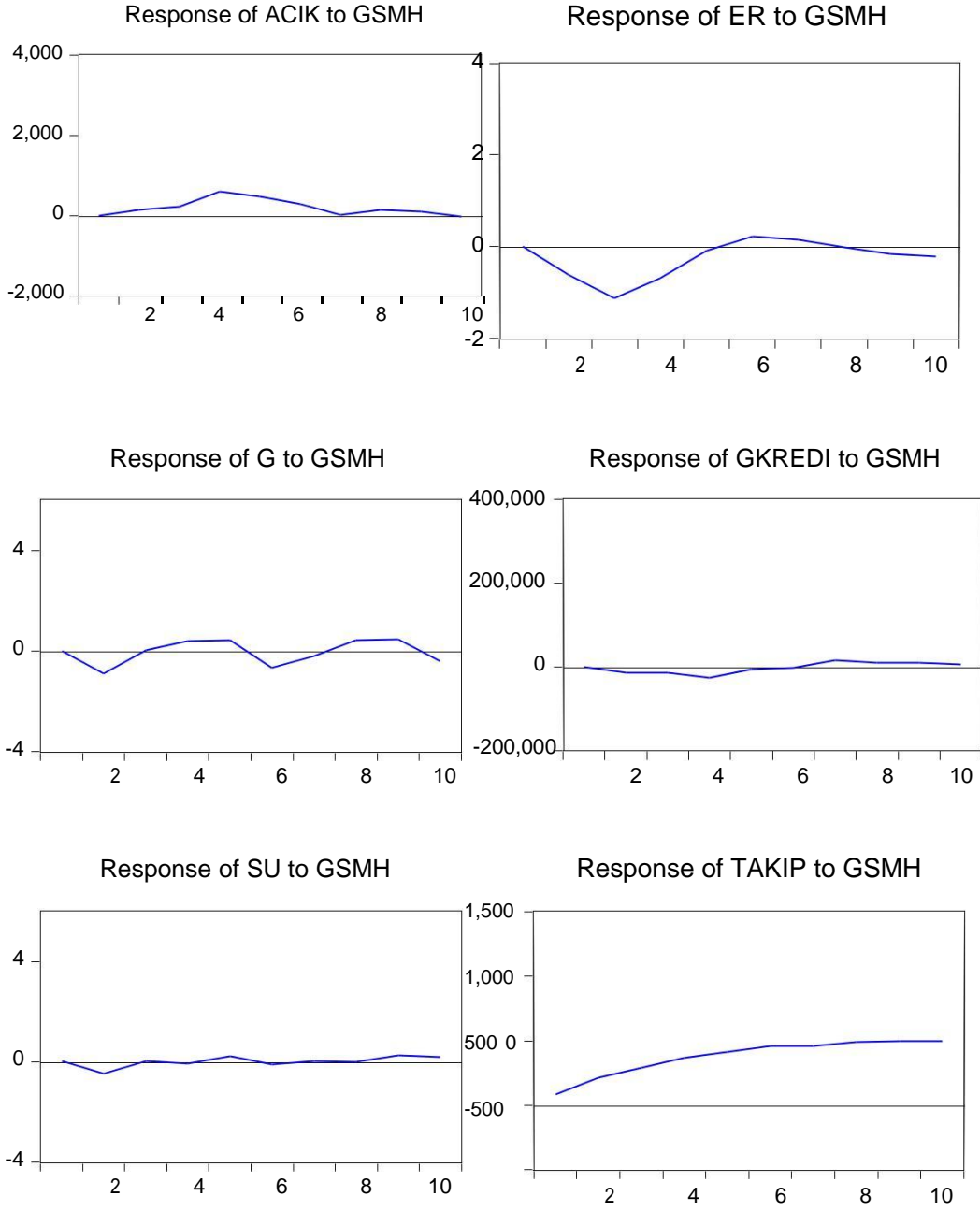
Şekil 3.8. Döviz Kuruna Yönelik Etki Tepki Analizi.

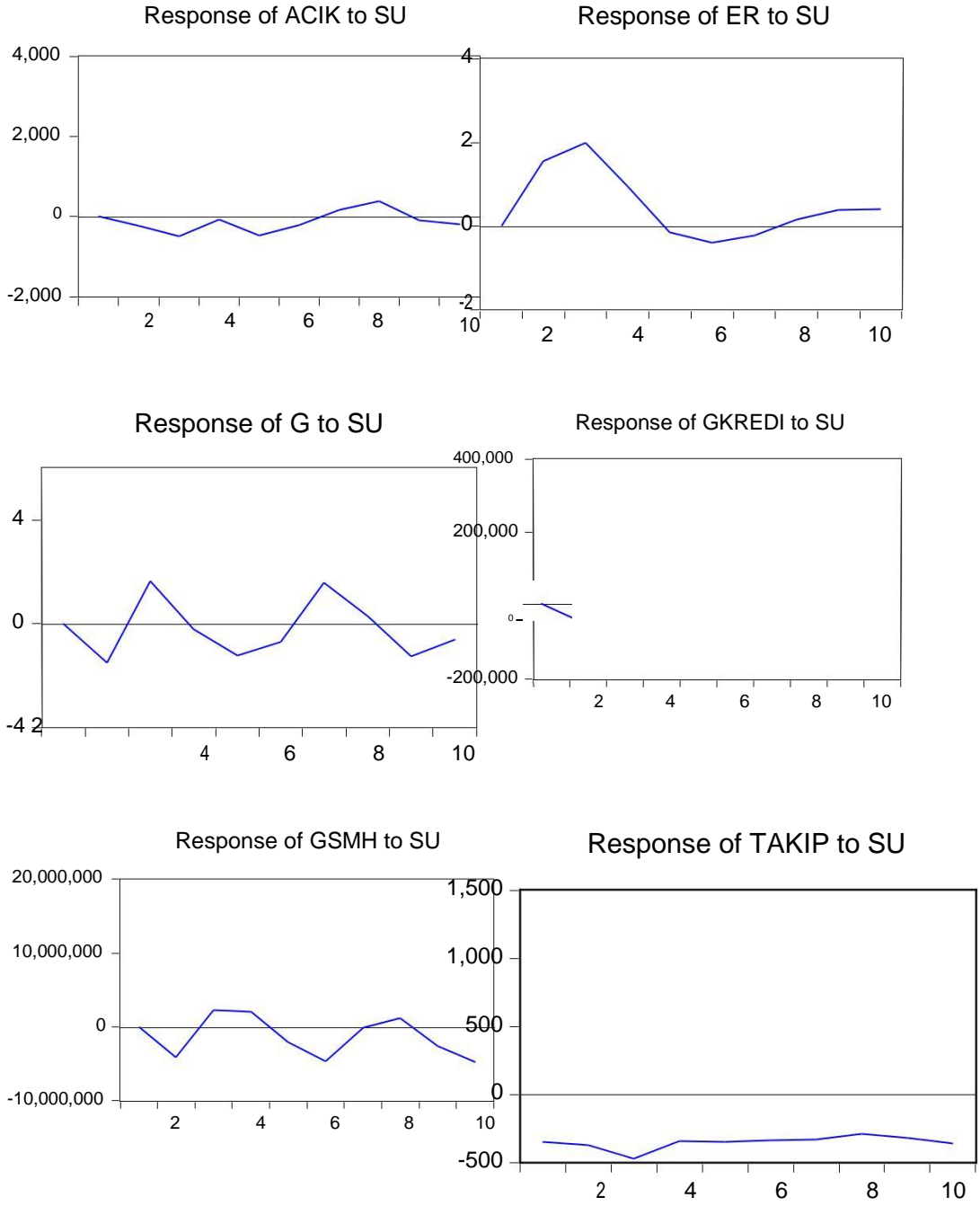
Şekil 3.9. Büyüme Oranına Yönelik Etki Tepki Analizi.

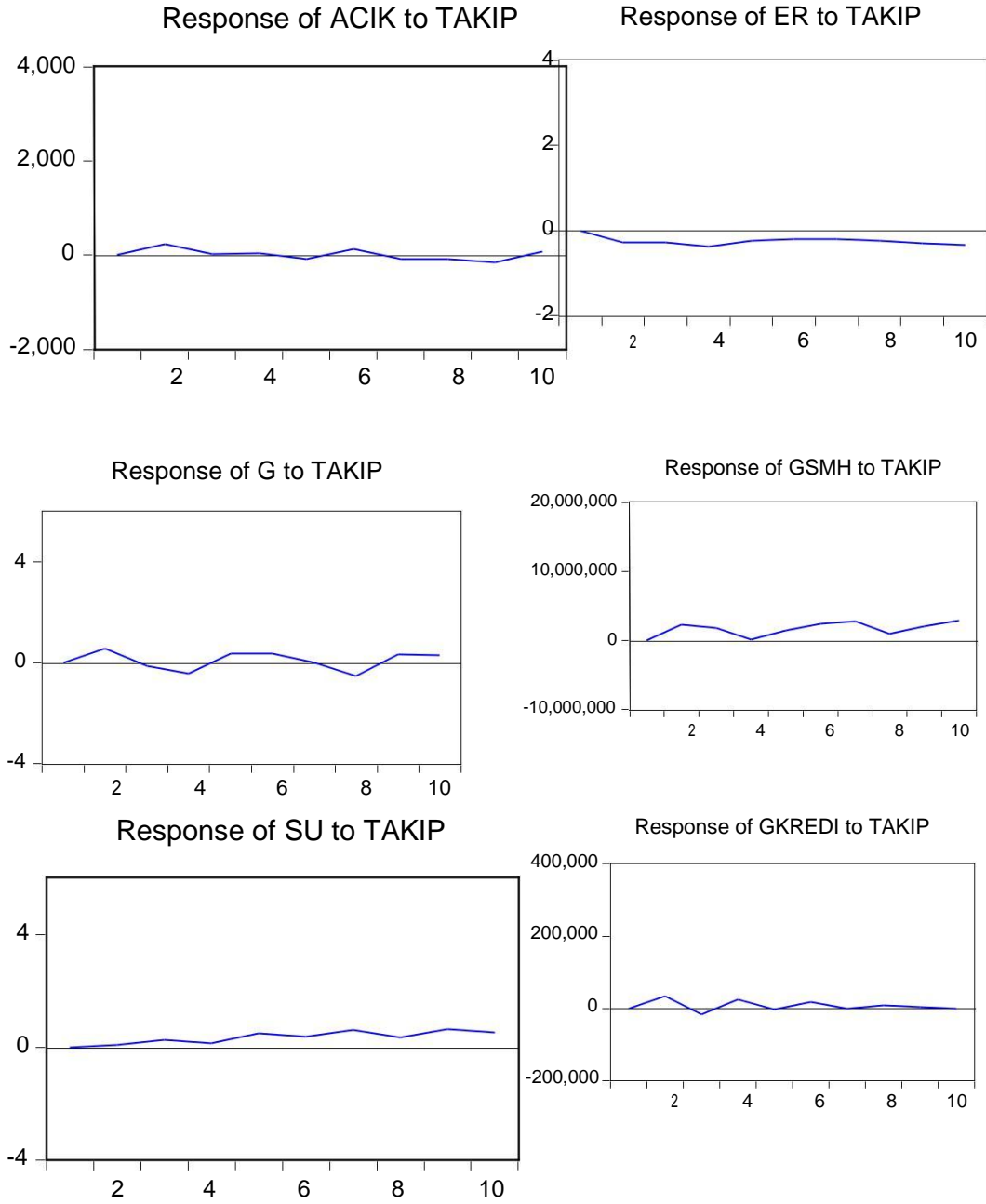
Şekil 3.10. Kredi Hacmine Yönelik Etki Tepki Analizi.

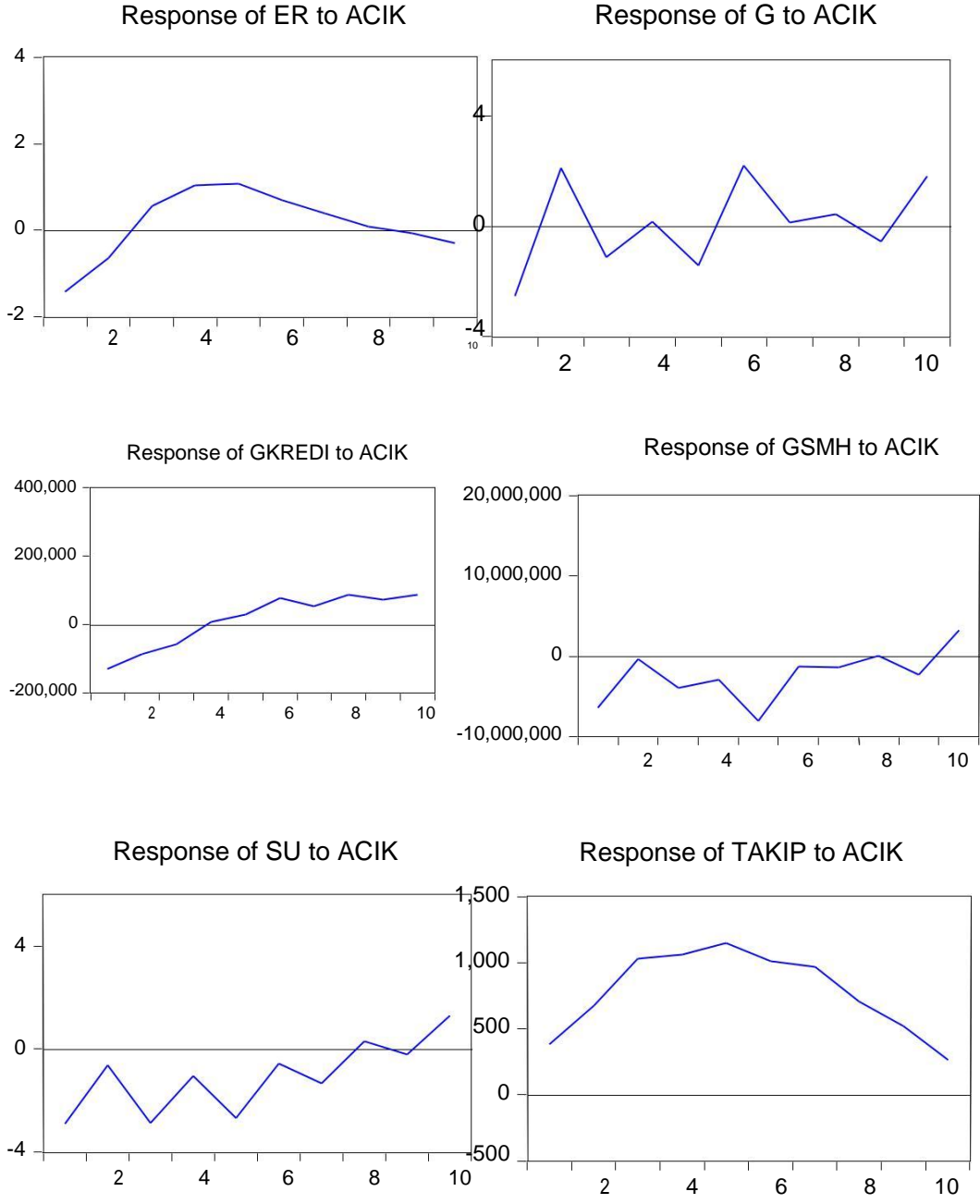
Şekil 3.11. GSYH Yönelik Etki Tepki Analizi.

Şekil 3.12: Sanayi Üretim Endeksine Yönelik Etki Tepki Analizi.

Şekil 3.13. Takipteki Kredilere Yönelik Etki Tepki Analizi.

Şekil 3.14: Cari Açığa Yönelik Etki Tepki Analizi.

SONUÇ

Bankacılık sektörünün tarihinin oldukça eksi olduğu görülmektedir. Başlangıçta malların tapınaklara bırakılarak farklı risklerden kaçınılması şeklinde başlatılan borç-alacak ilişkisi daha sonraki dönemlerde merkezi yerlerdeki tezgahlara paranın ticareti şeklinde uygulanmıştır. Batı toplumlarında Rönesans ile birlikte kilise hukukunun terk edilmesi faizin yasal statü kazanmasına neden olmuş ve finans piyasalarının gelişmesi için itici bir güç oluşturmuştur. Batı medeniyetlerinin öncülüğünde meydana gelen coğrafi keşiflerde değerli madenlerin Avrupa kıtasına taşınması ile günümüz bankacılık sistemine benzer bankacılık sistemlerinin doğmasına neden olmuştur.

Bankacılık sisteminin Türkiye'deki gelişimine bakıldığında ise, başlangıçta sistemli bir finans piyasasının olmadığı görülmektedir. Bunun temel nedenleri arasında Osmanlı ekonomisinin karakteristik özelliğinin ürün-rant ekonomisinden oluşması ve toplumsal faktörlerin etkisiyle Osmanlı'da finans piyasasının önemli ölçüde Müslüman olmayan azınlıkların elinde olması olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerin de finans piyasasına yönelik çeşitli düzenlemeler yapıldıysa da istenilen sonuçların alınamadığı görülmektedir.

Cumhuriyet ile birlikte finans sektöründeki eksikliklerin giderilmesine yönelik çeşitli adımlar atılmıştır. Bu adımlarından en önemlisi 1930'da TCMB'nin kurulmasıdır. 1930'da kurulan TCMB, faaliyetlerine 1931'de başlamış ve bu sayede Osmanlı bankasının emisyon yetkisi sona etmiştir. Bankacılık sektörü açısından bakıldığında 1923-1979 dönemi çeşitli alt dönemlere ayırmak mümkündür. Ancak temel ekonomik özellikler açısından ithal ikameci ekonomi politikalarıyla birlikte finansal baskı politikalarının kullanılması bu dönemin belirleyici unsurunu oluşturmaktadır.

1980'den itibaren Türkiye ekonomisi önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm süreci bankacılık sektörü açısından artan rekabeti de beraberinde getirmiştir. Bazı bankerler ve küçük bankalar artan rekabetten

olumsuz etkilenmiş ve piyasadan çekilmek zorunda kalmıştır. Ekonomide meydana gelen bu olumsuzluklar nedeniyle finans piyasasında tekrar devletin düzenleyici rolünde bir artış yaşandığı görülmektedir. 1989'a gelindiğinde ise çıkartılan 32 No'lu kararname ile finansal sistem küresel finans sistemine önemli ölçüde entegre edilmiştir.

Özellikle 1970'li yıllardan itibaren önem kazanan risk yönetimi kavramı, Ulusal finans sisteminin uluslararası finans sistemine entegre olması sonucunda bankacılık sistemi için ayrı bir önem kazanmıştır. Çünkü piyasaların bütünleşmesi sonucunda bankacılık sistemi için risk unsurları artmış ve çeşitlenmiştir. Bankacılık sektöründeki temel risk unsurlarını piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olmak üzere üç temel başlık altında toplamak mümkündür.

Piyasa riski kendi içerisinde faiz haddi riski, döviz kuru riski, likidite riski, yasal risk, itibar riskinden oluşmaktadır. Faiz hadlerinde meydana gelen dalgalanmalar faiz haddi riskini oluşturmaktadır. Döviz kurunda meydana gelen dalgalanmalar ise döviz kuru riskini oluşturmaktadır. Bankaların likidite girişi ve çıkışlarından kaynaklanan risk, likidite riski olarak tanımlanmaktadır. Tabii olunan kanun ve yönetmeliklerin tam bilinmemesi ve bundan dolayı yapılabilecek hatalar yasal riski oluşturmaktadır. Bankalar için itibar çok önemlidir. Bankaların itibarında meydana gelebilecek bir azalma ise itibar riskini oluşturmaktadır.

Kredi riski bankaların alacaklarını zamanında tahsil edememesi ya da tam olarak tahsil edememesi anlamına gelmektedir. Bu durum bankanın gelecekte fonksiyonlarını yerine getirebilmesi konusunda önemli belirsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Operasyonel risk, piyasa riski ve kredi riski dışında kalan bütün riskleri kapsamaktadır. Operasyonel risk genel olarak çalışanların bilgi ve beceri seviyesinden, kullanılan teknolojiyen, örgüt yapısından ve yöneticilerin davranışlarından kaynaklanmaktadır.

Ulusal ekonomilerin dünya ekonomisiyle bütünleşmesi anlamına gelen küreselleşme sürecin finansal piyasalarda önemli ölçüde etkilenmiştir. Bankacılık sistemi finansal sistemin temel yapı taşını oluşturmaktadır.

Bankacılık sisteminin finansal sistem içerisindeki temel görevi tasarrufları toplayıp etkin bir şekilde dağıtmaktır ve küreselleşme süreci içinde bankacılık sisteminde önemli bir rekabet artışı olmasını sağlamasıdır. Dolayısıyla küreselleşme sürecinin temel yapı taşlarından bir tanesi olan finansal serbestleşme bankacılık sistemine de ek riskler getirmiştir.

Bankacılık sektörü için takipteki krediler önemli bir risk unsuru oluşturmaktadır. Takipteki kredilerde meydana gelen ciddi artışlar bankaların fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde yerine getirmesini önleyebilen bir faktördür. Çalışmada, literatürde kullanılan genel değişkenler çerçevesinde Türkiye ekonomisi için cari açık, döviz kuru, kredi hacmi, sanayi üretim endeksi, GSYH, büyüme, değişkenlerinin takipteki kredilere olan etkisi 2005q1 ve 2016q3 döneminde zaman serisi yöntemiyle incelenmiştir. Takipteki krediler açısından baktığımızda cari açık, döviz kuru, kredi hacmi değişkenleri ile takipteki krediler arasında ters yönlü doğrusal bir ilişki sözkonusu iken büyüme, GSYH, sanayi üretim endeksi değişkenleri ile aynı yönlü doğrusal ilişki söz konusudur.

Takipteki krediler birçok değişkene gecikmeli olarak tepki vermektedir. Bu nedenle bu çalışmada değişkenler arasındaki gecikmeli değerleri de modellemeye elverişli VAR yöntemi kullanılmıştır. Cari açık, döviz kuru, büyüme oranı, kredi hacmi, GSYH, sanayi üretim endeksi, takipteki krediler için Johansen Koentegrasyon test sonucuna bakıldığında; değişkenler arasında uzun dönem koentegrasyon ilişkisinin olduğu ve bu ilişkiyi sağlayan %5 anlamlılık seviyesinde beş koentegrasyon vektörü olduğu görülmektedir.

Takipteki krediler varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %56,50'ı cari açıktan kaynaklanmaktadır. Takipteki krediler değişiminin kaynağında en az etkili olan değişken ise ekonomik büyüme oranı olup yaklaşık %0,63'lik bir paya sahiptir. Uzun dönemde ise cari açığın etkisini kaybettiği ekonomik büyüme oranının etkisini arttırdığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgüç, Ö. (2007) *Banka Yönetimi ve Performans Analizi*, Arayış Basım ve Yayıncılık, İstanbul
- Altıntaş, M.A. (2006) *Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Arestis, P. ve Demetriades, P. (1999) “Financial Liberalization: The Experience of Developing Countries”, *Eastern Economic Journal*, Vol. 25, No. 4, 441-457.
- Arslan R. ve H. M. (2007) “Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Çerçevenin Bankaların Yapı ve Uygulamaları Üzerine Oluşturduğu Teşvik ve Kısıtlamalar”, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1, 195-208.
- Aydeniz, E. Ş. (2007) *İşletmelerde Gelecek (Futures) ve Opsiyon Sözleşmeleri ile Risk Yönetimi*, Arıkan Yayınları, İstanbul.
- Babuşcu, Ş. (2005) *Basel II Düzenlemeleri Çerçevesinde Bankalarda Risk Yönetimi*, Akademi Consulting and Training, Ankara
- Balkan, E. ve Yeldan, E. (2002) “Peripheral Development Under Financial Liberalization: The Turkish Experience”, *The Ravages of Neo-Liberalism*, Ed: Neşecan Balkan, Sungur Savran, Nova Science Publishers, Inc., 40-54.
- Berk N. (2001) *Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi*, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- Bessis, J. (2010). *Risk Management in Banking*. John Wiley & Sons Ltd, Third Edition U.K.
- BDDK. (2010). *Sorularla Basel III, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yayını*, Ankara.
- BDDK. (2001). *Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik*, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yayını. Ankara.
- Blanchard, O. ve Fischer, J.S. (1989) *Lectures on Macroeconomics*, Cambridge M.A., MIT Pres.

- Bolak. M. (2004) *Risk ve Yönetimi*, Birsen yayınevi, İstanbul.
- Bolgun K. E. ve Akçay M B. (2003) *Risk Yönetimi*, Skala Yayıncılık, Borsa Yönetim dizisi 34, İstanbul.
- Boratav, K. (2006) *Türkiye İktisat tarihi 1908-2005*, İmge Kitapevi 10. Baskı, Ankara.
- Boyacıoğlu, M.A. (2002) Operasyonel Risk ve Yönetimi, Bankacılar Dergisi, Sayı: 43, 51-66.
- Candan, H. ve Özgün A. (2006) Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Çolak, Ö.F. (2007) *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- Doğan E. (2013). “Banka ve Bankacılık Kavramları”, *Bankacılık*, ed: Ferudun Kaya, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 3-22.
- DPT (1963), *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Ebubekir Ayan, E. (2007) *Bankacılık Risklerinin Yönetiminde BASEL II Uzlaşısı*, BETA Basım Yayım, İstanbul.
- Esen, O. (1998) “Gelişmekte olan Ülkelerde Uygulanan Finansal Serbestleşme Programlarına Eleştirisel Bir Yaklaşım”, *İktisat İşletme ve Finans*, Yıl: 13, Sayı: 145, 23-30
- Eser, K. (1996) “Finansal Liberalizasyon Politikalarının Makro Ekonomik Performans Üzerine Etkileri”, *Hazine Dergisi*, Sayı 1, 21-40.
- Eser, K. (1993) “Mali Baskı Altındaki Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Finansal Liberalizasyon Politikalarının Etkinliği”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt 4, Sayı: 10, 83-100.
- Ercan, M.K. ve Ünsal, B. (2005) *Finansal Yönetim*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Eren, E.(2001) *Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar)*, Baskı: 5, Beta yayınevi, İstanbul.
- Eroğlu, N. (2002) “Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri”, *Küreselleşme İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar*, Ed: Alkan Soyak, Om Yayınevi İstanbul, 13-50.
- Fazzari, M. S. (1999) “Minsky and the Mainstream: has Recent Research Rediscovered Financial Keynesianism?”, *Working Paper No.278*, This paper was Presented at the Ninth annual Hyman P. Minsky Conference

on Financial Structure, April 21-23, The Jerome Levy Economics Institute of Bard College, 1-15.

Fikirkoca, M. (2003) *Bütünsel Risk Yönetimi*, Pozitif Matbaacılık, Ankara.

Galindo, A. ve Ordonez, A. M.G. (2002) “Financial Liberalization and Growth: Empirical Evidence”, *Inter-American Development Bank*, 1-35.

Grabel, I. (2003) “Averting Crisis? Assessing Measures to Manage Financial Integration in Emerging economies”, *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 27, Issue 3, 317-336

Güçlüay, S. (2001) “Ortaçağda Ticari Müesseseler (Bankalar, Birlikler, Şirketler)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, sayı 2, 295-304

Güney A. (2013) “Bankaların Kuruluşu, Faaliyete Geçmesi Şube açılması ve İdari Tasfiyesi”, *Bankacılık*, ed: Ferudun Kaya, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 59-70.

Güney, A. (2007) *Banka İşlemleri*, Beta Yayınevi, İstanbul

Gürsoy, C.T. (2007) *Finansal Yönetim İlkeleri*, Doğu Üniversitesi Yayınları, Yayın No:1, İstanbul.

Hempel, H. G. ve Simons, D. G. (1999). *Bank Management: Text and Cases*. Wiley U.K.

İncekara, A. (2011) *Bankacılık ve Finansal Kurumlar*. İktisadi Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Jorion Philippe, J. (2001) *Value At Risk: The New Benchmark for Managing Financial Risk*, Mcgraw –Hill, New York.

Kandemir, O. (2013) “Dünyada ve Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi”, *Bankacılık*, ed: Ferudun Kaya, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul, 43-58.

Karacan, A.İ. (1996) *Bankacılık ve Kriz*, Finans Dünyası Yayınları No:1, , İstanbul.

Kaval,H. (2000) *Bankalarda Risk Yönetimi*, Yaklaşım Yayınları, Ankara.

Kazgan, G. (2009) *Tazimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Kepenek Y. ve Yentürk N. (2005) *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitapevi, 17. Basım, İstanbul.
- Kopits, G. (1987) *Structural Reform, Stabilization, and Growth in Turkey*, Occasional Paper 52, International Monetary Fund Washington DC.
- Köne, A. Ç. (2003) “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 233-246.
- Kurun. E. (2005). *Faiz Riski Yönetimi ve Türkiye Uygulaması*, SPK Yayın No:181, Ankara.
- Mandacı, P.E. (2003) “Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler Ve Finansal Riski Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 5 Sayı:1, 67-84.
- McKinnon, R.I ve Pill H. (1998) “International Overborrowing: A Decomposition of Credit and Currency Risks”, *World Development*, Vol. 26, No.7, 1279-1280.
- McKinnon, R.I ve Pill H. (1997) “Credible Economic Liberalizations and Overborrowing”, *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2, 190-191.
- Mishkin, S. F. (2001) “Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Economies”, *Policy Research Working Paper*, No 2683, The World Bank Financial Sector Strategy Policy Department, 1-50
- Mishkin, S. F. (1999) “International Capital Movements Financial Volatility and Financial Instability”, *NBER Working Paper Series*, Working Paper No 6390, 1-33.
- Frederic S. Mishkin F.S. (1996) “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, *NBER Working Paper*, No: W5600, 1-56
- Mishkin, S. F. (1994) “Preventing Financial Crises: An International Perspective”, *NBER Working Papers Working Paper No. 4636*, 1-55.
- Mihçı, S. “Finansal serbestleşme Sonrası Türkiye Ekonomisi”, *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, Yıl 2000, 83-107.
- Onur, S. (2005) “Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki İlişki”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 1, 127-152.

- Öcal, T ve Ö. Çolak, Ö.F. (1999) *Finansal Sistem ve Bankalar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Öçal, T ve Çolak Ö.F. (1988) *Para Banka*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Özel, H.A. (2012) “Finansal Serbestleşmenin Teorik Temelleri”, *Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, Bahar, 69-80.
- Özel, H.A. (2011a) *Türkiye Ekonomisinde Ticari ve Finansal Serbestleşme, Teori ve Politika*, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Özel, H.A. (2011b) “İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2011:2, 91-98.
- Özer, M. (2003) “Financial Liberalization in Turkey During the Period 1980-2000”, *Journal of Economic Cooperation*, Vol. 24, No. 2, 1-36.
- Özeren, B. (2000) *İç Denetim Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları*, Sayıştay Yayınları, Ankara.
- Parasız, İ. (2007) *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*, Ezgi Yayınevi, Bursa.
- Parasız, İ. (1998) *Türkiye Ekonomisi 1923’den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa.
- Parasız, İ. (1997) *Para Banka ve Finansal Piyasalar: Teori ve Politika*, Ezgi Kitapevi, 6. Baskı Bursa.
- Pindyck, S. R. ve Rubinfeld, D.L (2009) *Microeconomics*, Seventh Edition, Pearson International Edition, Pearson Prentice Hall.
- Rodoplu, G. (2002) *Para ve Sermaye Piyasaları*, Tuğra Ofset, Isparta.
- RYUEÇG (Risk Yönetimi ve Uygulamaları Esasları Çalışma Grubu). (2004) “Bankaların Risk Yönetimi Çalışmaları Hakkında Değerlendirme”, *Bankacılar Dergisi*, Sayı 48, 18-27.
- Sakar, H. (2002) *Risk Yönetimi Açısından Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi*, Akdeniz Yayıncılık, İstanbul.
- Saunders A. ve Cornett M.M. (2003) *Financial Institutions Management A Risk Management Approach*, Mc-Graw Hill
- Savrul, B.K, Özekicioğlu H. ve Özel, H.A. (2013). “Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin Tarihsel Gelişimi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 38, 227-238.
- Schaan, D ve Cogley, T. (1995) “Financial Fragility and the Lender of Last Resort”, *FRBSF Ekonomik Letter*, Federal Reserve Bank of San Francisco Weekly Letter, No. 95-21, 1-5

- Seyidoğlu, H. (2003) *Uluslararası İktisat*, Güzem Can Yayınları, Yayın No:20, İstanbul.
- Sezgin, C. (2003) *Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma Konusunda Öneriler*. Yayın No: TÜSİAD-T/2003-4/355, İstanbul.
- Sönmez M. (1992). *100 Soruda 1980'lerden 1990'lara Dışa Açılan Türkiye Kapitalizmi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Sönmez, S. (2003) "Türkiye'de Finansal Serbestlik: İstikrarsızlık Faktörü Mü? Kalkınmanın İtici Gücü Mü?", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt:14, Sayı:49, 210-224.
- Sümer, G. (2016) "Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi Ve Ab Bankacılık Sektörü İle Karşılaştırılması", *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 485-508.
- Şengül, D. (2007) Destek Hizmetleri: Tanım, Önemlilik Kıstasları ve Risk Değerlendirmesi, *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 63, 21-28.
- Stiglitz, E. J. ve Weiss, A. (1981) "Credit Rationing in Markets with Imperfect Information", *The American Economic Review*, Vol. 71, No. 3, 393-410.
- TBB. (2008) *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1978-2007"*, TBB Yayın No: 262, Kasım 2008, İstanbul.
- TCMB (2002) *Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkisi*, TCMB Yayını Ankara.
- Teker, D.L. (2006) *Bankalarda Operasyonel Risk Yönetimi*, Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Teker S. Boşgün, K.E ve Akçay M.B. (2005) "Banka Sermaye Yeterliliği: Basel II Standartlarının Bir Türk Bankasına Uygulanması" *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 12, 42-54.
- Tobin, J. (1965) "Money and Economic Growth", *Econometrica*, Vol. 33, No. 4, 671-684.
- Tulgar, T. (1993) *Ticari Bankalarda Aktif Pasif Yönetimi*, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, No. 177
- Türko, M. (2002) *Finansal Yönetim*, Alfa Basım Yayım, İstanbul.

- Uçarkaya S. (2006) *Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Uludağ İ. ve Arıcan E. (2003) *Türkiye Ekonomisi Teori Politika Uygulama*, Der Yayınları İstanbul
- Frederic S. Mishkin F.S. (1996) “Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective”, *NBER Working Paper* No: W5600, 1-56.
- Varian, R.H. (1993) *Intermediate Microeconomics*, Third Edition, W.W. Norton & Company
- Venet, B. (2003) Finansal Liberalizasyon ve Ekonomik Gelişme: Literatüre Eleştirel Bir Bakış, Çev. Canan Özatay, *İktisat Dergisi*, Sayı. 438, 60-70
- Yapraklı. S. (2007) “Ticari ve Finansal Dışa Açıklık ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı 5, 67-89.
- Yardımcıoğlu M. ve Büyükşalvarcı A. (2007) “Bankacılık Sektörü Pratiğinde Faaliyet Tabanlı Maliyet Sistemi”, *Maliye Dergisi* Sayı 153 Temmuz-Aralık, 142-159.
- Yetiz, F.(2016) “Bankacılığın doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”, *Niğde Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Nisan 2016, 9(2), 107-117.
- Yüzbaşıoğlu, A.N. (2003) *Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi*, Risk Yönetimi Konferansı, BDDK, İstanbul.
- TBB Türkiye Bankalar Birliği, <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59>, 10.04.2017
- Keynes, J.M. **The General Theory of Employment, Interest and Money**, (Çevrimiçi) <http://cleverlearn.edu.vn/ebooks/the-general-theory-of-employment-interest-and-money.pdf>, 10.04.2017
- TBB, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/2risk.doc, (10.04.2017)

TBB, [https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yone
tim.doc](https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yone
tim.doc) (10.04.2017)

TBB, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/2risk.doc,
(10.04.2017))

TBB, [https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yone
tim.doc](https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/risk_yone
tim.doc) (10.04.2017)

ÖZET

Bankaların tarihsel gelişimine bakıldığında fonksiyonlarının genişlediği ve çeşitlendiği görülmektedir. Osmanlı döneminde, Osmanlı ekonomisinin karakteristik özelliklerine bağlı olarak, bankacılık sisteminin gelişmediği görülmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde bankacılık sistemiyle ilgili çeşitli düzenlemeler yapılsa da istenilen sonuçlar alınamamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bankacılık sistemine yönelik önemli düzenlemelerin yapıldığı görülmektedir. Bu düzenlemelerden en önemlisi kuşkusuz TCMB'nin hayata geçirilmesidir. 1980'e kadar bankacılık sisteminde önemli değişiklikler yapılsa da asıl değişimlerin 1980'den son olduğu görülmektedir.

1980'den sonra Türkiye ekonomisi hızla küreselleşme sürecine dahil olmuştur. Bu süreç içerisinde bankacılık sektörüne dair önemli düzenlemeler yapılmıştır. Küreselleşme ile birlikte bankaların faaliyet alanları ulusal düzeyden uluslararası düzeye genişlemiştir. Bu genişleme bankaların karşılaştıkları riskleri arttırmış ve çeşitlendirmiştir.

Bankaların karşılaştıkları risklerin artması, risk yönetim sürecini bankalar için daha önemli bir noktaya taşımaktadır. Bankalar faaliyetlerini sağlıklı biçimde sürdürebilmeleri adına çeşitli riskleri bünyesinde toplamaktadır. Bu risklerden önemli bir tanesi de kredi riskidir. Verilen kredilerin geri ödenmemesi ya da zamanında veya tam olarak ödenmemesinden oluşan bu riskten bankaların fonksiyonları açısından kaçınması imkansızdır.

Çalışmanın son bölümünde akademik literatüre uygun olarak seçilmiş değişkenlerin bankaların kredi riskine olan etkisine yönelik ekonometrik bir model kurulmuştur. Takipteki krediler açısından baktığımızda cari açık, döviz kuru, kredi hacmi değişkenleri ile takipteki krediler arasında ters yönlü doğrusal

bir ilişki sözkonusu iken büyüme, GSYH, sanayi üretim endeksi değişkenleri ile aynı yönlü doğrusal ilişki söz konusudur. Takipteki krediler birçok değişkene gecikmeli olarak tepki vermektedir. Bu nedenle bu çalışmada değişkenler arasındaki gecikmeli değerleri de modellemeye elverişli VAR yöntemi kullanılmıştır. Cari açık, döviz kuru, büyüme oranı, kredi hacmi, GSYH, sanayi üretim endeksi, takipteki krediler için Johansen Koentegrasyon test sonucuna bakıldığında; değişkenler arasında uzun dönem koentegrasyon ilişkisinin olduğu ve bu ilişkiyi sağlayan %5 anlamlılık seviyesinde beş koentegrasyon vektörü olduğu görülmektedir. Takipteki krediler varyansındaki değişiminin dört dönem sonra yaklaşık olarak %56,50'ı cari açıktan kaynaklanmaktadır. Takipteki krediler değişiminin kaynağında en az etkili olan değişken ise ekonomik büyüme oranı olup yaklaşık %0,63'lik bir paya sahiptir. Uzun dönemde ise cari açığın etkisini kaybettiği ekonomik büyüme oranının etkisini arttırdığı görülmektedir.

ARŞİV Kayıt Bilgileri :

Tezin Adı :Türk Bankacılık Sisteminde Risk Yönetimi

Tezin Yazarı :İris Kalkan ÖZEL

Tezin Danışmanı :Prof. Dr. Fazıl ALİOĞLU

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi :05.06.2017

Tezin Alanı :Aktüerya ve Risk Yönetimi

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler : Bankacılık, Risk Yönetimi, Finansal Serbestleşme,
Zaman Serisi Analizi

ABSTRACT

Looking at the historical development of the banks, it is seen that their functions have expanded and diversified. In the Ottoman period, depending on the characteristics of the Ottoman economy, it is seen that the banking system has not improved. In the last period of the Ottoman Empire, various regulations about the banking system have been made but the desired results have not been obtained.

In the first years of the Republic, important regimes for the banking system are seen. The most important of these arrangements is undoubtedly the CBRT's misconduct. Although significant changes were made in the banking system until 1980, it is seen that the main changes were the end of 1980s.

After 1980, the Turkish economy quickly became involved in the globalization process. During this period important regulations regarding the banking sector have been made. With the globalization, the fields of activity of the banks have expanded from the national level to the international level. This expansion has increased and diversified the risks that banks face.

The increased risk faced by the banks is making the risk management process more important for the banks. Banks are collecting various risks in order to be able to sustain their activities in a healthy manner. One of these risks is credit risk. It is impossible to avoid this aspect of the functions of the banks, which is the repayment of the credits given or the timely or not full payment.

In the last part of the study, an econometric model has been established for the effect of selected variables in accordance with the academic literature on the credit risk

of banks. When we look at the loans from the subordinate, there is a negative linear relationship between current account deficit, exchange rate, loan volume variables and the following loans, whereas there is the same linear relationship with growth, GDP, industrial production index variables. There are many variables delayed by the loans in the subordinates. For this reason, the VAR method is used to model the lagged values between variables in this study. Looking at the current account deficit, exchange rate, growth rate, loan volume, GDP, industrial production index, Johansen Cointegration test result for the following loans; It is seen that there is a long term cointegration relation between the variables and five cointegration vectors at the level of 5% significance providing this relation. Approximately 56.50% of the change in the variance of the loans at the end is due to the current account deficit after four periods. The least effective variable at the source of the loans is the economic growth rate, which is about 0.63%. In the long run, it is seen that the effect of the economic growth rate, which the current deficit lost its influence, seems to increase.

Archieve Rocord Information

Name of the Thesis: Risk Management in Turkish Banking System

Writer of the Thesis: Iris Kalkan ÖZEL

Status of the Thesis:Master

Date of the Thesis:05.06.2017

Field of the Thesis:Actuary and Risk Management

Place of the Thesis:Karabuk University Institute of Social Science

Keywords: Banking, Risk Management, Financial liberalization, Time series analysis

ÖZGEÇMİŞ

İris Kalkan ÖZEL, 03.01.1983 tarihinde Tokat'ta doğdu. Fahrettin Kerim Gökay Anadolu Lisesi'ni bitirdikten sonra Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden 2005 yılında mezun oldu. Vakıflar Bankası'nda Yetkili olarak çalışmaktadır.